

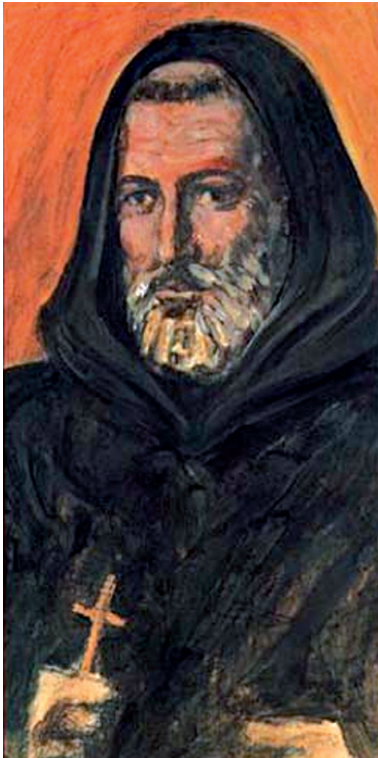

BEATO IACOPO DATOBI.

Oleksandr
Lukyanenko

STABAT MATER ...

The historical drama of remorse

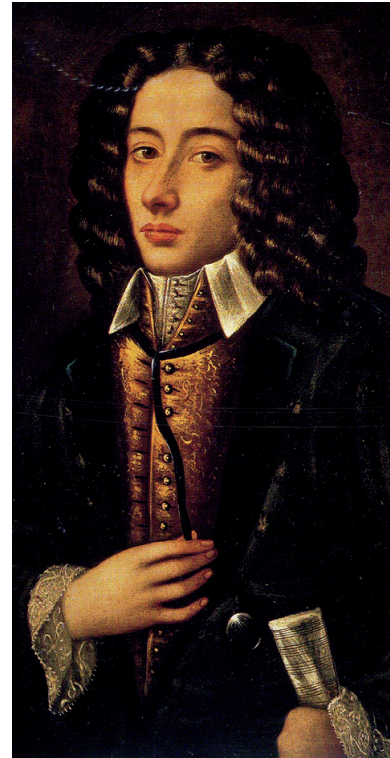

Poltava
2013

Олександр
Лук'яненко

STABAT MATER ...

Історична драма-каяття

Полтава
2013

ББК 84(4 УКР)
УДК 821.161.2-2
Л 84

Лук'яненко О. В.

Л 84 Stabat Mater... : історична драма-каяття /
Олександр Вікторович Лук'яненко. — Полтава,
2013. — ** с., іл. — (ПП Шевченко Р. В.)

Анно!!!

ISBN ***_***_****_**_*

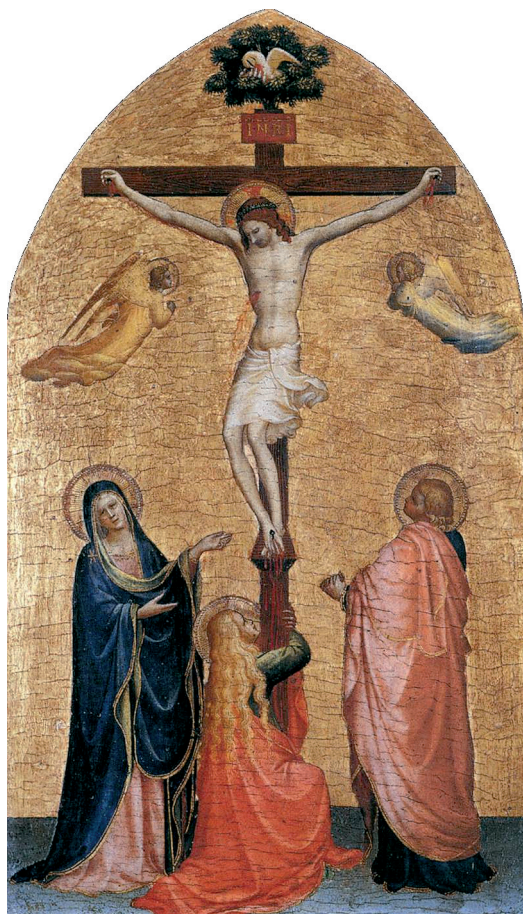
ББК 84(4 УКР) 6-5

ISBN ***_***_****_**_*

© Лук'яненко О., 2013.
© ПП Шевченко Р. В., 2013

STABAT MATER ...

*(історична
драма-каяття
на три дії)*

Drama of remorse reveals the life story of two geniuses connected through the centuries by tragic love, spiritual quest and inspired creativity. One of them was a Franciscan friar Jacopo Benedetti, the author of the world famous hymn God «Stabat Mater», who lived in the thirteenth century. Another was a talented composer of the XVIIIth century Giovanni Battista Pergolesi, the author of the famous cantata on poet's words.

The fate of the first of them crossed with the fate of the prominent people of the contemporary world: the fathers of Italian romantic poetry King Enzo and poet Guido Guinizelli, with King Charles the Lambe of Naples and his son Charles Martel King of Hungary, with the pillars of the Catholic Church, pontiffs Celestine V, Boniface VIII and Cardinal Colonna.

The fate of the second connected young artist with composer Francesco Feo, the house of Scarlatti and aristocratic family of Colonna. The spiritual quest of both artists made them realize the importance and depth of mother's love only to the end of their lives. But the last months of their earthly existence were associated with the writing of a work that immortalized their names — the cantata to Mother Mary «Stabat Mater ...»

The drama contains laudas, songs and canzones by medieval poets Jacopo Benedetti, King Enzo and Guido Guinizelli in literary translation by Oleksandr Lukyanenko.

Драма-каяття розкриває історії життів двох геніїв, пов'язаних крізь століття трагічним коханням, духовними пошуками та натхненною творчістю. Один із них — чернець-францисканець Джакомо Бенедетті, автор відомого на весь світ гімну Богородиці «Stabat Mater», який жив у XIII столітті. Інший — талановитий композитор XVIII століття Джованні Батіста Перголезі, автор уславленої кантати на слова святого поета.

Доля першого з них перетинається з долями видатних людей сучасного йому світу: батьків італійської романтичної поезії короля Енцо та поета Гвідо Гвініцеллі, королів Карла Кульгавого Неаполітанського та його сина короля Угорщини Карла Мартела, стовпів католицької церкви, понтифіків Целестина V, Боніфація VIII та кардиналом Колонна.

Доля другого пов'язує молодого митця з композитором Франческо Фео, домом Скарлатті та аристократичною родиною Колонна. Духовні пошуки обох митців приводять їх до усвідомлення значення і глибини материнської Любові лише під кінець життя кожного з них. Проте останні місяці їхнього земного буття були пов'язані з написанням твору, який увічнив їхнє ім'я — з кантатою Божій Матері «Stabat Mater...»

У драмі містяться лауди, пісні та канцоне, написані середньовічними поетами (Джакомо Бенедетті, королем Енцо, Гвідо Гвініцеллі), у художньому перекладі О. Лук'яненка.

* * *

*Sancta Mater, istud agas,
Crusifixi fige plagas
Cordi meo valide.*

*Tui Nati vulnerati,
Tam dignati pro me pati,
Ponas tecum divide.*

* * *

*Дай, Свята Пречиста Мати,
Серцем біль мені пізнати
Розп'ятого за нас.*

*Твого серця сум і тугу,
Над Дитям Твоїм наручу
Розділи зі мною враз.*

Джованні Батіста Перголезі — двадцятишестирічний музикант і композитор, геній, нахненний Любов'ю та Небесами пізнати лолотіння янгольських голосів, однак, приречений не чути дзвону монет і луни власного довголіття.

Анна Россі — вісімнадцятирічна дівчина, заохана у Перголезі, відзначена тавром багатства і знатності на власному роді.

Дон Россі — батько Анни, суворий і справедливий неаполітанський аристократ.

Франческо Фео — талановитий італійський композитор, друг Перголезі, витриманий та високоерудований митець.

Чечилія Джорджи — тітка Перголезі, заступниця і молитовниця за Джованні у горі й радості, єдина рідна людина в останні роки життя композитора.

Джакопо Бенедетті да Тоді — упевнений у собі тодієць, що довго блукав на межі світів у пошуках Бога; знаний оратор, талановитий поет, юрист і суспільно-релігійний діяч своєї доби.

Джузеппе Бенедетті — брат Джакопо, його оберіг і совість на довгі роки.

Донна Бенедетті (Мати) — мати Джакопо, жінка з безмежним і чистим, як вранішнє небо, серцем.

Дон Бенедетті (Батько) — батько Джакопо, мудрий і хазяйновитий тодієць, відзначений даром суворої далекоглядності.

Ванні Бернардіно ді Гвідо — прекрасна і світлоносна тодійка, чия врода багатьох не залишала байдужими до юної красуні.

Бенедетто Каetano (Боніфацій VIII) — справедливий і розсудливий священик із тактичними розумом, юрист із незламним духом, політик із волею до перемоги і силою носити папську тіару.

Лючія Бассіні — сорокарічна жителька Болонь, чарівна у вроді років, хитра за природою та легковажна за бажанням.

Гвідо Гвініцеллі — романтичний юнак, аристократ за походженням, юрист та суддя за професією, поет за волею долі, співець Любові та батько італійської романтичної поезії за вироком часу.

Енцо Сардинський — поет, убраний у монарші шати; філософ, ув'язнений у Золотій клітці; король без корони й держави за життя, увінчаний своїми ж ворогами після смерті.

Найманець — ласий до швидких грошей майстер своєї справи, у справі якого час від часу таки втручається доля.

Августин — чернець із монастиря Сан-Фортунато у Тоді, поборник церковного канону.

Джакопо Колонна — впливовий кардинал, можливий аристократ, хитрий дипломат і майстер політичних інтриг.

Целестин V — чернець, благословенний Богом на святі справи у скиті, одягненим у рясу, і на розхитування церковного корабля у місті святого Петра, увінчаним папською митрою.

Карл Кульгавий — неаполітанський монарх, ласий не лише до справ королівських, але й до церковних турбот.

Карл Мартел Анжуйський — син Карла Кульгавого, молодий запальний король Угорщини за покликом крові, та не за згодою угорців.

Вступні ремарки

Події відбуваються поперемінно у двох епохах – у XIII та XVIII століттях. Перехрестя доль авторів кантати Пресвятій Діві Марії крізь віки виявило безліч схожих моментів у житті кожного з двох геніїв.

Авансцена справа – невелика кімната Джованні Перголезі у монастирі капуцинів у містечку Поццуолі, задіяна від перших реплік до кінця вистави. Композитор, як оповідач, з'явившись на початку, уже не зникає до останнього слова.

Авансцена зліва – кімната розкішного середньовічного палацу з дорогими меблями.

Події, що відбуватимуться на основній сцені, проведуть глядача італійськими стежками: вуличками провінційного містечка Тоді, дворами славетної Болоньї, палацами Риму та Неаполя, фортецями Ананьї та Палестрини.

Дія I

НА СВІТАНКУ ЖИТТЯ...

* * *

*Stabat mater dolorosa
Juxta Crucem lacrimosa,
Dum pendebat Filius.*

*Cuius animam gementem,
Contristatam et dolentem
Pertransivit gladius.*

* * *

*У скорботі стала Мати
Небо у хреста бламати
На розп'ятті Сина.*

*І душа Її ридає,
Ніби від меча страждає,
Бо із Ним – єдина...*

Ява перша

Початок березня 1735 року, містечко
Поциуолі недалеко від Неаполя.

Невеличка кімната дерев'яної халупи при монастирі капучинів. Посередині стоїть старий, потертий від доторків майстрів та часу клавесин. Одразу біля нього невеличкий столик упирається різьбленими ніжками у дерев'яну вичовану підлогу разом із витонченим стільцем з ледь не ажурним плетивом різьблення. На поверхні столу, що виблискує залишками колишньої розкоші, розкидані папери. З-поміж них трапляються зачитані листи, укриті павутиною рукописів, та пожовклі нотні аркуші з розливами мелодій, кинутих квапливою рукою композитора. Обабіч цього натхненного хаосу, неначе дві вежі, височіють каламар із заточеним пером та потріпаний свічник. Під віконцем – низьке ліжко, поспіхом застелене грубою ковдрою.

До кімнати заходить Джованні Перголезі, трохи шкутильгаючи на ліву ногу. Попри убогість кімнати, сам композитор одягнений зі смаком. Біла легка сорочка, прикрашена легким, ледь заплетеним у візерунки мереживом на манжетах, додаючи ще більшої елегантності його тонким рукам. Високу тонку шию у міцних обіймах тримає біла батистова хустка, оперезана тонкою чорною стрічкою. На Перголезі чорний оксамитовий приталений жюстокор абі1, який щільно прилягає до талії. Та, попри те, що він чорніший ночі, виблискує золотою вишивкою по краях. Елегантне золоте прядро заплітається у багаті вогнисті візерунки на манжетах та на кишенях. На бортах жюстокора розквітають вимережені вправною рукою золотаві квіти. По всій довжині абі – від коміри, що двома своїми кінцями, як півмісяць позолоченими різьками, тягнеться до низу фалдованого жюстокора – як зорі на нічному небі, сяють розкішні золоті гудзики. З-під абі видніються полицьки рубінового камзолу, засіяні золотавими блискітками, утриманими блискучими нитками.

1 Жюстокор – тип каптану, що сягав інколи нижче колін, під яким носили камзол без рукавів; ці речі згодом перетворилися на піджак та жилетку.

Юнак веде Анну Россі, ніжно тримаючи її за руку, немов би лякливо лісову пташечку. Її ніжне обличчя, осяяне чистотою природної вроди, тому їй ще немає користі від макіяжу, такого улюбленого її сучасниками. Туго заплетене КАШТАНОВЕ волосся виблискує у світлі свічок, і тільки декілька локонів, позакручених вихором юності, спадають униз. На ній атласна сукня ніжно-блакитного кольору з низьким декольте, яке обрамлює мереживо, виткане срібною ниткою. Широку і легку, як весняну хмаринку, спідницю прикрашають стрічечки та декоративні квіти, заплетені у безкінечному танкові. Рукава сукні від ліктів розквітають пелюстками мережива і укривають тонкі тендітні руки красуні, в яких вона тримає невелику сумочку. Поверх сукні з пліч спадає чорне дорожнє манто.

Композитор сповнений світла на обличчі від радості довідокуваної зустрічі, хоча й має хворобливий вигляд, хоча його молодий вік обіцяє силу та міць тілу та думкам. Дівчина сором'язливо ховає погляд за густими віями. Перголезі проходить у кімнату. Анна ж трохи затримується біля столу. Вона помічає свої листи, не один раз читані закоханим, трохи розгортнувши кіпи паперів на столі, і посміхається. Джованні, посміхаючись у відповідь її німій радості, відсовує стілець і сідає на нього.

Перголезі. Сонечко моє... Ходи-но сюди! (Простягає руки, запрошуючи до себе Анну. Дівчина вкладає йому руку в долоню, проте, стоїть поруч, не сідаючи) Як я тільки прожив усі ці дні без тебе? Я навіть сам не можу зрозуміти, як виніс таку довгу розлуку. Доля ще жодного разу нас не випробовувала так суворо. (Зазирає в обличчя коханий, що зніяковіло стоїть перед ним) Господи, знову я весь час лише про себе. Що у тебе нового? (турботливо, але й водночас настійливо підтягує красуню до себе і саджає на коліна).

Анна. (Важко дихаючи, намагається звільнитися від обіймів) Джованні... коханий...

Перголезі. (Утримуючи дівчину в обіймах, натхненно) Мені теж було важко говорити... Почуття переповнювали просто неймовірно!

(Нижнім доторком повертає Анну обличчям до себе) Знаєш, я уже мав розмову з принцом Стіліано¹ з приводу нашого майбутнього. Він обіцяв надати мені відпустку і доволі повний гаманець, аби ми змогли обвінчатися і справити таке весілля, яке ще довго пам'ятатиме Неаполь!

Анна. (Раптово схоплюючись, серйозно) Це правда? Ти уже говорив із принцом?

Перголезі. (Встає їй у слід, обтираючись об спинку стільця) Звичайно, я ж обіцяв тобі наважитися на це. (Хвилинку милується нею, як картиною, захоплено) Анно, як я мріяв почути твій голос у ці сірі осінні дні! (Миттю відкидає кришку клавесину, сідаючи за інструмент) Заспівай мені!

Анна. (Зніяковіло) Джованні, я не оперна співачка... Твої опери звучать божественно лише тоді, коли їх співають наші діви!

Перголезі. (У незгоді хитає головою) У тому й справа... Вони співають їх, немов давні богині. (Підносить руки до небес, з торжеством) У їхніх голосах велич і холод небожителів. (Встає, говорить ніжно, замріяно, роблячи паузу після кожного епітета і наближаючись після нього на крок до коханої) Але ти реальна, чиста, близька. Ти проста, як усе мое життя. (Підходить на відстань подиху) І голос твій ніжний і натхненний...

Анна. (Зазираючи у самі вічі) Джованні, може, не сьогодні?..

Перголезі. (Не опускаючи погляду, підносить до губ руку дівчини й цілує її) Благаю...

Анна у згоді киває. Зраділий Джованні кидається до клавесину і починає грати арію

1 Фердинандо Колонна принц Стіліано — аристократ, що займав ключові позиції при дворі віце-короля Неаполя Алоїза Томаса Раймунда фон Гарраха (1728-1733). Був вихідцем із давнього італійського роду Колоннів, що походив від німецького герцога Стефана, який опинився в Італії у першій половині XI століття і став власником Фортеці Палестрина. Рід отримав назву на честь колони Траяна, поруч із якою жив один із патріархів роду, граф Тускнський П'єтро делла Колонна (1099 — 1151 рр.). З роду походили учений-августинець, ментор короля Франції Філіпа Красивого Егідій Колонна, визволитель Італії від французького панування Просперо Колонна, поетеса, подруга Мікеланджело Витторія Колонна, папа Мартин V тощо.

з опери «Служниця-пані»¹. Дівчина знімає мантию, вішає його на стілець і, опершись однією рукою об спинку стільця, замріяно дивлячись у лише їй відому далечинь, починає співати. Її голос, високий і чистий, наповнює залу, як світло вранішнього сонця.

Анна. Кохай, зітхай,
Голови тільки ти,
Пастушок молодий,
Не втрачай.
Бо як зради не пізнаєш,
Від нещастя заридиш.
Правди ніде діти,
Що лягають квіти,
І шипи на віти
У кущі.
У любові
Ліки крові
І отрута для душі.
У любові
Ліки крові
І отрута для душі.
І отрута для душі.²

Дівчина раптово зупиняється, обриваючи пісню на півслові й опускає погляд. Перголезі хоче грати й далі, проте, не чуючи голосу коханої, змушує мовчати й клавесин.

Перголезі. Чому ти зупинилася?

Анна. (Перехрестивши руки на грудях, серйозно) Я мушу з тобою поговорити...

Перголезі. (Швидко схоплюється, підбігає до Анни, стурбовано повертає до себе) Мила моя, щось трапилося? Щось із твоїм здоров'ям?

Анна. (Відходить на крок) Справа не у мені.

Перголезі. (Бере Анну за руку, веде до ліжка) Сядь поруч. Дай я тебе пригорну, і всі страхи минуться. (Пригортає дівчину, цілує у скроню) Нічим не переймайся. Все минає у цьому світі. Завтра сьогоднішній біль буде лише спогадом...

1 «Служниця-пані» (італ. «La Serva-Padrone») — опера-буфа в двох актах, написана Перголезі на лібрето Джєннарїо Федеріко, презентована у Неаполі у 1733 році. Оповідає про те, як головна героїня, служниця Серпіна, хитрістю завойовує серце свого хазяїна Уберто.

2 Gennaro Antonio Federico, «Se tu m'ami, se tu sospiri...».

Анна. *(Із заплющеними очима, розніжена ласкою)* Як би я хотіла отак, у твоїх обіймах, зустріти ніч...

Перголезі. *(Посміхаючись)* Зачекай ще трохи.

Анна. *(Холодно, відвертаючи голову)* Нічого чекати...

Перголезі. *(Винувато похнюпився, виправдовуючись)* Сонечко, пришвидшити хід часу я не в силах. Принц пообіцяв...

Анна. *(Різко, голосно, підхоплюючись)* Не у принцові справа! *(Поглянувши на подив Перголезі, бере його за руки, продовжуючи ніжно й співчутливо)* І не у нас... Справа у моїх батьках. Вони не хочуть цього шлюбу...

Перголезі. Що?

Анна. *(Міцніше стискаючи його руки в долонях)* Я намагалася тобі сказати про це одразу, як прийшла, але ж ти не хотів мене навіть слухати.

Перголезі. *(Встає, висмикуючи руки з долоню долонь Анни. Суворо, відчekanуючи кожне слово)* Я і зараз не хочу це чути. Благаю, скажи, що ти просто перевіряєш мої почуття до тебе. Я готовий боротися до останнього... Як же тобі це довести?

Анна. *(Заперечно хитає головою)* Любов — не суддя, вона не вимагає аргументів. Любов — це дзеркало, в якому відбиваєшся ти сам. І якщо думки твої криві, зрадливі, то такими ж вони будуть і в очах навпроти. Але я ж бачу твою щирість! *(Стрімко підходить по Джованні та кладе йому руку на груди)* Я відчуваю її, навіть коли нас розділяють дні й дороги.

Перголезі. *(Міцніше притискає її руки до своїх грудей)* Що ж тоді нам робити?

Анна. Нам?.. *(Звільняє долоні, опутивши руки)* Напевне, вже нічого... Я й сьогодні втекла до тебе попри батькову заборону.

Перголезі. Як це «втекла»?

Анна. *(Трохи відвернувшись від Перголезі, аби не бачити його суму та подиву й не видавати власного розпачу)* Ось так і втекла. Мені навіть заборонили попрощатися з тобою.

Перголезі. *(Закипаючи, підвищуючи голос)* Попрощатися? *(Схоплюється за серце).*

Анна. *(Витирає сльози, кидається до юнака, утихомирюючи в обіймах)* Заспокойся, не

нервуй так, тобі ж не можна... Подумай про те, скільки ти ще повинен зробити для світу!

Перголезі. *(Дико, ображено зазирає в душу)* Та навіщо мені цей світ, якщо ти хочеш піти з нього?!

Голос дон Россі. *(Гнівно розриваючи хвилинну тишу)* Анно, ти там? *(Чується упевнений стукіт у двері)* Побійся Бога! Відповідай!

Анна. *(Приортається до Перголезі)* Це батько... Він...

Перголезі. *(Ніжно стуляє губи коханий)* Тихіше... Мовчи... я розберуся... *(Відштовхує Анну за спину)* Сховайся...

Анна. *(Виходить перед ним, у розпачі, проте упевнено)* Ні, я не буду ховатися. Я не злодійка.

Голос дон Россі. *(Істерично)* Анно, чорти б тебе узяли! Відповідай! Я ж знаю, що ти там, паскудне дівчишко! Оце так ти відплачуєш за наші сльози та сивини? Якщо не вийдеш, клянусь усіма святими, я винесу ці прогнилі двері! *(Починає гупати носачами у хлипкі двері).*

Перголезі. *(Зазирає в очі Анни, ніби питаючись дозволу; та ствердно киває)* Не марнуйте сили, доне Россі. Я вже йду.

Ява друга

Перголезі рішуче йде відкривати двері. До кімнати вривається дон Россі. Він уже, немолодий чоловік, одягнений у багаті зелені шати, прикрашені золотою аплікацією та шовковими візерунками. Правиця у білій рукавичці опирається на чорну тростину. Перголезі заступає йому дорогу. Проте, дон Россі скоса дивиться на нього грізно, як травнева блискавиця, і композитор відступає в бік. Сеньйор, не кваплячись, робить крок до доньки.

Дон Россі. *(Піднявши брови)* Задоволена собою?

Анна. *(Із гордо піднятою головою)* Принаймні, мене тепер не докорятиме сумління, і совість моя буде чистою.

Дон Россі. *(Раптово кидається до Анни)* Де була та совість, коли ти тікала з дому? *(Заносить руку для ляпасу).*

Перголезі. *(Різко повертається, переходячи руку сеньйора у польоті)* Доне Россі! У цьому домі на жінку не піднімають руки. *(Дон Россі нервово викидає руку з долоні Перголезі. Композитор, розуміючи, що трохи перегнув палицю, стає позаду Анни, поклавши руки їй на плечі)* Тим паче на ту, яка скоро стане його господинею.

Дон Россі. *(Якусь мить у незгоді хитає опущеною головою, підводячи погляд)* По-перше, це і домом назвати складно. *(Обводить кімнату розпростертими руками)* Ця дерев'яна халупа от-от зогніє чи завалиться від столітнього пилу на ній.

Перголезі: Пробачте, доне, але звуки, з яких я творю музику, дешевші і доступніші за каміння для будинку. Але, думаю, мої творіння будуть довговічніші за ці стіни...

Дон Россі. Тоді і приведи у свої «вічні стіни» таку ж дешеву і доступну дружину, як і твоя музика... *(Ніби идуючи, скривившись, розворушує папери та нотні записи на столі тростиною на відстані)* ... але не мою доньку.

Анна. Батьку...

Дон Россі: *(Гнівню удараючи тростиною об підлогу)* Мовчи!

Перголезі. Завіряю Вас, доне, за деякий час у мене буде достатньо грошей, аби утримувати не лише родину, але й гарний маєток з виноградником і оливковим садом...

Дон Россі. *(Ніби насміхаючись)* Коли це буде?

Перголезі. Я от-от маю обійняти посаду головного маестро королівської капели. Ви ж знаєте, мої опери відомі... *(Анна на підтримку киває у такт словам Перголезі)* Та «Закоханого ченця» уже чотири роки поспіль співають усі люди на кожній вулиці Неаполя! Якщо справа за грошима...

Дон Россі. *(Холодно)* Гроші своїй донці на посаг я і сам дам удосталь.

Перголезі. Тоді у чому справа?

Дон Россі. Юначе, у цьому світі, крім грошей, велику роль грає твоя кров.. *(Вказуючи на доньку)* За її спиною не одне покоління благородних предків.

Перголезі. *(Поважно)* Моя мати, Анна Вікторія Джорджи, теж була благородною донною...

Дон Россі. *(Єхидно)* Такою благородною, що вийшла заміж за чоботаря, який працював у мого батька землеміром...

Анна. Батьку, в очах Бога ми всі рівні.

Дон Россі. *(Тягне за руку доньку до себе)* Ходи-но сюди, боголюбива моя... *(Анна опиняється за спиною у дона Россі).*

Перголезі. Відпустіть її, вона має свою волю!

Дон Россі. Не у цьому житті, синку.

Перголезі. Я Вам не дозволю... *(Кидається напереріз батькові з донькою).*

Дон Россі. *(Зупиняє композитора, упершись руків'ям тростики тому в груди)* Подивися на себе, хлопче. Та ти ж на ладан дихаєш!

Анна. Батьку, припиніть!

Дон Россі. *(Повернувши голову до Анни)* Він, думаєш, сам не знає? *(Опустивши тростику)* Хлопче... синку... Я сам слухаю твою музику. Ти — поцілований Богом. Але ж зрозумій мене як батька. Я не хочу, аби моя донька за рік-другий змінила весільну сукню на траурні шати. Ти ж помираєш...

Анна. *(Щосили схопивши його за плече)* Батьку!

Перголезі. *(Виснажений, опускає голову)* Ні, Анно... Припини... Нічого страшного...

Дон Россі. Сподіваюся, ти розумієш мене...

Перголезі. Так, доне...

Дон Россі. Тоді мені робити тут уже нічого. *(Йде, Анна залишається на місці, нерухомо дивлячись на коханого. Дон Россі розвертається біля дверей окликаючи доньку)* Анно!

Анна. *(Не зводячи погляду з Перголезі)* Батьку, дозвольте мені попрощатися... Назавжди...

Дон Россі. *(Важко видихнувши повітря)* П'ять хвилин... Я чекаю у кареті. *(Йде, іркнувши дверима).*

Анна. *(З краплинами сліз на очах)* Любий мій, пробач усі його слова.

Перголезі. *(Очужіло, все так само дивлячись у підлогу)* Все нормально... Ідь...

Анна. Ні. Знай, що я не хочу цього. *(Кидається до композитора, хапаючи його за безсило опущені руки)* Я буду тобі вірною, Джованні!

Перголезі. *(Підводить червоні від сліз очі, гнівно)* Ідь, я сказав. Не змушуй мене тягнути тебе до тієї клятої карети.

Анна. *(Обтирає сльози з обличчя Джованні)* Я піду до монастиря.

Перголезі. *(Відкидає руку Анни)* Не гай там вроди і часу. Знайдеться у твоєму житті новий кавалер. Багатший, знаменитіший і... *(Відвертається)* живий, а не бідний напівмрець.

Анна. *(Підходить до нього, обіймаючи позадку, кладучи голову на спину)* Не кажи так, любий. Я буду молитися за твоє зцілення. А якщо Господу буде потрібно забрати тебе до свого небесного хору, то я буду прохати, аби нашим душам швидше зустрітися на Небесах.

Перголезі. *(Дивлячись у порожнечу)* Чого ж тоді Бог забирає тебе від мене?

Анна. Напевне, я заважаю тобі виконати Його волю і твоє покликання у цьому світі. *(Випускає Перголезі з обіймів, не отримавши відповідей на них. Відкриває сумочку і протягує її вміст коханому)* Ось, візьми...

Перголезі. *(Повернувши саму лише голову)* Що це?

Анна. Це образ Діви Марії. Нехай він нагадує тобі про мою любов. *(Перголезі відвертається. Анна зніяковіло ставить ікону до свічки на столі і йде, обертаючись перед виходом з кімнати та з життя Джованні)* Прощавай.

Перголезі. *(Лише Анна полишає приміщення, розвертається з очима, повними сліз. Зиркає на ікону і в розпачі скидає папери зі столу. Додола летить і свічник з іконою. Перголезі говорить до Неба крізь сльози та хворобливий кашель)* Що ти за Бог? Ти кажеш, що Ти — Любов? Чого ж тоді крадеш її з мого життя? Як я ненавижду тебе за це... Чому Ти тоді звів в одну її стежку і мою?.. Ні, Ти — не Любов, Ти — мука...

Кашель посилюється. Перголезі в муках падає на підлогу.

Ява третя

До кімнати вбігають тітка Перголезі, Чечилія, друг та його Франческо Фео. Одяг композитора нагадує вбрання Перголезі, різниться лише кольором: під синім абі видніється білий камзол. У руках він тримає якийсь пакунок. Донна Чечилія одягнена у схожу на Аннину сукню теплого жовтого кольору. Правда обличчя її виглядає моло-

дим, квітне юністю лише завдяки легкій і ніжній косметиці епохи рококо. «Мурована» зачіска видає у ній жінку в літах, яка провела молодість у часи, коли високі ку-афюри були у моді.

Забівши до кімнати, Чечилія одразу кидається до Джованні. Фео спочатку зніяковіло стоїть у дверях.

Чечилія. Господи... *(Через плече)* Франческо, допоможи мені швидше підняти його на ліжку... *(Фео кладе пакунок на стіл, підхоплює Джованні під руку і допомагає Чечилії вкласти неприємного юнака на ліжку)* Хлопчику мій, ти знову себе довів до такого стану...

Перголезі. *(Приходячи до тями)* Люба тітонько, не хвилюйся... все уже минулося... Мені краще...

Чечилія. Бог свідок, ти себе не жалієш, Джованні.

Перголезі. *(Роздивляється, посміхається, помічаючи Фео)* Все добре. *(Намагається обернутися на ліктіях)* От бачиш, я уже можу вста... *(Та безсиле падає на подушку зі смішком із вуст).*

Чечилія. *(Ніжно притискаючи племінника до ліжка долонею за плече, суворо і з турботою водночас)* Ні, лежи. Я зараз принесу тобі трав'яного відвару... *(Встає, поклавши руку на плече Фео)* Франческо, не дозволяй йому робити дурниці.

Перголезі. *(Закинувши руки за голову, з безрадісною усмішкою)* Друже мій, друже... Ти так на мене дивишся, ніби стоїш над трупом.

Фео. Господи, та що ти таке говориш?

Перголезі. Ні, можеш не приховувати вже нічого. Хіба я сам не бачу, що мої дні вже злічені на цьому світі?

Фео. *(Підхоплюється)* Ти про що? рипини ці розмови, тобі лише двадцять шість! У тебе весь світ майже лежить біля ніг!

Перголезі. *(Відмахуючись)* Кинь ці лестощі. Якби це було так! Та погянь лише сюди! *(Обводить себе руками)* Це я лежу в ногах у цього світу.

Фео. Покажи мені іншого в усій Італії, чиї опери знають у Неаполі і в Римі краще за твої? Ти ж успадковуєш посаду диригента королівської

капели після великого Доменіко Сарро! А тобі всього лише двадцять шість!

Перголезі. (*Удливо*) Здається мені, що цей старий мене переживе...

Фео. (*Наче обезсилений, опускається у крісло*) Ти знову за старе?

Перголезі. (*Сідає у ліжку, спираючись на подушку*) Чого гріха таїти? Я і так живу від народження у постійному очікуванні смерті.

Фео. Не мели дурницю. Яке очікування смерті? (*Роздратовано перебирає нотні записи, ніби підсовує їх Перголезі на край столу*) Та усі твої творіння сповнені світла і життя! Люди люблять їх! Їх любов врятує тебе. От побачиш!

Перголезі. (*Опустивши погляд*) Любов... не врятує... Бог у Своїй любові нагородив мою сім'ю батою смертельної хвороби. Сухоти вилі увесь мій рід. (*Із холодним мармуровим виразом обличчя зиркає на Фео, загинаючи пальці, ніби рахуючи*) Сестра Роза померла у два роки, а за нею і брат Бартоломео... Потім згорів від хвороби малий Антоніо, за ним мама, услід за нею батько і навіть мачуха з моїм новонародженим братом... Уся сім'я, Франческо! (*Розпускає кулак, ніби відпускаючи душі померлих родичів до неба*) Уся сім'я зникла за двадцять років через таку Божу любов!

Фео. Але ж ти живий! Він чомусь обрав тебе.

Перголезі. Живий... Мої батьки навіть провели обряд конформації, коли мені було лише півроку. Вони не вірили, що я доживу до шести. Так що я не вірю у любов.

Фео. Звідки така зневага? А як же Анна?

Перголезі. Саме через неї і не вірю.

Фео. (*Встаючи з крісла*) То її карету ми бачили, коли підходили до будинку?

Перголезі. Її...

Фео. Вона кинула тебе?

Перголезі. (*Нервово розводить руками*) А нащо їй такий каліка?

Фео. Чому ти раптом заговорив про це? Тебе ж, наче, це ніколи не турбувало?

Перголезі. Після знайомства з театром я сам навчився гарно грати і приховувати свої справ-

1 Доменіко Натале Сарро (24 грудня 1679 – 25 січня 1744) — видатний італійський композитор. Навчався в Неаполітанської консерваторії, яку згодом і очолив.

жні почуття. Ти думаєш, мені не краjala серце моя немічність? Та вся Італія глузує з мене!

Фео. Вся Італія приклоняється перед твоїм талантом!

Перголезі. Однак, коли я прибув до Рима, цей художник, Леоне Гецці¹, намалював на мене карикатуру з кривою ногою... Так, це хвороба змусила мене шкутильгати. Але ж потвору з мене зробила людська уява.

Фео. Стривай, але до чого тут Анна? Вона знала про твоє здоров'я і любила тебе таким, яким ти був.

Перголезі. Любила... Любов не нагодує, не обігріє у зимові холоди і не сховає від вітру. Любові потрібні золоті кайдани, щоб тримати два серця разом...

Фео. Невже справа за грошима?

Перголезі. Ти ж сам бачиш, як я живу. Після смерті батька кредитори конфіскували усе моє майно.. Я жив у халупі в Неаполі, перебивався від подачки до подачки сильних світу цього. І все чекав, коли стану маестро капели? От і зараз доводиться сидіти у монастирі капучинів...

Фео. Не швиди, друже. Світ навколо тебе не такий вже чорний. Ти опинився у Поццуолі не через гнів Небес. (*Сідає поруч*) Герцог Маддалоні² відправив тебе сюди з Неаполя поправити здоров'я. Повернешся, — тебе чекає слава, гроші, життя, сповнене любові.

Перголезі. Щось мені підказує, що повертатися буде нікуди... чи нікому...

Фео. (*Знову піднімається, підходить до столу*) Так, друже... Тобі треба забути цю історію з одруженням. І я знаю найкращі ліки. (*Кладе на музичний інструмент біля ліжка чистий аркуш паперу та ставить поруч*

1 П'єр Леоне Гецці (28 червня 1674 – 6 березня 1755) — італійський художник доби рококо, автор релігійних композицій, портретів, фресок та майстер карикатур.

2 Марціо IV Маддалоні Карафа — італійський герцог першої половини XVIII століття, представник відомої родини Карафа, вихідців із Неаполя, які на XIII століття досягли одного із найвпливовіших становищ Неаполітанського королівства. Родинними зв'язками пов'язані з папою Павлом IV (1476 – 1559), чотирнадцятьма кардиналами, богословом Томою Аквінським та знатним албанським родом Кастріоті-Скандербег.

каламар) Візьми перо, присядь до клавесину, і біль розтане, мов сніг...

Перголезі. Що писати? (*Відмахуючись*) Ти сам сказав, що я тут у відпустці. Мені замовлення, окрім скорішого одужання, і не було.

Фео. Для цього я і поспішав до тебе. (*Розгортає пакунок на столі й кидає якісь аркуші на ліжко у ноги Джованні*) Ось...

Перголезі. (*З цікавістю тягнеться до листків*) Що це?

Фео. Братство Скорботної Богородиці церкви Сан-Луїджа замовило кантату про Скорботну Матір...

Перголезі. (*Проглядаючи папери*) Кантату? До Великодньої меси? (*Відкидає документ до решти, говорячи без інтересу*) Але ж вони уже співають твір Скарлатті¹! Рим, Неаполь, Флоренція — всі до одного!

Фео. Тому й звернулися до тебе. Напиши свого.

Перголезі. (*У незгоді хитає головою, збирає документи і простягає Франческо*) Ні. Скарлатті був натхненний Небом, коли писав її.

Фео. (*Елегантно ховає руки за спиною так, що Перголезі не може віддати йому папери*) У чому річ? Ти нині сам у монастирі. Та й віра у твоїх очах нещодавно ще була через Любов, сліди якої я бачив лише у євангельських піснях.

Перголезі. Моє Євангеліє переписали сьогодні увечері хижою рукою. А моя Мадонна виявилася Євою, яка дала зрадницький плід Адаму...

Фео. Не вірю. Бог створив Єву, щоб надихнути чоловіка, а не спокусити його. Знайди у пам'яті сліди натхнення днів, якщо загубив дорогу до Любові.

Перголезі. (*Бере до рук папери*) Що з часом? Коли їм треба мати готовий твір?

Фео. У тебе ще є час. (*Радісно постукуючи Перголезі по плечу*). Пиши. До речі, щоб тебе хоч трохи надихнути, я привіз тобі маленький подарунок.

Перголезі. Я люблю подарунки. Особливо ті, що надихають.

Фео. (*Підходить до столу, бере до рук невеличку книжечку з пакунку*) Ти ж знаєш, хто був автором чарівних віршів до кантати?

Перголезі. Наскільки я знаю, це чернець Джакопо Бенедетті.

Фео. Так, саме він. Ось, почитай. (*Простягає книжечку Джованні*) Це життєпис ценця з міста Тоді і його священні вірші, лауди¹. Повір мені, його життя мені здалося схожим на твоє.

Перголезі. (*З подивом бере подарунок*) Чим саме?

Фео. Хоча б тим, що Ви удвох користувалися підтримкою роду Колоннів. (*Ніби спокушаючи, гортає уявну книгу перед собою*) Стане цікаво, погортай сторінки. (*Помітивши, що Джованні уважно розглядає обкладинку, швидко почав збиратися*) Ну добре, тоді вже краще я піду. Мене ще чекає тривалий шлях назад до Неаполя.

Перголезі. (*Відкладає книгу в бік, настійливо*) Залишайся тут на ніч.

Фео. Ні, сьогоднішня ніч для тебе особлива. Лишайся з автором священних слів. Шукай натхнення. Я ж піду шукати свого. Це ти тут у відпустці. А в мене за три дні концерт. (*Схиляє голову на прощання і зникає у темряві коридору*).

Перголезі. (*Провівши поглядом Фео, бере до рук книжку і заворожено проводить долонею по палітурці*) Джакопо Бенедетті... Що змусило тебе написати один з найвеличніших віршів про Любов і Скорботу? Що надихало тебе? Невже, кохання? (*Опускає руки, падаючи на подушку*) Анно... Як я зможу написати святу музику, коли через тебе втратив віру у святість? Господи... Якщо Ти дійсно дивишся на мене згори, чому так знущаєшся наді мною? Невже Тобі було замало мого каліцтва? Моєї смертельної хвороби? Чому вирішив забрати те єдине, що останні роки тримало мене на світі і біля Тебе? (*Усльозах знову починає кашляти*).

Чечилія. (*Вбігаючи із чашкою*) Джованні, милий... Заспокойся. (*Сідає поруч із ним, допомагаючи випити цілющий відвар*) На ось, випий. Так... (*Укриває ковдрою племінни-*

1 Алессандро Скарлатті (2 травня 1660 — 24 жовтня 1725) — італійський композитор, родоначальник неаполітанської оперної школи, віртуозний гравець на арфі й клавирі та відомий співак.

1 Лауда (італ. lauda — хвала) — жанр італійської та часом латинської поезії й музики в Італії XIII–XVI ст.

ка) Закутайся тепліше. Все буде добре... Так...
(Гладить юнака по волосся) Відпочинь, мій
любий, відпочинь... Для твого серця занадто
багато почуттів для одного вечора.

Перголезі. (Зупиняє її руку, поклавши на неї
свою гарячу долоню) Тітонько, чому вона так
учинила? Вона ж могла втекти зі мною. Навіщо
їй цей монастир?

Чечилія. (Зазираючи у самі очі) Тс... відпусти
ці думки, хлопчику... Час покаже, навіщо Бог
так заплітає наші долі. Нам не видно з нашої
висоти усіх шляхів... Просто вір, що всі Його
задуми лише на краще для світу і для твоєї душі.

Перголезі. (Відвертається) Я не знаю, чи
зможу знову вірити...

Чечилія. Засинай, синку... (Цілує племінника
у чоло) Сон забере твої страхи і вагання. Заси-
най...

*Чечилія підводиться, краще укриває Джо-
ванні і присідає біля столу, аби навести лад
у кімнаті. Збирає листи та нотні аркуші
та з на підлозі ікону. Хреститься, кинувши
оком на поспулого юнака, кидає папери на
стіл і підводиться з іконою в руках.*

Чечилія. Матінко, Пресвята Богородице...
Прости йому гріхи його. Через серце п'янке і гар-
ячу кров коїть він їх. (Ставить ікону на стіл
і запалює свічку у свічнику, поставивши його
на чільне місце, сама стає на коліна). Благо-
слови його, берегине роду людського, осіни дес-
ницею Своєю чоло його. Дай йому пізнати чи-
стоту віри і глибину Твоєї Любові. Якщо тримає
його зранене тіло Господь на світі, то подаруй
душі його Свої святі крила. Прошу Тебе, в ім'я
Сина Твого єдиного, не залишай його без віри
у темний для нього час. (Перехрестившись,
кидає останній погляд на Перголезі та зали-
шає його кімнату).

Ява четверта

29 вересня 1252 року

Дія відбувається перед завісою.

*Провулок невеличкого містечка Тоді у со-
рока кілометрах від Перуджі в Умбрії.
Обабіч мурованих стін без вікон стоять
напівзруйновані часом та вимиті доща-
ми муровані парканчики, які колись вели*

*до чийогось подвір'я із садом, бо колиш-
ний вхід обрамлюють дві мармурові вази
з бур'янами замість квітів. Дорога усяна
дрібними камінцями та відколами цегли.
У провулок навишнінках прокрадається
шістнадцятирічний Джакомо Бенедетті.
На ньому біла полотняна сорочка, поверх
якої синя котта¹, що сягає щиколоток, з
оздобленим вишивкою комірцем, рукава-
ми та подолом. Він високий та стрункий,
тонку талію у фалдованому одязі під-
креслює неширокий пояс. Від сторонніх
очей юнака ховає чорна накидка мантилло
з пристібним капюшоном. Позаду кра-
деться одягнений у тотожний коричневий
одяг чотирнадцятирічний брат хлопця.*

Джакомо. (Крадучись біля однієї з марму-
рових ваз) Джузеппе! Давай-но сюди! (Джу-
зеппе незграбно йде, Бенедетті махає йому)
Тихіше ти! Не викрий нашу схованку!

Джузеппе. (Підсідаючи ближче до брата)
Джакомо, ти впевнений, що він прийде сюди
сьогодні?

Джакомо. Чи я упевнений? Я ніколи не був на-
стільки упевнений, як сьогодні!

Джузеппе. Знову ти вихваляєшся, брате... Ми-
нулого разу ми півночі просиділи отак. Я потім
довго не міг зігрітися вдома навіть червим ви-
ном, яке ми тишком-нишком винесли з батько-
вої комори.

Джакомо. Сьогодні це не просто здогадки.
Коли я гуляв ринковою площею, то побачив цю
солодку парочку, (мавпує, складаючи руки,
ніби у молитві) благочестивого Бенедетто
Каетані та цю дурепу Ванні Бернардіно. Ти б
бачив, як він стелився перед нею! Фу! Як мене
верне від оцих ніжностей!

Джузеппе. (Сміючись, б'є брата по плечу) Ти
що, ревнуєш?

Джакомо. (Штовхає Джузеппе у відповідь)
Не мели дурницю. Кого? Ту навіжену Ванні? Та
вона світу білого не бачить за вірою у Бога, а той
священницький синочок лише цим і користується.

Джузеппе. (У подиві встає на повний зріст,
викриваючи схованку) Тоді для чого ми щось

1 Котта — середньовічний тунікоподібний верхній одяг із вузькими рукавами. Чоловіча котта була короткою, сягала колін. Та чим довшою вона була, тим вищим був статус чоловіка і його родини у суспільстві. Жіноча котта закривала ноги.

чекаємо тут і зараз? Я думав, що допомагаю твоєму розбитому серцю.

Джакопо. *(Підводиться до брата)* Ні, звичайно, у Ванні є на що подивитися. *(Сміючись, ніби показує руками груди дівчини)* Але ні, вона радше заспіває «Ave Maria!», ніж прокричить: «Обіймай мене ніжніше, Джакопо! *(Перекривляє, широко розставивши руки для обіймів)* Цілуй палкіше, любий!»

Джузеппе. Тоді, можливо, підемо додому?

Джакопо. Справа не в моїх почуттях до якоїсь там дівчини. Справа у її почуттях до цього Бенедетто.

Джузеппе. У чому справа? Хай любляться. Він з багатой родини, вона майбутня графиня. Що їм заважає?

Джакопо. *(Злегка стукає брата по голові).* Ти що, з глузду з'їхав? Він же племінник єпископа П'єтро Каetano! Він — гвельф¹! Для нього імператор — пусте місце, а папа — єдиний володар світу після Бога.

Джузеппе. *(Змінюючись в обличчі)* Проклятий прибічник тіари...

Джакопо. *(Радісно)* А я про що! А ця віруюча дуренька зі шляхетської родини гібеллінів²! Треба пояснити дівчині, що якщо хоче крутити задом перед ворогом, *(трохи проходиться, ніби дівчина, що кокетує)* нехай крутить, нехай дразнить. Але якщо біжить до нього на побачення, то знайдуться вірні гібелліни, які зроблять усе, аби той хтивий гвельф зміг лише приповзти до її ніг...

Джузеппе. *(Затискаючи кулак у долоні)* Знаєш, у мене щось теж руки засвербіли...

Джакопо. *(Озирається, тягнучи за собою брата, ховається з очей)* Тихіше, ховайся! Здається, хтось наближається...

1 Гвельфи (італ. guelfi) — італійське політичне угруповання XI — XV ст., яке протистояло намаганням імператорів Священної Римської Імперії утвердитися на Апеннінах та підтримувало Папу Римського, прагнучи республіканського ладу.

2 Гібелліни (італ. ghibellini) — італійське політичне угруповання, прихильне до германських імператорів і аристократичної форми правління.

Ява п'ята

У провулок виходить чотирнадцятирічна красуня Ванні ді Гвідо. На ній вогняно-червона сукня-котта, крізь прорізи якої на руках біліє нижня сорочка. На голові прозорий чепець, прикрашений вишивкою. Коса тую переплетена навхрест атласною стрічкою. Дівчину у холоді вересня покриває мантелло.

Ванні. *(Озираючись)* Тут хтось є? Бенедетто, це ти? Відізвися! Мені трохи моторошно у сутінках...

На її голос виходить хтось, загорнутий у мантелло з капюшоном на голові.

Ванні. *(Стурбовано)* Бенедетто... Бенедетто Каetano... *(Роздратовано)* Припини негайно, виходь швидше на світло!

Незнайомець кидається до неї і хапає за руку.

Ванні. А! Мені боляче! *(Пручається, у боротьбі з кривдника злітає капюшон)*

Джакопо. *(Хапаючи за другу руку)* Дурне дівча. Справжній біль ти завдаєш нині своєму батькові цією зрадою. Чого вирядилася, наче на весілля? Корчиш із себе святу, а бігаєш на побачення до голодних на жіночі ласки пройдисвітів як остання вулична хвойда...

Ванні. *(Відвертаючись)* Припини! Припини негайно. Ти мене зовсім не знаєш.

Джакопо. Я тебе не знаю? Повір мені, я знаю тут усіх. Це моя вулиця. Це мій квартал. А ти надумала привести сюди гнилого гвельфа. *(Стукає собі по лобі)* Чи ти здуріла, дівчино?

Ванні. Ми усі діти Божі! Немає різниці. У Римі чи в Неаполі, багаті чи бідні. Тому можемо...

Джакопо. *(Різко)* Не можемо! Бог дає нам правителя, помазаника, а папа всього лише слуга слуг Божих.

Ванні. Відпусти! *(Що є сили штовхає рукою в живіт, виривається і тікає від Бенедетті)*

Джакопо. *(Потираючи розпечений ударом бік)* Джузеппе!

Джузеппе. *(Вистрибуючи навперейми, хапає і радісно кричить в обличчя)* Стій, козеня! Куди поспішаєш? *(Дівчина нервово стискається)* Ти зрозуміла, який урок сьогодні отримала? Цвірінькати треба лише з птахами зі сво-

го саду, ластівко, інакше ... *(зриває бур'янину з мармурової вази та кидає дівчині під ноги)*... зів'яне твоя врода, як квіти по осені.

Ванні. Господь зі мною, я твоїх погроз не боюся! *(Вириває руку, шкрябає Джузеппе і робить крок у темряву, та Джакопо кидається за нею).*

Джузеппе. Ах ти вередливе кошеня! *(Обертається, щоб бігти услід)* Стривай мені!

Джакопо. Я тримаю її, брате... *(Виводить зніжковілу дівчину, скрутивши за спиною руки)* Вона хотіла поцілувати гвельфа? Нехай спочатку дізнається, як воно, цілуватися із гібелліном! *(Відпускає руки і хватає за обличчя, силуючи до короткого неумілого поцілунку).*
Ванні. *(Відвернувши голову)* Відійди! *(Дає ляпас)*

Джакопо. *(Миттєво без вагань дає ляпас у відповідь).* Не смій піднімати на мене руку, дівко!

Ванні виливає біль крізь сльози.

Ява шоста

З іншого кутка на світло з тіні виходить сімнадцятирічний Бенедетто Каetano. Він статний, широкоплечий, радше зразок лицаря, справного до зброї, а не аристократа й племінника священика, відданого молитві й роздумам. На ньому зелена котта, багату вишивку на якій час від часу ховають фалди мантелло. Він зупиняється у кількох кроках від компанії.

Каetano. *(Спокійно)* Дівчина ж просила відпустити...

Джузеппе. *(Подаючись уперед, склавши руки на грудях)* Ах, як романтично! Де ж ти раніше був, гвельфе? Молився за здоров'я папи Інокентія¹?

Джакопо. *(Посміхнувшись на братове мавпування)* Прямо таки лицар із цих вуличних пісень. *(Глибоко вдихнувши повітря)* Слухай, Бенедетті, говорю по-доброму. Іди звідси. Ти мало того що приїхав зі своїм дядечком-гвельфом до міста гібеллінів, так ти ще й хочеш

1 Інокентій IV (1190 – 7 грудня 1254) – Папа Римський з 28 червня 1243, вів боротьбу проти німецького імператора Фрідріха II Гогенштауфена та його наступників – Конрада і Манфреда.

спаскудити чисту кров прибічників імператора Священної Римської імперії?

Каetano. *(Незворушно)* Мене політика зараз цікавить менше за все.

Джузеппе. Е, ні, друже. Тут або чорний, або білий. *(Ділячи жестами простір навколо себе навпіл)* Або папа, або імператор.

Джакопо. *(Випробовуючи зазираючи в очі)* Визнай, що Фрідріх II¹ був великим імператором, незаконно проклятим папою.

Каetano. *(Поступово підсилюючи голос)* Фрідріха уже два роки як немає серед живих, упокій Господи його грішну душу. *(Осіняє себе хресним знаменням)* Імперія зараз у кризі. Влада світська показала, що загниває. А папа як був, так і є. І, сподіваюся, буде повік тим, хто тримає цей світ у гармонії за будь-якої влади.

Джакопо. *(Послаблює хватку, у якій тримає Ванні)* Ти що, дурний? Нас тут двоє. Це наша вулиця. *(Постукуючи однією рукою по ближньому будинку)* Тут, як кажуть, і стіни бережуть. Погоджуйся! *(Підштовхуючи Ванні на крок ближче до Каetano)* Тоді зможеш цілувати цю кралю хоч до світанку!

Каetano. *(Гнівно проциджуючи крізь зуби)* Фрідріх був антихристом...

Джакопо. *(Ніби знесилено опустивши плечі)* Ой, як же ж важко з вами, гвельфами... Де ви понабиралися таких думок? Це твій дядько з амвону віщав про це?

Ванні. *(Дзвінко порушуючи своє мовчання)* Припини!

Джузеппе миттєво підскакує назад до брата. Той штовхає дівчину Джузеппе, який вправно підхоплює дівчину. Джакопо починає наближатися до Каetano.

Джузеппе. *(Силуючи дівчину дивитися на майбутні події)* Дивись! Дивись уважно, що буває з тими, хто повертає не на ту вулицю і задивляється не на те личко!

Каetano. *(Переводячи погляд з Ванні на Джакопо)* Облиш хоч дядька. Я тут сам, прийшов не за папу стояти, а до дівчини. Дайте нам спокій.

1 Фрідріх II (26 грудня 1194 – 13 грудня 1250) – німецький король, імператор Священної Римської імперії (1220-50 рр.), король Сицилії, ушлявлений знанням багатьох мов, вправністю у поезії, математиці та філософії.

Джакопо. (Підійшовши майже на крок, придивляючись, ніби приміряючись до чогось) Як ти там кажеш? На тому світі спокій знайдеш?

Джакопо раптово дістає з-за пояса невеликого ножа і кидається, аби вдарити ним Катетано. Та гвельф вивертається від удару, присівши на землю. Не задумуючись, знаходить долі перший ліпший камінь і, випроставшись у повний зріст, позаду Джакопо, б'є його по голові. Бенедетті глухо падає у багнюку. Джузеппе хоче кинутись до брата, та згадує про дівчину. Він хапає Ванні за горло. Дівчина важко скрикує, Бенедетто Каетано, скосяглянувши на Ванні, з усієї сили б'є декілька разів ногою Джакопо.

Каетано. (Гнівню) Я казав: «Припини!»... негіднику...

Джузеппе. (Демонстративно трясучи Ванні обома руками за плечі) Відійди від нього! (Дівчина викручується, кусає Джузеппе за вухо й опиняється на свободі, ховаючись за Каетано. Джузеппе кривиться від болю) А! Паскудо!

Каетано. (Випроваджуючи дівчину іншим шляхом, подалі від Джузеппе) Тікай звідси. (Ванні, не вагаючись, зникає у темряві вулиці. Каетано затримується на мить) А це тобі на пам'ять! (З усієї сили б'є ногою Джакопо в обличчя та зникає у слід за дівчиною). **Джузеппе.** (Кидаючись до брата на землю) Джакопо... брате... Ти мене чуєш? (Підтримуючи голову руками) Братику... відповідай... (Крізь сльози на мовчання Джакопо) Що я кажу мамі? Відповідай же! (У сльозах підвісивши голову до небес) Господи...

Джакопо. (Розплющивши одне око, хрипло та невпевнено) Джузеппе...

Джузеппе. (Зрадівши) Мовчи... (Обіймаючи намагаючись підвестись самому і підняти за собою брата) мовчи... я доведу тебе додому... Там мама... Вона допоможе... Не хвилюйся... Все буде добре... (Шкутильгаючи, виводить брата з провулку).

Ява сьома

Невелика кімната міщанина Бенедетті у Тоді. Біля стіни стоїть ліжко, заслане візерунчастою накидкою. Біля нього – стіл зі стільцем. На столі свічник з іконою Богородиці. Вона готується до вечери. На столі рум'яниться хліб, зеленіє цибуля, пахкотіє узвар. У кімнату з мискою, повною свіжо зірваних яблук, входить сеньйора Бенедетті. Вона жінка за тридцять, вродлива, вишукана, наче аристократка. На ній синя котта. Волосся підколоте та зібране у сітку з білої пряжі. У коридорі чується шум.

Мати. (Не відриваючись від хатньої роботи) Джузеппе, Джакопо, то ви?

У кімнату входить Джузеппе, тягнучи на собі ледь живого Джакопо. Мати випускає з рук таріль на стіл і кидається до синів.

Мати. (Підтримуючи Джакопо під інше плече) О Господи... Клади мерщій його на ліжко! (Вклавши Джакопо, тримаючи за голову) Синку, ти мене чуєш? (До Джузеппе) Що з ним трапилося?

Джузеппе. (Похнюпивши голову) Ми з ним...

Сина перебиває батьків голос з коридору. Батько зупиняється на вході, оцінюючи картину. Він скоро переступить межу сорока років. Його голова уже посріблена сивиною. Жовта кота приховує міцну статуру.

Батько. (Суворо) Що знову за шум посеред ночі? (Склавши руки на грудях) Джузеппе, що там таке?

Мати. (У сльозах повертає голову) Мабуть, він помирає...

Батько. (Даючи по затривку молодшому синові) Джузеппе! Куди ви знову вляпалися? (Підходячи до ліжка) Господи Боже всемогутній! (Заносячи руку над Джузеппе, гнівню) Іди геть звідси! (Джузеппе перелякано відсахається назад. Батько опускає руку) Ти ж брат, мав би його зупиняти в дурощах! (Рухом голови наказує їти геть. Син швидко зникає з кімнати).

Мати. (Намагається вгамувати гнів чоловіка, беручи за рукав котти) Чого уже зупиняти? Посидь коло його, я допоможу Джузеппе води нагріти...

Батько. Посидіти? *(Мати встає, звільняючи місце для чоловіка. Той сідає і схиляється над сином)* Та він що, мертвий? Як гульки влаштувати, так сили є. А тут знову помирає. *(Ханає за петельки непритомного Джакопо)* Вставай, чортів син! *(З розмаху дає ляпас).*

Мати. *(Кидається до чоловіка, намагаючись відтягти від сина)* Та що ти таке робиш? Він і так ледь дихає!

Батько. *(Відштовхує дружину)* Відійди, жінко. *(Мати, опинившись на підлозі, не підводиться з колін)* Розбавила його тут!

Джакопо. *(Кволю, приходячи до тями)* Тату...

Батько. Тату, тату... А хто ж іще? Святий Петро? Ні, синку, не дочекаєшся. *(Дає синові понюхати кулак)* Ти на моєму горбу стільки виїздив, що раніше за мене перед ним не постанеш.

Мати. Живий, слава Богу! *(Хреститься)*

Батько. Ти скажи, сучий сину, чого тобі не сидиться вдома? Ну чого ото ти швендяєш чи не щоночі Бог знає де? Та ще ж і дня не було, щоб цілий прийшов додому! *(Встає з ліжка, демонструючи на собі)* То рука у крові, то нога, то в зуб дали, то ледь дихаєш... Та невже ти смерті там своєї чекаєш?

Джакопо. *(Намагаючись підвестися на ліктях)* Я захищаю честь...

Батько. *(Сідає за стіл)* Та ти хоч знаєш, що таке честь, дурню? Тобі ж всього шістнадцять! Яка там честь!

Джакопо. *(Гордо)* Честь імператора і нашої родини...

Батько. Дурню! Честь не кулаком захищати треба. Та я тебе скільки разів відряджав до школи? *(Щоразу тицяючи пальцем у стіл)* Там знання, там статус, там честь! Чи ти думаєш, що я довіку буду тебе грошима наповнювати, як старий дірявий глек водою? Та ти ж пропащий!

Джакопо. Та будь вона неладна та школа! Там тхне Папою Римським із латини від самого порогу.

Батько. *(Важко)* Не верзи дурниць. *(Встаючи з-за столу)* Зможеш встати, побіжиш у мене до школи.

Джакопо. Як ти вже мене дістав. Хочу одного дня прокинутися і зрозуміти, що ти помер!

Батько. Що? *(Кидається до сина)*

Мати. *(Перегороджує йому дорогу)* Він не при собі... Не слухай... *(Що є сили впирається чоловікові в груди, намагаючись зупинити).*

Джакопо. *(Кричить, марно намагаючись встати, аби батько краще чув його)* Я не при собі? Я саме єдиний, хто тут при собі! Ти ж не батько, ти кат! Трусишся за грошима, як останній злидень. Був би чоловіком, ішов би на вулицю захищати честь імператора проти папського свавілля...

Батько. *(Відштовхує дружину, стаючи впритул до сина)* Імперія у хаосі. Було б кого захищати.

Джакопо. *(Прямо в обличчя)* Що? Сили немає?

Батько. *(Розвертається до дружину)* Подивися, кого ти виховала. Не буде з нього ладу. Помру, рознесе по вітру усе, що маєє. *(До Джакопо)* Лежи, лікуйся, бо здохнеш від своєї злості і лиха раніше, ніж від ран, синку... *(Йде).*

Джакопо. *(ВУспину батькові)* Іди впекло! *(У сльозах падає на подушку).*

Мати. Господи... *(Припадає вустами до синового чола)* та в тебе ж жар... заспокойся... *(Витираючи сльози Джакопо)* Тихо, тихо... Не плач...

До кімнати входить Джузеппе. У нього в руках полумисок та чашка, над якою в'ється пара. Він ставить їх на стіл біля ліжка і мовчки йде.

Мати. *(Напуваючи сина)* Ось, випий... випий і заспокойся... Який же ж ти гарячий... *(Бере з полумиска мокру ганчірку та витирає від поту синові чоло).*

Джакопо. *(Скривившись від болю)* Мамо, мені боляче...

Мати. *(Обійнявши, як пташечку, лице Джакопо)* Синку... тихо... тихо, мій любий...

Мати укриває Джакопо. Підходить до столу, запалює свічку перед іконою, стаючи на коліна.

Мати. Матінко, Пресвята Богородице! Заступнице наша! Зціли рани його тілесні та молися за зцілення його душевних ран. Негоїсті вони, глибокі. Я ночі без сну буду стояти перед пресвітлим образом Твоїм у молитві за його спасіння. Ти можеш мене зрозуміти. Ти сама стояла

біля Христа. Молилася материнським серцем, як і я. Прошу тебе, не залишай мого сина самого. Йому потрібна рука, аби вийти з темноти на світлий шлях. Благаю Тебе як мати.

Перехрестившись, кидає погляд на сина і залишає його самого.

Ява восьма

На світанку до кімнати входить батько. У нього вже немає і краплини вчорашньої злості. У батька в руках якийсь лист та полотняний кошіль. Поклавши кошіль на стіл, він проходить до ліжка і сідає в ногах у сина. Через мить Джакопо відриває очі, бачить батька і схоплюється.

Джакопо. *(Ховаючи очі)* Батьку... Я... Я хотів...

Батько. *(Призупиняє його намагання встати, поклавши руку на плече)* Лежи. Не турбуйся так... Я уже звик до твоїх витівок. Проте ти мій спадкоємець.

Джакопо. *(Твердо)* Можеш усе передати Джузеппе. Я ні на що не претендую.

Батько. Ні, з трьох синів старший у мене саме ти. І якщо я маю такого сина, то це моя провина. Сам так виховав, своїм же прикладом... Тому доводиться приймати тебе таким, який ти є... Ось... *(Кидає поруч Джакопо складений вчетверо аркуш).*

Джакопо. Що це?

Батько. Це лист до мого гарного знайомого Еttore Бурроні з Болонї. Моє зобов'язання виплачувати за тебе щомісячну оренду житла у нього.

Джакопо. Житла? У Болонї? Ти відправиш мене у Болонью?

Батько. Тобі от-от сімнадцять. Досить грати у велику політику в малому містечку Тоді. Хочеш щось змінити, змінися сам. До того ж, я не збираюся передавати своє майно безграмотному дармоїду. Станеш вагантом¹ в академічній прощі, синку.

1 Ваганти (лат. *clerici vagantes* — мандрівні клерики) — «мандрівні люди» середньовіччя, які на площах західноєвропейських міст декламували вірші та прозу, а також виконували пісню. Веселі натовпи вагантів, що складалися з кліриків без парафій, студентів та школярів, по закінченню навчання та сезонних робіт мандрували з одної школи до іншої, з місця на місце.

Джакопо. Ти ж знаєш, як я ставлюся до науки.

Батько. У наш час навіть син останнього пройдисвіта може стояти вище найблагородніших лицарів, якщо він має освіту. Вивчись. *(Встає, підходячи до столу)* Ніколи не знаєш, на скільки тобі вистачить моїх грошей і зв'язків нашого роду. Усе не вічне, а знання триматимуть тебе справді гордим і незалежним з-поміж інших. Ось, це гроші. *(Кидає кошіль до листа, який Джакопо так і не розірвав).*

Джакопо. *(З подивом підвівши брови на дзвін монет)* Гроші? На дорогу?

Батько. Ні. Це — колекта, вступний внесок за твоє навчання. Заплатиш своєму ректорові за навчання, коли визначишся із професором, у якого захочеш бути схоляром. Здається, зараз там викладає мудрий Аккорзо¹. Він відомий глосатор². Може, хоча б його ти будеш називати «*dominus metis*»³, коли я не заслужив від тебе такої поваги...

У кімнату входить розтривожена мати, яка деяку частину розмови батька із сином ховалася у мороці передпокою. Вона нечутно стає у дверях і спостерігає за діалогом.

Джакопо. *(Затаючись)* А... як же дорога?

Батько. А що дорога? Я оплачу тобі навчання, забезпечу дах над головою та їжу, щоб ти не ішов у найми до багатших за тебе студентів. А от шлях до науки нехай для тебе стане випробуванням.

Джакопо. *(Сідає на ліжку, стискаючи в руках кошіль)* Ти пропонуєш мені йти пішки? Та якщо я буду йти, не зупиняючись, цілий день і ніч, я дійду туди лише за три дні! А навчання починаються уже першого жовтня!

Батько. Болонья — це не той край світу. Ти хлопець не дурний, доберешся і швидше. На світі багато добрих людей, яку їдуть чи в Перуджу, чи до Флоренції. Хтось та й допоможе.

1 Франциск Аккурзій (Аккорзо) (1180 — 1260 рр.) — один із найславніших італійських учених-юристів, автор праці «*Glossa ordinaria*», збірці глос, тлумачень висновків попередників та сучасників Аккорза, яка стала настільною книгою середньовічних судів.

2 Глосатор (грецьке *glossa*, застаріле чи рідкісне слово) — юристи, доктори чи то студенти, що займалися римським правом у середньовічній Європі за зразками Болонської правової школи.

3 Лауда XXIV, «*O vita penosa...*»

Джакопо. *(У розпачі)* Але ж розбійники...

Батько. Дивлячись на твою вчорашню поведінку, скажу, що тобі боятися нічого. Один раз не вмер, другий теж виживеш. Тобі не звикати. Сам тут чинив самосуд, як хотів. *(Джакопо відвертається. Батько важко видихає)* Все. Сьогодні до вечора мати приготує тобі на дорогу попоїсти, збери речі і...

Мати. *(Раптово виходячи наперед)* До вечора?

Батько. *(Не звертаючи уваги на дружину)* І щоб я згадав тебе за вечерю, сину, лише у молитві за вдале завершення твоєї подорожі. Тобі все зрозуміло?

Джакопо. *(Підводить голову з дивною по-смішкою на обличчі)* Виганяєш?

Батько. *(Розсерджено)* Дарую майбутнє, бовдуре. Прощай.

Мати. *(Услід чоловікові)* Але ж він ще не видужав!

Батько. *(Біля входу, не обертаючись на сина)* Лежачи у ліжку, він від своєї хвороби не видужає. Повір мені, вона далеко не у цих ранах і саднах на тілі. Вона у нього глибоко у серці. *(Кинувши на Джакопо обпикаючий погляд)* Так що хай дякує, що ліки ще такі безболісні. *(Змінюючи тон на спокійний, до дружини)* Допоможеш йому зібратися і покличеш мене вечеряти, коли за ним всядеться пил за воротами.

Джакопо. *(Прийнявши незворотність рішення)* Прощай, батьку...

Батько обертається, киває на знак прощання і мовчки виходить.

Мати. *(Розігнано сівши на стіл)* Знало моє серце, що так воно усе скінчиться... Не знало лише, що так швидко... Синку, синку...

Джакопо важко встає з ліжка, ще не відновивши сили.

Мати. *(Підхоплюється)* Ти що надумав? Лежи ще, Джакопо!

Джакопо. *(Зупиняє матір жестом)* Нащо відкладати те, що і так має трапитися? Яка різниця, коли я переступлю цей поріг: зараз чи з настанням сутінок? Раніше піду, раніше заспокоїться татове роздратоване серце...

Мати. Чекай, я їсти поставлю, зберу тебе...

Джакопо. Зберуся я сам, мені багато не треба. Аби були гроші, а все інше додасться. *(Забирає з ліжка кошіль та лист)* Дай щось на дорогу попоїсти, бо я попрощавшись із братами, сюди вже не хочу повертатися.

Мати поспіхом бігає по хаті. Знайшовши у закарпелку дорожню сумку, складає у неї яблука, хліб та цибулю зі столу.

Мати. Та що ж це, я тебе як останнього жebraка у дорогу виганяю? Ми ж не пройдисвіти, безхатченки якісь? Може, почекаєш ночі, мине батьків гнів, і все налагодиться?

Джакопо. *(Присівши на стілець біля матері у клопотах, холодно)* До Болоньї я однак відправляюся.

Мати. Так хоч на коні чи з підводою, при речах та харчах відправить. А то ж ногами своїми шлях міряти...

Джакопо. *(Відвернувшись до вікна)* Я просити не буду. Мені його жаль ні до чого.

Мати. *(Завмерши на мить)* Та присмири ж ти на мить гординю... Легше буде... Ти ж ледь стоїш.

Джакопо. *(Відбирає сумку у матері та встає)* Досить. Я теж маю гордість. Хоч мене провчити, нехай. З мене не убуде. Прощайте, мамо.

Мати. *(Розкриває обійми)* Іди, синку, я хоч благословлю тебе на довгу путь...

Джакопо. *(Затягуючи сумку на шнурок)* Залиште молитви святим. Богу до мене, як бачите, немає діла... Як і мені до нього. Прощайте.

Джакопо цілує руки матері та йде. **Мати** у розпачі опускається на коліна перед іконою. *Під час її молитви у кімнаті з'являється батько, проте він не порушує молитовного спокою дружини.*

Мати. Матінко моя... Що ж це робиться на світі? Син кляне батька, батько виганяє рідного сина. Поможі родові моему. Пресвята Діво! Омофором Своім накрій голову сину моему... Убережи його на шляху від стріли і меча, від вогню і води. Врятуй його від лихого ока, пекучого слова і суду нечесного. Збережи від друзів лихих. Врятуй його від ненависті власної, що зміє у серці його жалить... Збережи його, Ма-

тінко, навіть тоді, коли уже й я не в силах буду молитися за душу його грішную!

Батько. *(Підійшовши ближче, кладе руки на плечі дружини, заспокійливо й ніжно)* Не горюй так за ним, наче за мерцем...

Мати. *(Трохи повернувши голову, у розпачі)* Я й не горюю.

Батько. Клясти мене будеш?

Мати. Чого тебе клясти? Того гляди слова лихі почує небо, і залишуся я вдовою. Ні, раз ти так вирішив, а Бог не одвів, то значить, так тому і бути. Шляхи Господні не звідані.

Батько. *(Стає на коліна поруч із нею)* Пробач мені, що серце твоє краю. Та своє уже краяти на менші шматки немає сили. Йому треба вирости, розуму набратися. Нехай живе у науці. Може, будуть з нього ще люди.

Мати. *(Кладе голову чоловікові на плече)* Він ніколи не жив сам-один без нас...

Батько. Не помре, не хвилюйся. Мій давній друг, Еttore Бурроні, за ним догляне. Дім, їжа, одяг — усе буде за ним. Я заплатив. А якщо грошей не вистачатиме, дав боргове зобов'язання. Чи ти думала, кину напризволяще власного спадкоємця?

Мати. Ні, я вірила у те, що мудрість візьме гору над злістю.

Батько. Якби ж та мудрість приходила до нас одразу із материнським молоком... *(Підводиться сам і подає руку дружині)* Ходімо... Життя іде... У нас іще двоє синів. А їхній шлях до мудрості лише-бо починається... *(Виводить дружину з кімнати).*

Завіса.

Ява дев'ята

Квітень 1735 року, Поццуолі.

За вікном ніч. Джованні Перголезі сидить у ліжку, читаючи привезену Франческо книжку, у світлі самотньої свічі. До нього заходить розбуджена Чечилія в одній спідній сукні, закутана у теплий плед та з чепчиком на голові. В руках у неї свічник.

Чечилія. Джованні, уже так пізно! Чому ти ще не спиш? Лікар же попереджав тебе: хочеш повернутися до двору принца Стіліано, треба висипатися. Ти себе на той світ зведеш довгими

безсонними ночами у роботі швидше, аніж твоя хвороба!

Перголезі. *(Не відриваючись від читання)* Тітонько, я зараз не можу гаяти ні хвилини. Лише Бог святий знає, чому у мене таке передчуття, що все своє життя я йшов до того, що маю зробити.

Чечилія. *(Сідає в ноги)* Все життя, кажеш? Ох, милий мій... *(Поставивши свічку на стіл, бере за руку племінника)* Інколи прастолітні діди навіть на смертному одрі не в силах зізнатися, що зрозуміли те, що мали зробити на цьому світі. Якщо Господь дарує тобі подібне розуміння у двадцять шість, я можу лише порадіти за тебе.

Перголезі. *(Опускає книжку)* Знаєш, я ніяк не збагну поки, чому Франческо сказав мені, ніби моя доля дуже схожа на долю Джакопо да Тоді. Я читаю його лауди і поки мало знаходжу тотожного. Він — вуличний забіяка, я з дитинства не міг навіть нашого неслухняного собаку вдарити за його шкоду. Джакопо ладен світ продати, аби не знати науки, мене ж музична грамота, пошук її таємниць лише і тримає на цьому світі.

Чечилія. Джованні, інколи важко повірити у те, що бачиш, коли починаєш зазірати у дзеркало. Ти думаєш, я зараз часто пізнаю себе, коли прокидаюся зранку? *(Усміхається і хитає головою)* Ох, як же мені хочеться вірити, що з того боку на мене дивиться все та ж молода красуня, за посмішку якої чоловіки приносили повні оберемки квітів, а сусідські хлопці робили усілякі дурниці, аби вразити її норовливе серце! *(Поправивши пасмо волосся, що вибилося з-під чепчика, ніби розглядаючи себе у дзеркало)* І що? Як не відмовляюся у це вірити, а там уже осіння жінка, квіти якій дарують не чоловіки, а Бог щороку у її ж палісаді. А дурні вчинки роблять не заради неї, а часто всупереч її ж волі уже її молоді сини...

Перголезі. Ти хочеш сказати, що мене з ним пов'яже набагато більше, ніж я можу це побачити?

Чечилія. Думаю, що саме так, раз його творчий геній через стільки років знайшов твого, аби поєднатися у співтворчості. *(Ніжно відсуває його долоню з обкладинки книжечки)* Що ти зараз читаєш?

Перголезі. Це? Лауда «O vita penosa...» Прочитати?

Чечилія киває. Джованні зручніше всідається у ліжку та починає декламувати.

Перголезі. Життя болюче, вічний бій!
Хто написав цих бід сувій?!.
Вона стулить боялась очі,
Тремтіла часто довгі ночі,
Що, може, у тривожний час
Зайшла пропасниця до нас,
І страх її думки покрав,
Щоб в сні я смерті не пізнав.
І свічку ставила мерщій
В священнім трепеті душі,
Ішла у мороці думок
До мого ліжка у куток.
Коли ж вона насамкінець
Мого зітхання вітерець
З-під ковдри відчувала,
Знов серце оживало:
«Живий, біди немає...
Не спалося дарма...»¹

Чечилія. (Поклавши руку на книжку) Хлопчику мій, зупинись... Невже ти не бачиш, що вас робить ближчими? Він, як і ти, був дуже хворобливим у дитинстві. Я досі пригадую, як Анна, твоя мати, так само схоплювалася посеред ночі, коли з твоєї колиски долинав бодай який тривожний покрик у суцільній тиші... Вас ріднить бодай це...

Перголезі. Мати завжди оберігала мене, аби кожен мій крок не приніс мені болю, якого я був би не в силах витримати. Але в кого не так?

Чечилія. (Посміхається) Ти кажеш, що він був великим забіякою, на противагу тобі... Ох, любий... Згадай себе! Та ти ж у мене справжня діжка з порохом! (Джованні невдоволено і по-дитячому образившись, відвертається) Чого носа вернеш? Га? (Чечилія ніжно повертає його обличчя до себе) Так, так... Це ти такий милий зараз, але раптом щось піде не так, як ти сам собі запланував, то що тоді? Ти ж закипаєш, як Везувій! Пух! (розводить руками).

Перголезі. (Заломивши руки) Прямо таки й закипаю!

1 Лауда XXIV, «O vita penosa...».

Чечилія. Ще й як! Ледве пара з тебе не валить! (Посміхається й тріпає племінника за волосся) Але ж і відходиш ти так само швидко, як і виходиш з рівноваги. За це я тебе і люблю. Ну добре. Вдалих тобі пошуків зв'язків крізь час і простір, Джованні. (Цілує племінника та йде до себе).

Перголезі. (Залишившись на самоті) Не дуже я й запальний... (Беручи до рук книжку) принаймні, мій батько так мене не виховував:

«Якщо його не слухав я уроків,
Платив уповні за юнацькі хибні кроки —
І від цієї плати на лиці,
На спині й на руках цвіли синці...»¹.

Так, до всіх наука приходиться по-різному. Як добре, що мій шлях до неї був не таким, як у тебе, Джакопо...

Ява десята

Червень 1254 року, Болонья

Кімната невеликого найманого будинку. Її інтер'єр майже тотожний кімнаті Джакопо у рідному містечку Тоді. Навіть розташування меблів таке ж саме, як було колись удома. Різнить хіба що багатша ковдра та пухкіші подушки на ліжку, відкоркована пляшка вина на столі та декілька уже порожніх, сиротливо полишених на підлозі. До кімнати, немов окрилений, заходить Джакопо. На ньому золотава котта з дорогим візерунком. На голові модна зачіска, хоча й ледве потріпана довгими днями крутежів.

Джакопо. (Весело) Господи! Як я люблю це життя! І чого тоді я так ненавидів батька, коли він ледь не носакми виганяв мене до Болоньї? (Кричить у далечінь, притулившись долоні до губ) Та-ту! Дякую тобі!

Джакопо розслаблено падає на ліжку, обпершись спиною об стіну. До кімнати заходить усміхнена Лючія. Це жінка під сорок років. На ній майже розстібнута червона котта, руде волосся вільно спадає на плечі.

Лючія. Не кричи так на весь світ, бо наврочись!

1 Лауда XXIV, «O vita penosa...».

Джакопо. *(Розкриваючи обійми)* Ходи-но сюди, красуне! *(Лючія слухняно сідає юнакові на коліна)* Я тобі казав сьогодні, що шалено люблю тебе? *(Тягнеться, аби поцілувати жінку, та вона відштовхує його обличчя, сміючись).*

Лючія. Ох, Джакопо, я не вірю жодному твоєму слову!

Джакопо. *(Сміючись у відповідь)* І правильно, бо я і сам собі часто не вірю.

Лючія. Вам, чоловікам, тільки й довіряся!

Джакопо. *(Посміхаючись, тягнеться за двома келихами вина, що стоять на краю столу)* Хто б казав! Твій чоловік знає, що ти зараз п'єш вино в обіймах молоденького студента університету? *(Робить ковток і пропонує Лючії. Та не відмовляється)* Він знає, що у нього ростуть уже о-о-от такі роги? *(Дико сміючись, залишає руки високо над головою).*

Лючія. *(Легко стукнувши Джакопо по лобу)* Дурний ти! Якби всі жінки Болоньї розповідали чоловікам про кожен роман з красенем з університету, то уже скоро росли спочатку роги у чоловіків, а потім кладовища від жінок, убитих у ревнощах.

Джакопо. Що ж, тоді б цим самим студентам ви так само приносили користь. Якщо не ласкою, то роботою. Чоловіки-убивці щедрі на зарплатню вправним юристам... *(Знову шукає поцілунку від жінки, та вона вивертається і встає з його колін).*

Лючія. Та що б ви, хлопці, робили в цьому університеті, якби не ми, заміжні жінки славної Болоньї? Дочок своїх ми від вас бережемо...

Джакопо. *(Неоднозначно вказуючи пальцем на жінку)* Бо знаєте, що яблуко від яблуні не далеко падає.

Лючія. *(Поправляючи зачіску)* І то правда... *(Швидко викручуючись)* Доньок таки бережемо, тому, окрім нас, серед ваших лав жодної жінки. Ви б тут повмирали від нудьши. *(Посилає юнакові цілунок рукою).*

Джакопо. *(Підхоплюється до Лючії, обходячи її позаду)* Не можу заперечити, люба моя. Ти чи не єдине, що мене тут розраджує у цій захлій від науки місцині.

Лючія. *(Удавано холодно)* Шукав би розради в іншому.

Джакопо. У чому? В науці? Ні, дякую. Є у мене гарний приклад перед очима. У той рік, що батько випхав мене до Болоньї, сюди ж вступив мій гарний знайомий, Бенедетто Каetano.

Лючія. *(Зацікавившись, повертає голову)* Наскільки гарний?

Джакопо. Не повіриш, у прямому розуміння, нас поєднує з ним кров... Хоча, можливо, більше моя, ніж його.

Лючія. Що ти маєш на увазі?

Джакопо. За день до мого вимушеного паломництва до цього храму науки, він гарненько відгамселив мене до втрати свідомості. А потім виявилось, що ми ще й платимо одному професору за навчання...

Лючія. *(Сторонячись)* І як після цього ти можеш дивитися на нього?

Джакопо. Дивитися звисока, моя люба. *(Гордо піднявши голову, робить декілька кроків до Лючії)* Ось так!

Лючія. *(Сміючись)* Гордий!

Джакопо. Щасливий! Він тільки й знає, що вчитися, клятий гвельф. *(Мавпуючи)* Змарнів, висох, посівів від цієї науки. І де та його велич поділася? Годі про нього. Краще іди-но сюди...

Джакопо кидається до Лючії, обіймає її і падає з нею в ліжку, обсипаючи поцілунками. Жінка у пристрасі сміється юнацьким дурощам Джакопо.

Ява одинадцята

У коридорі з'являється шістнадцятирічний Джузеппе. Він подорослішав, змужнів від праці разом із батьком. На ньому все та ж котта та дорожнє мантелло. Юнак учтиво кашляє, аби привернути до себе увагу. Коханці не звертають на нього уваги. Він кашляє вдруге.

Джакопо. *(Не відриваючись від пестощів)* Кого там ще нечиста принесла? Не бачите? Спудей осягає таємниці буття!

Джузеппе. *(Склавши руки на грудях, усміхаючись)* І наскільки глибоко він уже пізнав цей Всесвіт?**Джакопо.** *(Відсторонюючи коханку)* Джузеппе? Брате мій! Яким вітром тебе

сюди занесло? *(Підхоплюється, відставляє стільці)* Сідай до столу! Будеш вина?

Джузеппе. *(Підходячи)* Не відмовлюся...

Лючія. *(Встаючи, поправляючи котту та зачіску)* Може, познайомиш мене зі своїм братом?

Джакопо. *(Наливаючи вино)* Брате, знайомся, це донна Лючія Бассіні, моя... *(Завмирає, задумавшись)*.

Лючія. *(Робить крок уперед, протягуючи руку Джузеппе)* Та не така вже твоя... Для Вас, молодий чоловіче, просто Лючія. Ніяка не донна. *(Юнак цілує руку, хоче відпустити її, та донна кладе поверх неї другу долоню)* Якщо Ваш студентський потенціал схожий на братів, то не дочекаюся і Вашого вступу до Болоньї...

Джузеппе. *(Вивільняючись від мимовільної пастки)* Дякую, донно, але мушу відмовитися. *(Сідаючи до брата за стіл)* Я зараз закоханий по самі вуха. І знаєте, готовий хоч завтра одружитися на дівчині своєї мрії.

Джакопо. Так ти приїхав, аби запросити мене на своє весілля? Який ти швидкий! Уперед за старшого брата!

Джузеппе. Поки що ні, Джакопо. Мені поспішати нікуди. Та ще й грошей треба назбирати.

Джакопо. *(Надломлюючи хліб і кидаючи шматок Джузеппе)* Грошей? Хіба за цим справа стоїть? Чи ти просто не нагулявся? *(Тріпаючи Джузеппе за волосся)* Признавайся ж! Вона у тебе не перша?

Джузеппе. *(Ухиляючись від братових знущань)* Ми з нею поклалися не знати один одного до шлюбу.

Джакопо. *(Зазираючи у вічі)* З нею-то так, а інші?

Джузеппе. Інших немає. Господь велів тримати вірність один одному.

Джакопо. *(Хапаючись за голову)* Брате, що я чую? Ти став побожним, як сам Папа Римський! Кинь це! Ти ж гібеллін! *(Підхоплюється)* У Бога віруй, але й молоде життя не марнуй! Для чого ж і церква існує! Погрішив — покався. Це вічний кругообіг Божого прощення у природі. Це я тобі як студент Болоньї кажу. Не позбавляй Бога права виявляти свою турботу про тебе. *(Склавши молитовно руки)* Гріши!

Джузеппе. Не жартуй із цим. Ти ж чув про ту історію з Папою Інокентієм та імператором Конрадом¹? Монарх став жертвою папського прокльону за своє протистояння церкві...

Джакопо. Ти слухаєш усі ці плітки?

Джузеппе. Які плітки? Це все сталося майже у нас на очах.

Джакопо. *(Всідаючись на ліжку)* Нічого дивного не трапилося. Король дав дуба у травні, папа святкує тріумф. Люди мруть, як мухи. Конрад помер від пропасниці у своєму таборі біля Лавелло².

Джузеппе. Але ж ти забуваєш про причини...

Джакопо. *(Махнувши рукою)* Хвороби не потрібні надприродні причини вона приходила неочікувано, брате мій.

Джузеппе. Не забувай, що Карл завоював Капую та Неаполь, за що папа Інокентій, проклявши, відлучив його від Церкви. Та й ця хвороба, яка взялась, як ти кажеш, невідомо звідки, зупинила імператора саме тоді, коли він хотів продовжити наступ на Папські землі.

Джакопо. *(До замерлої у треметі жінки)* Чула, Лючія? Будеш дітям розповідати цю страшну казку?

Лючія. *(Перелякано)* Нічого смішного не бачу. Мій чоловік сам був присутній на прощанні з королем у Мессіні.

Джакопо. І варто було все кидати і їхати на Сицилію, аби побачити мертвяка, хоч і в короні?

Лючія. *(Сідаючи до столу)* Це того було варте. Знаєш, прокляття дійсно було. Його ж так і не змогли передати землі, як належить християнину. Коли тіло виставили у Мессинському³

1 Конрад IV Гогенштауфен (1228 — 1254) — король Німеччини, Єрусалима та Сицилії, герцог Швабії, син імператора Священної Римської імперії Фрідріха II Гогенштауфена. У 1252 році Конрад IV з'явився в Італії, завоював Капую, підкорив Неаполь, утвердившись на півдні Апеннін. Папа Інокентій IV звинуватив його в ересі та відлучив від церкви.

2 Лавелло — містечко, розташоване у трьохстах кілометрах на схід від Рима, має давню історію ще з часів початку залізної доби, у часи цієї оповіді, укріплене ще Фрідріхом II Гогенштауфеном, стало останнім пристанищем його сина Конрада.

3 Мессіна — місто на Сицилії у гавані між Тірренським та Іонічним морями, один із найбагатших міст-портів Середземномор'я, друге після Неаполя за величиною місто півдня Італії, довгий час — це столиця королівства Сицилії.

кафедральному соборі, то блискавка ударила у баню собору. Пожежа розпочалася миттєво, тіло покійного короля згоріло вщент.

Джакопо. *(Різко обриває оповідь Лючії, встаючи до столу)* Досить про покійників. Не люблю я ці розмови. Ми живемо, аби радіти. Треба ловити цей момент радості. *(Наливаючи собі)* Кому ще вина? *(Подає руку жінці. Та встає, пускаючи Джакопо на своє місце, а потім сідає йому на коліна)* А кому ще поцілунків? *(Романтично видихаючи повітря)* Так що там, брате, із твоїм весіллям? Коли цей трагічний для твого холостяцького життя день?

Джакопо. *(Дивлячись у стіл)* Весілля не буде, напевне, поки ти осягаєш науку у Болонії.

Джузеппе. *(Стукає келихом по столу)* Що? Чого це? Не переймайся, я приїду до тебе, не дивлячись на навчання.

Джузеппе. Справа не у твоєму візиті, а... *(Підводить голову, ловлячи зацікавлені погляди пари)* ні, не варто...

Джакопо. Ну вже ні! Почав, то продовжуй!

Джузеппе. *(Відсуювавшись на довжину рук)* Хочеш почути?

Джакопо. Так. Ти ж чогось приїхав до мене?

Джузеппе. *(Знервовано жестикулюючи)* Справа у твоєму ненормальному житті! Батько усі наші гроші викидає на тебе! Всі, які тільки з'являються! Ти своїми гуляннями уже завів нашу родину у незліченні борги...

Лючія. *(Намагаючись встати, ніяково)* Я, напевне, піду... Я тут зайва...

Джакопо. *(Грубо всадивши назад на коліна)* Сиди... *(Братові, гостро)* Продовжуй, чого замовк?

Джузеппе. Ти не знаєш, нам інколи не було що їсти, бо через тебе батько був змушений продати один із наших наділів та виноградників. Я, брате, навіть був у наймах. Думаєш, приємно було мені, людині, яка постійно чула про шляхетні корені свого роду, бути на побігеньках у товстозадих сеньйорів Тоді?

Лючій. *(Ніяково)* Я піду.

Джакопо. *(Дивлячись на брата)* Сиди, я сказав. *(Нахилившись)* Чому ж тоді батько не казав нічого мені? Не закидав нічого, як він це полюбляє робити? *(Виписуючи піруети рукою у повітрі)* Він же у нас великий моралізатор!

Джузеппе. Бо він тебе, бовдуре, любить! Усе заради старшого сина. Усе заради того, щоб він став людиною. А нас із братом ніби і немає! *(Встає з-за столу, опирається руками у стіл)* Зупинися, ідіоте! Ти ж своїм життям зведеш нас якщо не у могилу, то до жебрацької канави!

Лючія. *(Виривається, поправляючи котту)* З мене досить... Я піду!

Джакопо. *(З ненавистю)* Сиди, брудна хвойдо! Ти мене не чула? Я тобі плачу!

Лючія. Як ти мене назвав? *(Гордо випрямивши поставу)* Я — донна Бассіні, юначе. І це я виказую тобі ласку своєю присутністю біля тебе, брудний провінційний неотесаний дурню. Якщо ти думаєш, що кращого за тебе тут нікого немає, то глибоко помиляєшся. *(Нахилиється, ехидно усміхаючись над самим вухом)* Та останній старий жебрак на цій вулиці вправніший за тебе у ліжку, хлопче!

Джузеппе. Замовкни! *(Гарячкувато дає лясас).*

Лючія. *(Тримаючись за розболілу щоку)* Це було даремно.

Джакопо. Іди геть!

Лючія. З радістю піду!

Жінка перехилиє келих вина, та, не допивши, виливає рештки в обличчя Джакопо і зникає. Юнак, провівши її поглядом, підривається з місця і кидається до брата, хапаючи його за петельки.

Джакопо. Це ти в усьому винний, сучий сине! Поки ти тут не з'явився, у мене все йшло добре! *(Б'є брата в живіт)*

Джузеппе. *(Відбиваючись)* Це поки ти не почав своє студентське життя, у нас усе було добре!

Між хлопцями зав'язується хвилинка бійки. Опинившись на підлозі біля ліжка, юнаки зупиняються, розлізшись по двом куткам.

Джакопо. *(Скоса дивлячись на брата)* Ти чого завівся?

Джузеппе. *(Обіймаючи коліна)* Це ти чого закипів?

Джакопо. *(Витираючи рукою розбиту губу)* Господи, брате, таке враження, що ми скучили за тим, аби товкти один одному боки.

Джузеппе. Та ми, відверто, й у дитинстві не часто билися. Все влаштовували засідки на когось у тому темному провулку біля нашого будинку. *(Підводиться, протягуючи руку братові)* Пам'ятаєш?

Джакопо. Як таке можна забути?! *(Зіоджується на допомогу, дозволяючи підняти з підлоги)* Я там ледь дуба не дав останнього разу з тим проклятим Бенедетто.

Джузеппе. Сумуєш за цим життям? Тут, напевне, студентом не погуляєш, силу юнацьку нікуди діти.

Джакопо. Ти що, Джузеппе! А як же розважатися?

Джузеппе. Тут? У цій завченій Болоньї?

Джакопо. *(Влягається на ліжку, поклавши ноги на стілець)* О брате! І повір мені, хлопчачими бійками ми тут не обходимося. Он, є тут один наш спільний знайомий, який уже тиждень не виходить з будинку, бо на нього чатують мої вірні брати по навчанню.

Джузеппе. *(Сідаючи навпроти)* Ти про Каетано?

Джакопо. А про кого ж? Він думав, що так легко мене здихатись? Мало того, що він ледь не відправив мене на дострокову зустріч з бабцею на тому світі, так ще й тут допікає. Вчиться, як проклятий, чи не на кожному диспуті він у перших рядах.

Джузеппе. Бачу, у вас уже і до інтелектуальних баталій протоптана стежинка?

Джакопо. Ой, добряче... Він мене оцими диспутами ледь не розорив вщент.

Джузеппе. Як це?

Джакопо. Правила в університеті дуже суворі. Диспут має бути виключно словесним змаганням....

Джузеппе. Ну, цілком зрозуміло.

Джакопо. Іноді диспут заходить у глухий кут, і аргументи супротивника видаються слабкішими за твої...

Джузеппе. Аргументи?

Джакопо. *(Радісно скинувши руки)* Кулаки! Для цього навіть спеціальний бар'єр в аудиторію притягли, аби розвести таких спудеїв.

Джузеппе. Допомагає?

Джакопо. Не у моєму випадку. Коли наші диспути ставали безцільними, ми з Каетано обпи-

кали кров'ю солому на підлозі, на якій зазвичай вислуховували лекції професорів.

Джузеппе. І після цього ти ще вчишся? Як тебе не викинули, як нашого сусіда Альберто? У нього теж руки свербіли, через що і поплатився спудейством.

Джакопо. *(Почісуючи кучері)* Значить, брате, що крім рук, у мене щось чухається і в голові. До того ж, кожного разу я плачу штрафи за такий бажаний шанс зайвий раз зацідити доброму другові Бенедетто.

Джузеппе. І дорого обходяться твої забаганки?

Джакопо. По дві кварта вина всім по закінченню диспуту.

Джузеппе. *(Приголомшено відкинувшись на стільці)* Скільки?

Джакопо. По дві кварта...

Джузеппе. Здається мені, після такого штрафу ти не те що дисциплінованішим не станеш, а навпаки, на більші подвиги поппнешся.

Джакопо. А я тобі про що! Після останнього такого диспуту ми взяли Бенедетто у заручники у його ж власному будинку...

Джузеппе. Весело у тебе тут...

Джакопо. *(Схоплюється)* Ходімо, я тобі покажу місто. Тут не лише весело, але й цікаво...

Юнак швидкою ходою іде до дверей, прихопивши із собою пляшку вина. Брат встає і прямує за ним.

Завіса.

Ява дванадцята

Перед завісою.

Подвір'я палацу Подеста. Під мурованими високими стінами, що підпирають небеса, з'являються Джакопо із братом, підтримуючи один одного за плечі. Вони гарно погуляли у корчмі за кутком.

Джакопо. *(Намагаючись стояти струнко)* Те! Ось слухай... підспівуй мені... отак *(Диригуючи собі):*

«Наче мед, безумство нам,
Наче смерть навчання.
Дай розваги юнакам,
Геть усі зітхання!
Промине, як мить, життя

У одній науці:
Хочеш жити до пуття —
Випий і забудься!»

Джузеппе. І забудься...

Джакопо. *(Нахилившись у ритмі чутного лише їм танцю, видивляється когось)* Гвідо? Аго! Це ти, друже? *(Склавши руки човником біля вуст, кричить у далечінь)* Гві-до! Ходино сюди!

З іншого боку вулиці з'являється охайно зачесаний, одягнений у довгу сріблясту коту шістнадцятирічний молодик. У руках тримає якісь аркуші. Він швидко підходить до Джакопо та обіймає його.

Гвідо. Джакопо, брате мій! Уже щось святкуєш?

Джакопо. Звичайно! Приїзд брата, з яким я товк пику Бенедетто у славному містечку Тоді.

Джузеппе. Істинна правда! *(Схиливши голову)* Джузеппе. Приємно.

Джакопо. *(Підштовхуючи Гвідо ближче до брата)* А це Гвідо Гвініцеллі, мій названий брат. Ми вчимося разом, разом же й чистимо пику все тому ж папофілу Каетано, щоб його.

Гвідо. *(Посміхаючись, кладе руку на груди, ніби виправдовується)* Чистить пику, зазвичай Джакопо. Я більше по аргументованій боротьбі з гвельфами, які зараз роблять погоду у Болоньї.

Джакопо. *(Штовхаючи друга у плече)* Не прибідняйся. І ти пару синців залишив на його пиці останнього разу. *(Намагаючись висмикнути аркуші з рук Гвідо)* Куди поспішаєш?

Гвідо. *(Ховає напери за спину)* Біжу до Нового палацу.

Джакопо. Що ти там забув?

Гвідо. Вчуся...

Джакопо. Вчишся? Чому? Лекцій там ніхто з наших професорів не читає. *(Мрійливо)* Остання, як я пам'ятаю, читалася вчора у тій затишній кімнатці над публічним домом.

Гвідо. Учуся чомусь кращому за право.

Джакопо. Кращому? Воно ж тебе годуватиме!

Гвідо. Годуватиме тіло, а не душу.

Джакопо. Не кажи, що ти бігаєш до гвельфів, *(По-дружньому замахується на Гвініцеллі)* бо зараз оцією пляшкою вправлю тобі мозок, брате.

Гвідо. Ні. Якщо тобі цікаво, ходімо зі мною.

Джакопо. *(Тицяючи на Джузеппе)* А...

Гвідо. І його бери. *(Йде, запрошуючи жестом братів за собою).*

Джузеппе. *(Не рухаючись)* І куди ми?

Джакопо. Зараз дізнаєшся. Новий палац — це така собі в'язниця, яку побудували для однієї-єдиної людини.

Джузеппе. Однієї?

Джакопо. Проте якої! Короля Сардинії та Корсики!

Джузеппе. Генріха Сардинського'?

Джакопо. Так. Але тут його інакше, як Енцо, ніхто не називає... *(Ідуть наздоганяти Гвідо).*

Ява тринадцята

Кімната палацу з широким диваном посередині. Поруч стоїть різьблений стіл із двома стільцями, майстерно прикрашеними візерунками. На ньому стоїть пляшка з вином та декілька келихів. Поруч лежить якась книга у доротій обкладинці.

До зали заходить король Енцо. Він — чоловік у розквіті тридцяти чотирьох років. В очі кидається його величава статура та довгі золоті кучері, що виблискують у світлі сонця, яке пробивається крізь довгасті вікна. На ньому золотава котта, поверх якої червоне сюрко² з оторочкою на широких розрізах для рук та на бортах одягу. Хутряна змійка в'ється по низу сюрко, яке ледь не сяє долівки. За ним сліднують гості Нового палацу. Енцо жестом запрошує їх пройти до кімнати. Сам зупиняється біля м'якого дивану, прихиливши зі столу келих з вином. Гвідо сідає. Брати залишаються біля входу, ніяково роздивляючись.

1 Генріх Сардинський (Гейнц, Енціус, Енціо, Енцо). (1220 — 1272 рр.) — правитель Корсики та Сардинії, незаконнонароджений син імператора Священної Римської імперії Фрідріха II Гогенштауфена, митець сицилійської поетичної школи.

2 Сюрко — верхній одяг без рукавів, який оторочували хутром, вільно спадав з плечей та плавно прилягав до торсу. Інколи мав два рукава, які звисали униз, неначе два плащі з обох плечей. Сягав колін; довжина залежала від статусу. Чим багатший був власник, тим довшим було й сюрко. Студенти університетів, попри наявність «офіційної» форми (котти, тоготної коттам ченців), часто хизувалися у дорогих нарядах, у яких дозволяли собі з'являтися на публіку лицарі й князі.

Джузеппе. *(Нахилившись до Джакомо)* Щось не дуже він на в'язня схожий...

Енцо. *(Суворо)* Хлопчику мій, я хоч і старий, та ще не глухий. Якщо говорите про мене у мойй присутності, будьте ласкаві говорити голосніше. *(Брати розгублено переглядаються)* Чого замовкли?

Джузеппе. *(Робить незначний крок уперед)* Кажу, не дуже Ви схожі на в'язня....

Енцо. Подивився за вікно. *(Підходить до вітражу)* Що ти там бачиш?

Джузеппе. Ну...

Енцо. *(Заміряно)* Я бачу сонячне світло. День... Значить — відносно свободу.

Джузеппе. Не розумію.

Енцо. *(Не повертаючись)* Хлопче, ти взагалі знаєш, хто я?

Джузеппе. Син...

Енцо. *(Перебиває, не обертаючись)* Називай речі своїми іменами.

Джузеппе. *(Тихо)* Бастард...

Енцо. Хто? Голосніше!

Джузеппе. *(Несміливо переглянувшись із братом)* Бастард...

Енцо. *(Твердо)* Я тебе не чую.

Джузеппе. *(Чітко і голосно)* Бастард його імператорської величності Фрідріха II, упокій, Господи, його душу. *(Осіняє себе хресним знаменням, усі присутні разом із ним).*

Енцо. *(Повертаючись)* Упокій, Господи... особливо після того, як папа Інокентій вирішив відлучити його від церкви. *(Сідає по центру дивану)* Сідайте ближче. Вина? *(Вказуючи на келихи на столі).*

Джакомо. Не відмовимося. *(Брати швидко розміщуються за столом).*

Енцо. Так от, хлопці. Я — бастард Фрідріха II і не стидаюся його. Навпаки, відчуваю велику гордість з цього, бо я той бастард, який разом із ним не давав продихнути клятому Папському Престолові ні на мить, коли влада була у нас в руках. Ви ж чули про Генуезький караван?

Джакомо. *(Потягуючи вино)* Коли Ви захопили трьох папських легатів, сотню іспанських та французьких єпископів та кардина-

лів, що їхали до папи, і згноїв їх у в'язницях Неаполя¹?

Енцо. Так. Проте це, напевне, був мій останній успіх у доведенні переваги імператора над папою. Хто ж знав, що ці болонці захоплять мене у полон і стануть папськими запроданцями?

Джузеппе. *(Роздивляючись убранство зали)* Гарний полон. Я б сам так жив.

Енцо. Друже... За вікном день, я вільний лише в межах цих кімнат. Та на ніч мене замикають у золотій клітці і підвішують до стелі. І я стаю найзвичайнішим в'язнем. Не заздри мені. Бо тут я зрозумів, чому все-таки птахи співають у клітці...

Гвідо. Ти не цінуєш, що можеш бачити над собою безмежне небесне склепіння, а не штучне склепіння в'язниці, хай яким палацом вона не називалася.

Джакомо. Тим не менш, доне Енцо, живете Ви так само, як і студентська братія: терпке вино, болонські жінки, гарні пісні у вас тут щодня!

Енцо. Вино закінчується, жінки йдуть, пісні стихають. Єдине, що залишається, мій друже, це твій розум. *(Постукує пальцем у скроню)* І роби все можливе, аби ні перші, ні другі не відняли його у тебе. Бо без розуму краси жодної пісні...

Джакомо. Мене втішає те, що поки мудрість постукає у мою напів лису голову, пройдуть роки, і я зможу до дна випити і вина світу, і жіночої ласки.

Енцо. Я кажу не про мудрість, друже, а про розум. Мудрішай із жінками — вони дійсно роблять нас мудрішими. Проте не гай часу з ними тоді, коли можеш вправляти свій розум. Повір мені, час мине, і він не буде таким гнучким, як нині. Знання стануть йому не під силу, думка заліниться з роками. А те, що досягнеш у молоді роки, навечно твоє...

Джакомо. Ви мені дорікаєте?

Енцо. Я? Боронь Боже! Раджу... Хоча, подивися на мене, який із мене радник? В'язень золотої

1 У морській битві при острові Мелорії 3 травня 1241 року Енцо командував сицилійським флотом. Під час кампанії до нього у полон потрапили декілька генуезьких кораблів, на яких були троє папських легатів та сотня іспанських та французьких кліриків. Енцо кинув кардиналів та єпископів до в'язниці, де багато з них і померли.

клітки... *(Повертаючись до Гвініцеллі)* Що ж... А ти, Гвідо, чим мене сьогодні порадуєш?

Гвідо. *(Ніяковіючи)* Може, іншим разом?

Енцо. Ти що, став соромитися друзів? Ти ж майбутній правник! Тобі сам Господь велів бути великим оратором!

Гвідо. Не в тому річ... Вони живуть іншим...

Джакопо. Ну чого ти? Просимо, починай, що б ти там не приготував. *(Із зацікавленням підсовуючись на стільці)* Я житиму тим самим, чим і мій брат. Чи не так, Джузеппе?

Гвідо. *(Зібравшись із силами, видихує повітря, дістає аркуш, виходить уперед і починає декламувати)*

Я не кривлю душею ні хвилини,
Коли в піснях оспівую єдину,
Коли кажу, що і троянди, і лілеї
У ніжності змагаються із нею,
Що і Венери мерехтіння
У світанковім безгомініні,
І всі зірки із висоти
Її не варті чистоти...¹

Енцо. *(Порушуючи хвилину тишу луною оплесків)* Браво... Браво, Гвідо... Ти справді здібний учень. Не знаю щодо твоєї кар'єри правника, та ти станеш великим поетом. Повір моєму серцю... *(Повертається до Джакопо)* Хлопче, чого мовчиш? Що скажеш своєму братові, як ти його щойно назвав?

Джакопо. *(Нарешті закривши рота)* Я... я дещо розгубився... Гвідо... *(Встає, наближається до друга)* Любов?.. До жінки? Дай-но сюди... *(Вихоплює аркуш із рук знякового Гвініцеллі).*

Гвідо. Джакопо!

Джакопо. *(Вивертаючись від намагань товариша відібрати текст вірша)* Ні, стривай, я маю ще раз це сам перечитати і усвідомити це все...

Енцо. *(Схилившись уперед)* Щось не так? Тебе щось бентежить?

Джакопо. *(Якусь мить читаючи)* Що Ви зробили з моїм Гвідо? Де тут його пристрась? *(Трясучи аркушем перед Енцо)* Де тут отой

живий юнак, який жодної спідниці не пропустив не тому, що мріяв про якесь кохання, а тому, що не хотів прокидатися на самоті вранці?

Гвідо. Віддай назад... *(Вириває з рук Джакопо канцоне, ховаючи його до купи інших паперів)* Я знав, що ти не зрозумієш. Я і не хотів перед тобою нічого читати. *(Схопивши нотатки, вибігає із палацу).*

Енцо. *(Провівши учня поглядом, повертається до Джакопо)* Юначе, шукай любові. Вона — вода життя, завжди життєдайна і завжди до ладу. Пристрасті набагато не вистачить, захмелієш і наб'єш оскомину.

Джакопо. Панове, щось у мене від цих розмов розболілася голова. Прошу мене пробачити, але мені треба на свіже повітря. Повернуся навряд. *(Рішуче йде).*

Енцо. *(Встає, схиливши голову на знак прощання)* Приємно було познайомитися з Вами, Джакопо, Джузеппе.

Джузеппе. Бувайте щасливі, доне Енцо.

Йде за братом. Король якусь мить дивиться увікно і теж полишає залу.

Ява чотирнадцята

Перед завісою.

Джакопо вириваєється на вуличку Болоньї. Ставши посеред площі, розпрямляє широко руки, в одній з яких тримає напівпорожню пляшку, заплющую очі і, глибоко вдихаючи повітря, кружляє раз... другим...

Джакопо. О! Повітря!

Джузеппе. *(Виходячи з палацу)* Тобі справді стало зле? Ходімо до саду, там дійсно свіже повітря.

Джакопо. *(Зупиняється, з нерозумінням дивиться на брата)* Ти що? Повітря саме те, що треба! Пахне містом: хліб, вино, жінки. Як я люблю Болонью! *(Дивиться на сонце крізь пляшку, збовтуючи її)* Знаєш, здається, у мене ще щось залишилося ось тут на дні... *(Умощується на сходах)* Сідай.

Джузеппе. Ні, дякую. З мене вже досить на сьогодні...

Джакопо. Ех, брате! Тренувати тобі свій організм і тренувати. *(Робить ковток вина)* Ну,

1 Guido di Guinizello di Magnano, «Io voglio del ver la mia donna laudare...».

нічого, станеш за рік-інший студентом, як і я, от тоді і натренуєш і горло, і...

Джузеппе. *(Різко)* Не стану...

Джакопо. *(Не звертаючи особливої уваги за випивкою)* Ти знову заладив стару пісню?

Джузеппе. Не стану, брате. Я ж тобі сказав, що збираюся одружуватися.

Джакопо. *(Ударивши долонями об сходи, одвертається від брата)* І тут любов...

Джузеппе. Одвертаєшся? А мені вірші Гвідо прийшлися до душі. Не повіриш, ледь не заплакав, бо згадав, що уже декілька днів не бачив своєї Ванні.

Джакопо. *(Чухаючи потилицю)* Щось мені знайоме це ім'я...

Джузеппе. *(Замріяно сідає поруч)* Не повіриш...

Джакопо. *(Холодно повертає голову)* Не повірю. *(Змірявши брата поглядом)* Ні, більше нічого не кажи. Значить, поки я там ледь живий, човгав до цієї Болонї, ти втішав своє горе з тією, через яку мене ледь до смерті не забили?

Джузеппе. *(Усміхнено знизує плечима)* Шляхи Господні незвідані...

Джакопо. *(Миттєво спалахнувши)* Які шляхи Господні? Це шляхи чоловіка жіночими життями незліченні і незбагненні, а не шляхи Господні! *(Трясучи за плечі обома руками)* Ще не награвся з нею? Повір мені, є й кращі коханки від цієї святоші!

Джузеппе. *(Відитовхує брата)* Ми з нею не коханці.

Джакопо. *(Єхидно усміхаючись)* Розкажи мені! Тут лише й встигаєш імена чергових дівчат записувати, щоб ліку не згубити, а він там цноту береже! Не дури старого лиса!

Джузеппе. Мені байдуже, віриш ти чи ні. Ми з нею чекаємо одруження.

Джакопо. *(Пафосно скинувши руки)* Одруження!

Джузеппе. Так.

Джакопо. *(Обм'якає)* Годі, брате, все дуже серйозно. Ти знаєш, що твоя оця стриманість приведе тебе швидше до апостола Петра під ворота Раю, ніж під вінець з цієї Ванні? Ти ж так дуба можеш дати!

Джузеппе. Давай змінимо тему.

Джакопо. Давай. *(Робить ковток, продовжуючи дуже серйозно)* А ти її бачив... *(Джузеппе з нерозумінням піднімає брови)* Ну... *(відгинає горловину своєї котти, ніби у чергової коханки).*

Джузеппе. Джакопо!

Джакопо. Добре, добре... *(Підводиться, подаючи руку братові)* Вставай. Набридли мені оці соплі-сльози. *(Джузеппе дає руку і встає до брата)* Жіноча краса, любов до смерті, зорі, квіти, поцілунки... Тьфу! Нам губи не для холодних, пустих балачок дані, а для палких поцілунків! Нащо марнувати такий дар?

Джузеппе. Говориш, як поет.

Джакопо. *(По-менторськи заносючи перст)* Як практик, брате, як практик! Ходімо! *(Збирається йти).*

Джузеппе. *(Твердо)* Ні, ми тут із тобою попрощаємося.

Джакопо. *(Різко зупинившись)* Не зрозумів.

Джузеппе. Думаю, і не зрозумієш. Я прибув просити тебе лише про одне: спробувати змінитися. Вдома скрутно. Гроші, які тобі дістаються так легко, для нас бажаніші за райські кущі. Однак ти не змінитися. Все так само оцінюєш людей за одягом та за їхньою компанією, а не за здібностями.

Джакопо. Припини цю пісню...

Джузеппе. Добре. Прошу лише одного. Хоча б зрідка згадай матір. Вона за тебе зоночі на колінах стоїть. Я уже слухати не можу ці молитви і сльози за тебе. А ти хоча б написав їй листа за останній місяць.

Джакопо. *(Відмахуючись)* Дійду до каламаря, нашкребу чорнил і напишу...

Джузеппе. Та вже будь ласкавий. Бувай. *(Розвертається, аби йти в інший бік).*

Джакопо. Пробач, що не проводжу.

Джузеппе. *(Через плече)* Не силуй себе. *(Йде).*

Джакопо. *(Залишившись на самоті)* Чорт. Обов'язково було псувати настрої? Любов, мати з батьком, весілля це невчасне... А я тут до чого? Хіба я виштовхнув сина з дому? Хіба я кинув його у чужому місті? Хіба... Та чорт із вами з усіма! *(Підбирає з долу пляшку)* Що тут у мене? Ага... на ліки для хворої душі вистачить... Так... *(Робить довгий ковток вина і йде з пісню з площі до власної оселі).*

Приходить час радіти,
Чого ж його сидіти
Приреченим на муки
Від клятої науки?
Пісень давай співати,
З дівками танцювати,
Бо вже трясуться руки
Від сухості науки...

Ява п'ятнадцята

Джакопо з'являється біля свого будинку, ледь тримаючись на ногах, доспіваючи останні рядки своєї пісеньки. На вулиці уже глуха ніч. На його фальшивий спів прокидаються сусіди. Крізь розчинене вікно чується заспаний недовололений голос сусіда.

Голос сусіда. Годі вже там! Ніч на дворі! Кляті студенти! Давно вам чесні болонці не показували, як слід себе поводитися в їхньому місті!

Джакопо. Та закрий рота! Ось тобі, чесний болонцю! *(Підбирає камінь з дороги і кидає у вікно сусідові)* Якби ти так за своєю дружиною слідкував, як за моєю честю! А вона часта гостя у мого друга. *(Прислуховується до тиші)* Що? Мовчиш? На добраніч, рогносцю! Носи на здоров'я! *(Широко посміхаючись, витирає об котту руки)* от... Розумна, освічена людина завжди знайде аргументи, проти яких не попреш... *(Ледь не на чотирьох увальюється до темної кімнати, стукаючись головою об стіл)* Ой... що ж так голова болить... *(Навпомацки всідається на стілець)* Так, треба написати ще одну пісню на завтрашню вечірку у донни Джулії... Вона полюбляє мою творчість... Принаймні, стає поступливішою... *(Обмацуючи стіл)* так... Свічка... Де ця клята свічка?.. *(Знаходить і засвітлює її)* ось... Пергамент... перо... і чекаємо натхнення... *(Глибоко вдихнувши, лягає на руки, не помітивши, як засинає).*

* * *

Із передпокою виходить мати Джакопо, у білій сорочці. За нею слідом розтривожений батько, тримаючи в руках дружинину хустину.

Батько. *(Зупинившись на вході)* Чого ти схопилася? Ніч на дворі глуха.

Мати. *(Тримаючись за серце)* Тривожно щось на душі... Може, з сином щось?

Батько. Із Джузеппе? Та він за день має бути вдома. Він себе береже для своєї Ванні. Та й вона за нього молиться. Не пропаде з такими заступницями перед Богом.

Мати. Я за Джакопо хвилююся...

Батько. Джакопо? *(Холодно)* Аби він так за тебе хвилювався, як ти за нього.

Мати. *(Повернувши до чоловіка голову)* Іди спати, я скоро...

Батько. На хоч хустину накинь. Ніч прохолодна. *(Накидає дружині хустину на плечі, цілує у чоло і йде).*

Мати. *(Опускається на коліна)* Пресвята Богородице Діво, радуйся! Благодатна Маріє, Господь із тобою... Благословенна ти серед жінок, бо народила Спаса душ наших... *(Утерши сльози)* Матінко, Царице Небесна, у неспокої серце моє... Не можу я очима бачити дитя своє. Дороги і міста віддаляють нас, та серце материнське краще за будь-які очі. Чує воно неладне. Стань біля нього за мене, накрій його своїм омовором, бо я не можу сховати його від злого світу цього...

* * *

У своїй кімнаті у Болоньї Джакопо незграбно совається уві сні, перекидаючи свічку. Потроху займається пергамент. У тиші кімнати чується тихий жіночий голос.

Голос. Джакопо... *(Юнак не рухається, голос лунає голосніше)* Джакопо!.. *(Хлопець не ворухиться. Голос розриває тишу)* Джакопо!!!

Джакопо. *(Схоплюючись)* Мамо? О Господи! *(Швидко заливає вогонь вином із келиха).*

Голос незнайомця. *(З-за дверей)* Допоможіть!

Джакопо. *(Витираючи ганчіркою розлите вино та попіл, холодно)* Постукайте в інші двері. Там пощастить більше, бо тут сам ледь не вмер.

Голос незнайомця. *(Стукаючи)* Благаю, швидше!

Джакопо. (Кидаючи мокру ганчірку на стіл, іде до дверей) Клята Болонья. А ще місто юристів. Що не ніч, то когось підріжуть. (Відчиняє).

До кімнати, щосили штовхнувши Джакопо, влітає найманець у чорній котті та темному мантелло. Юнак опиняється на підлозі.

Найманець. (Скидаючи капюшон) Це тобі гостинець від Лючії Бассіні. (Б'є хлопця ногою в живіт) Пам'ятаєш таку? (Підходить до столу, намагаючись націдити бодай пів келиху вина).

Джакопо. (Скрутившись від болю) Видно сильно любить, якщо не пошкодувала грошей...

Найманець. Ти про мої гроші не думай. (Пригубивши вина) Думай про спокуту, бо підеш на той світ без прощення, спудею!

* * *

У Тоді мати Джакопо, заливаючись сльозами, палкіше звиває до небес.

Мати. Матінко! Звідки ж стільки болю у серці моєму?! Плаче душа моя! Плаче! Синку, що ж там із тобою? Матінко! Врятуй його, де б він не був, у дорозі чи вдома, сам-один чи серед людей! Заступися! Заступися! Заступися!

* * *

На порозі кімнати Джакопо у Болоньї з'являється дев'ятнадцятирічний Бенедетто Каetano. Він трохи змарнів за час навчання, проте, все такий же статний, як і був колись.

Каetano. Відійдіть!

Найманець. (Дістаючи кинджал з-під мантелло) Хлопче, не втручайся, бо ляжеш поруч.

Каetano. (Зробивши крок у кімнату) Я сказав, відійди...

Найманець. (Турнувши ногою Джакопо на підлозі) Він образив поважну жінку. А такі образи змиваються лише кров'ю.

Каetano. Думаю, Ви достатньо виклались за свій гонорар. Ідіть звідси.

Найманець. (Змірявши пальцями Каetano) Не люблю робити неоплачувану роботу... Хоча сам процес...

До кімнати вбігає переляканий Гвідо Гвінцеллі.

Гвідо. Джакопо!.. (Раптом зупинившись, зазмерши у подиві) Бенедетто?..

Найманець. (Ніби жалкуючи, хитає головою) Ц-ц-ц-ц... Двоє школярів... А могли стати докторами права...

У передпокій влітає задиханий Джузеппе.

Джузеппе. Брате!

Каetano. (Упевнено зробивши крок на зустріч найманцю) Сеньйоре, здається, на сьогодні у Вас все?

Найманець. (Скривившись, наколює на кинджал яблуко та йде) Прощайте, сеньйоре...

Джузеппе. (Кидаючись до брата) Він втратив свідомість, сильно ударився головою. Проте, думаю, отямиться.

Гвідо. Господи, Бенедетто, як це низько? Хочеш мститися, роби це як чоловік. Виклич його на двобій. Але приходити вночі до напівсвідомого хлопця з найманцем?

Каetano. Невже я настільки низько впав у твоїх очах?

Джузеппе. (Намагаючись перенести брата на ліжко) Гвідо, допоможи мені...

Гвідо. Тоді що ти тут робиш? (Підтримуючи Джакопо).

Каetano. Сьогодні ввечері ваша братія нарешті зняла облогу з мого будинку. І, говорячи щиро, у мене було велике бажання врізати в пику вашому ватажкові. Проте я залишився вдома. Однак заснути не зміг. Думки мучили.

Гвідо. Планував помсту?

Каetano. Здивуєшся! Планував примирення. Мені уже набрид цей пустопорожній конфлікт. Погралися юнаками і досить. Уже ж дорослі чоловіки, розуму мало б побільшати.

Гвідо. І тому ти зірвався серед ночі?

Каetano. Так, зірвався. Чому — не питай. Хотілося вирішити все сьогодні. А ти чому тут?

Гвідо. (Сідаючи за стіл) Не знаю... Вертався з побачення. Моя кохана мене кинула, на серці було так тоскно, що хотілося поділитися почуттями з Джакопо. (Повертаючись до друга, з докором) Джузеппе, а де ти був? Чому залишив брата самого?

Джузеппе. (Сидячи в ногах брата) Ми з ним посварилися одразу після того, як вийшли з Нового палацу. Я уже був на шляху додому, як

раптом щось у серці надломилось. Я зрозумів, що не зможу поїхати від брата, так з ним роз-
прощавшись. Хочете вірити, хочете ні, я теж
шукав спокою і примирення.

Каetano. Шляхи Господні незвідані...

Джакопо. *(Важко, розпливши очі)* Я скоро
з цієї фразою буду зустрічати кожен свій день...

Джузеппе. Господи, ти прийшов до тям!

Джакопо. Не бійся, брате... *(Кидаючи не-
однозначний погляд на Каetano)* Завдяки ко-
мусь, я уже можу переносити такі побої.

Каetano. Я думав, це вже у далекому минуло-
му. *(Встає з-за столу)* Я прийшов за миром.

Джакопо. Хіба що за перемир'ям, друже мій.

Каetano. Друже мій? І цього достатньо. Споді-
ваюся, коли ти повністю прийдеш у себе, то по-
годишся припинити це протистояння.

Джакопо. Я, може, й забуду все...

Каetano. Цього достатньо. На добраніч. *(Роз-
вертається, збираючись іти).*

Джакопо. *(Насилу підводлячись, кричить)* А
от твоя дівка з Тоді вже давно забула. І, до речі,
одружується із моїм братом.

Джузеппе. Джакопо!

Джакопо. Що?

Джузеппе. Він врятував тобі життя!

Джакопо. *(Падаючи на подушку)* Я про це не
просив...

Каetano. *(Через плече)* Нічого, Джакопо. Ко-
лись попросиш...

Джакопо. Якщо я і попрошу тебе врятувати
мені життя, то хіба що перед воротами пекла!

Каetano. Там і зустрінемося. *(Йде).*

Джакопо. *(Сідає на ліжку)* Герой клятий...

Гвідо. Якби не цей герой, лежав би ти зараз у
калюжі власної крові.

Джакопо. Це мене буде вчити герой-коханець?
Іди, бо зараз зі сміху лусну.

Гвідо. Та що з тобою? Ти ледь Богу душу не від-
дав!

Джакопо. Радше дияволу після усіх моїх гріш-
ків.

Джузеппе. Джакопо!

Джакопо. Ой, праведники повернувся!

Джузеппе. Тебе життя нічого не чить!

Джакопо. У цьому світі вчать лише за гроші, а
не за «спасибі!»

Джузеппе. *(Схоплюється)* Прощавай. При-
наймні, матері скажу, що бодай одну гарну
справу у Болоньї я таки зробив. *(Вибігає з кім-
нати).*

Гвідо. *(Встає з-за столу)* Джузеппе! Стри-
вай! *(Зупинившись у дверях, не наздогнавши
Джузеппе)* Ти що, брата отак уночі виженеш?

Джакопо. Я його не виганяв. Сам їде.

Гвідо. Зупини його.

Джакопо. Не збираюся.

Гвідо. Який же ти прогнилий. Джузеппе! *(У
темряву площі до Джузеппе)* Зачекай! У мене
якраз є вільна кімната!

Джакопо. Добрий самаритянин знайшовся...
праведники зустріли один одного!

Гвідо. Знаєш, здається, тебе сьогодні мало по-
били... Джакопо, поки не станеш добрішим, не
стукай у мої двері. Добре?

Джакопо. *(Пафосно)* І ти, Бруте?

Гвідо. Змініся, бо скінчиш, як Цезар. *(Іде).*

Джакопо. *(Услід)* Тьху. У самотності людина
сильнішає.

* * *

*У темряві кімнати в Тоді сеньйора Бене-
детті осіняє себе хрестним знаменням, дя-
куючи Діві Марії та йде до своєї кімнати.*

Мати. Дякую Тобі, Матінко, за спокій у серці
моєму... Дякую Тобі...

Завіса.

Ява шістнадцята

Липень 1254 року, Болонья

*Король Енцо у задумі прогулюється своєю
дорогою в'язницею. Біля вікна однієї із за-
лів його наздоганяє Бенедетті.*

Джакопо. *(Несміливо)* Можна?

Енцо. *(Здивовано)* А! ти, хлопче? Сідай. *(За-
прошує на диван)* Яким вітром? Я думав,
що уже не побачу тебе у своєму палаці... Чи у
в'язниці, чорти б її побрали.

Джакопо. *(З винувато опущеною головою)*
Мені, окрім Вас, зараз немає з ким поговорити.

Енцо. Що ж трапилось?

Джакопо. Напевне, я щось роблю не так...

Енцо. Що тебе спонукало до таких висновків?
Джакопо. (*Зазирає в очі Енцо, як мудрецю й учителю*) Доне Енцо, Ви тут уже довгий час сам-один. Можливо, так і треба? Ні зайвих людей, ні тобі зайвих клопотів...

Енцо. Сам-один... Я уже три роки не бачив чистого неба. Знаєш, як я тут молюся? (*Джакопо хитає головою. Енцо відсторонюється, складає руки і молиться у висоту стелі, ледь наспівуючи*) Я співаю сам собі:

«Линь же, пісенько моя,
Линь мерщій до Бога,
Розкажи, як мучусь я
Від біди й тривоги.
За усі мої гріхи
Відповісти маю.
Та занадто вже лихі,
Хто мене тримають...»¹

... І так далі... Це я ззовні п'ю вино, люблю свою кохану Лючію²... Весь із себе суворий гібеллін, супротивник папства. Але ж не Бога! Твоя помилка, що ти забув про Нього.

Джакопо. (*Відкидаючись на дивані*) Доне Енцо, не треба мені проповідей читати, я через них із братом посварився.

Енцо. Я не буду тебе закликати переступити поріг церкви і розкаятися перед священником. Ні, навпаки. Не хочеш, не ходи. Тримай Бога тут. (*Торкається серця*) І служи йому тим, чим можеш. Він подарував тобі талант, світлу голову. Учися, раз Він привів тебе до Болоньї.

Джакопо. Я з дитинства не міг терпіти науки! Тікав зі школи щодня, як батько мене туди відводив. Та й Ви, доне Енцо, прекрасно обходитеся без науки.

Енцо. Помиляєшся, друже мій. Я дуже за нею сумую. Бачиш цю книгу? (*Вказує на стіл*).

Джакопо. Так. Що це?

1 Enzo re di Sardegna, «Va, canzonetta mia...»

2 Лючія ді Віадагола — коханка короля Енцо у роки ув'язнення, від союзу із якою був започаткований впливовий аристократичний рід купців та правителів-гібеллін Болоньї Бентівольо. Ім'я роду, за переказами, постало від тих слів, які король постійно казав Лючії: «Ben ti voglio» («Люблю тебе»).

Енцо. Це трактат «Мистецтво полювання з птахами»¹. (*Подає книгу Джакопо, той починає з цікавістю гортати сторінки*) Ми з батьком, імператором Фрідріхом, стільки сил поклали на його підготовку! Ми перечитали Аристотеля, араба Маоміна... Пів життя поклали, аби написати таку працю, яка б висвітлювала світ птахів до дрібниць.

Джакопо. Так ось чому Вас прозвали Фальконелло! Молодим соколом!

Енцо. Соколине полювання — це забава для душі. Проте, якщо Господь дав цей талант, візьми від нього все. Я вивчив світ птахів. І здається мені, що цей світ ще довго вивчатимуть за моєю з батьком працюю.

Джакопо. (*Закриваючи наукову працю*) Ви король, у нас із Вами різне поле для битви. Та й бої нерівні. Ви воюєте за світи, а я — за дрібниці, які завтра і не згадають.

Енцо. (*Відбирає книгу і, як святиню, кладе на стіл*) Короля робить не корона, а серце і розум. Чому ти не віриш, що маєш королівський дух?

Джакопо. Бо народився не в королівському тілі.

Енцо. Якщо тіло — це головне, чому ж тоді імператор Генріх² ставав на коліна біля Каноського замку в очікуванні прощення душі від папи Григорія³?

1 Мистецтво полювання з птахами (лат. De arte venandi cum avibus) — латинський трактат з орнітології та з пашиного полювання написаний у XIII столітті імператором Фрідріхом II у співавторстві із сином Енцо, присвячений іншому синові, королю Манфреду.

2 Генріх IV (1050–1106 рр.) — німецький король (з 1056 р.), імператор (1084–1106 рр.) Священної Римської імперії. Відомий тим, що розпочав боротьбу за інвеституру (право призначати єпископів). Конфлікт між церквою й світською державою тривав близько півстоліття. Він виснажив верховну владу в Священній Римській імперії. Протистояння завершилося Вормським конкордатом, у результаті якого значно посилили свої позиції великі князі й абати. Це підточило цілісність Священної Римської імперії.

3 Святий Григорій VII (1021–1085 рр.) — папа Римський (1073–1085 рр.), утвердив безшлюбність духовенства у католицькій церкві, боровся за політичну перевагу Церкви над імперією у Західній Європі. Змусив імператора Генріха IV явитися на прощу до себе у фортецю Каносса у Тоскані. Та в кінці життя був вигнаний з Рима, померши у вигнанні.

Перголезі. Який?

Фео. От ти зараз чим займаєшся?

Перголезі. Намагаюся зрозуміти одну людину, з якою доведеться створити новий твір на заміну відомому гімнові Скарлатті...

Фео. Здається, доба Скарлатті минає. Ти пишеш твір на заміну його «Скорботної матері». Мене ж попросили написати те, що могло б заступити його «Страсті за Іоанном»¹...

Перголезі. Ти уже приступив?

Фео. Ще ні, чекаю натхнення. Тому і приїхав до тебе. У тебе тут самі стіни чого варті! Кажуть, монастир — найкоротший шлях до Бога?

Перголезі. Я б посперечався з цього приводу.

Фео. Облиш. Я тут не для дебатів. Як просуваються справи?

Перголезі. *(Розводячи руками)* Все ще шукаю натхнення. Бачиш, вивчаю життєпис Джакомо да Тоді... намагаюся пізнати, зрозуміти його мудрість, коли він писав рядки свого гімну.

Фео. Виходить?

Перголезі. Поки що ні. Навпаки, все тільки дивуюся, як він міг написати ці вірші? Він же був зірвиголова! Якщо щось і писав в юності, то лише уїдливі памфлети на учителів та друзів! А сенс його життя? *(Починає шукати у книзі потрібну сторінку)* Ти ось послухай, що він пише:

«Я іншу радість і не знав,
Лише як ів і випивав,
У поцілунках ніжив очі,
У насолоді спав до ночі...»

Фео. Немає тут нічого дивного. Ти що, думаєш, він святым народився?

Перголезі. Та ні...

Фео. Можливо, він до прозоріння йшов усе життя!

Перголезі. Тоді я пройду цей шлях разом із ним. Бо нині сам ще не розумію цієї віри.

Фео. Не заважатиму тобі. Знайомся зі своїм поетом. *(Встає)* Піду, поспілкуйся з донною

Чечилією. Я їй привіз гостинці від її неаполітанських подруг. *(Іде, Джакомо знову занурюється у книгу)*.

Перголезі. *(Не відриваючись від читання)* Вона у саду. Бувай... *(Дивлячись у плетиво рядків)* Дай мені збагнути, що надихнуло тебе... Бо допоки я бачу лише грішний світ:

«Гарні сукні й насолоду,
Вихваляння і бравади,
Сутички й вино холодне —
Що йще в житті бажати?»

Ява вісімнадцята

Перед завісою.

Вересень 1265 року.

Площа перед будинком Джакомо у Болоньї. На балкон власної оселі виходять одягнені у чорні докторські мантії двадцятидев'ятирічні Джакомо Бенедетті та Гвідо Гвініцеллі.

Гвідо. Що ж, докторе Джакомо, вітаю Вас із присудженням цього високого звання! *(Обіймає друга)*.

Джакомо. *(Стискаючи друга в обіймах)* І Вас вітаю, докторе! *(Окидаючи оком площу)* Господи! Не віриться, що стільки часу минуло! Шість років, допоки стали бакалаврами, а потім ще шість років шляху до докторського звання!

Гвідо. Зізнаюся тобі, я ще декілька років тому не повірив би, що ти дотягнеш і до бакалаврату. Думав, виженуть за часті бійки на диспутах з Бенедетто, або ж за прогули та аморальну поведінку.

Джакомо. Ну, за Бенедетто я уже на хвилювався, коли він, отримавши ступінь бакалавра права у Болоньї, вирішив полишити нас заради докторантури у Сорбонні¹.

Гвідо. Так... Хоча мені відверто не вистачало ваших запальних суперечок. Мало хто з наших міг вести такі ж дискусії декілька днів поспіль, що й досвідчені професори не знали, кому присудити перемогу.

1 Сорбонна — назва богословського факультету Паризького університету у XIII столітті.

Джакопо. У такі моменти я кодував, що присягнув і пальцем не торкатися Каetano після того, як він заступився за мене тієї ночі.

Гвідо. Ну, пальцем ти його не чіпав, проте, слова були боліснішими за удари кулаками. *(Жартуючи штовхає друга в плече)* Та й ваші диспути виглядали як справжні бої гладіаторів.

Джакопо. Не можеш бити ворога мечем, знищ його словом. Знекровлений стає святим серед своїх прибічників, знеславлений — зникає з усіх святців.

Гвідо. Ну, не забувай, що хоч ти сам не бруднив руки, проте, ваші партії обов'язково з'ясовували стосунки.

Джакопо. Людям не заборониш висловлювати свою думку. Хай і мовою цілком примітивних жестів. А з приводу моїх прогулів, ти ж сам знаєш, куди я бігав більшість часу...

Гвідо. Так, ми з тобою частенько тікали до Енцо. Він був для нас справжнім учителем і нахненником.

Джакопо. Правда, надихає він нас на різні речі. *(Поклавши руку на серце)* Пробач, друже, але я донині не можу зрозуміти твого захоплення жінками. Головне, що вони є. А гарні вони чи розумні, як зорі чи як сонце, — мені байдуже.

Гвідо. Просто всьому свій час, брате. Я теж довго не міг збагнути жіночої краси.

Ява дев'ятнадцята

Позаду чується стукіт ніг по дерев'яній підлозі.

Джакопо. Хто це може бути? Я сьогодні нікого не запрошував.

Позаду з'являється поцілована невблаганним часом Лючія, одягнена у сіру котту. В руках у неї якийсь аркуш.

Джакопо. Лючія?

Лючія. Я зайду?

Джакопо. *(Холодно)* Уже зайшла. Вісім років пройшло...

Лючія. Дев'ять... дев'ять років, Джакопо...

Гвідо. *(Хоче піти)* Здається, мої вуха тут зайві.

Джакопо. *(Затримує друга, схопивши за руку)* Ні, залишайся. *(Зверхньо)* Коли поруч

ця жінка, мені не хочеться залишатися із нею наодинці. А ти у нас поціновувач жіночої краси, от стій і поціновуй... Хоча, вона дещо підв'яла...

Гвідо. Джакопо.

Лючія. Не хвилюйтеся, він мене цим не образив. Я взагалі хотіла привітати тебе з присудженням докторського ступеня.

Джакопо. *(Єхидно хмикнувши)* Дев'ять років мовчала, а тут згадала?

Лючія. *(Не підводячи погляду)* Зрозумій і мене. Ти мене тоді образив. Безпідставно і в присутності іншого чоловіка.

Джакопо. Дякую за привітання. Це все?

Лючія. *(Підводить сірі, позбавлені життєвого світла очі)* Я прийшла за прощенням.

Джакопо. Тоді, донно, Вам не до мене, а до Бога треба.

Лючія. Я скоро з ним побачуся. Тому і прийшла до тебе. Я не можу піти з цього світу, знаючи, що за мною непростий гріх.

Джакопо. *(З подивом обходить її)* Не видно, щоб ти на днях чекала янгола смерті.

Лючія. Ніколи не знаєш, коли і в якій подобі до тебе прийде смерть.

Джакопо. Ото ж бо і воно. Тоді і я теж не чекав, що за благальним голосом подорожнього почую несамовитий крик убивці.

Лючія. Джакопо...

Джакопо. Я ще раз повторюся. *(Вказуючи у бік собору)* За спокутою — до сповідальні.

Лючія. *(Падає на коліна, хапаючи Джакопо за поділ мантії)* Я благаю тебе! Я так мучилася ці роки. А коли хвороба постукала у мої двері, я знала, за які гріхи Господь говорить зі мною такою мовою. Благаю...

Джакопо. *(Вириває край мантії з рук Лючії)* До кого б ти бігла зараз, аби твій найманець завершив свою справу? Плакала б посеред моєї могили?

Лючія. Якщо треба було б, я б пішки пішла до твого рідного порогу, просити пробачення у твоїх родичів.

Джакопо. Шлях неблизький...

Лючія. Якби навіть то був би мій останній шлях, я б розпочала його...

Джакопо. *(Відходить)* Ти диви, яка віруюча стала, аж страшно!

Гвідо. Друже, не відмовляй їй у прощенні. Бог зберіг тобі життя не даремно. Віддач Йому сьогодні бодай цим. Пам'ятаєш, Енцо...

Джакопо. *(Різко розвертається, нервово жестикулюючи)* Енцо! Знову цей Енцо! Будемо говорити про Любов? Де була та Любов у неї, коли вона кидала гаманець убивці? Де була та Любов, коли дізналася, що я ледь живий лежу вдома? Де? Скажи де? Ти не причетна до того, що я вижив. Тому розмову закінчено.

Гвідо. Донно... *(Подає руку Лючії).*

Лючія. *(Встаючи)* Я була готова до такої відповіді. Можливо, я її заслужила. *(Зазирає в очі Джакопо, перемінюючись у голосі)* Проте, Джакопо, сьогодні ображена уже я, а не ти. А Господь слухає передусім скривджених. Я буду молитися за твоє спасіння. Та не знаю, чи заохочуть Небеса вибачити комусь мої слюзи...

Джакопо. Фух... Господи... *(Роздратовано закидає руки за голову, відвертаючись).*

Гвідо. Я проведу Вас, донно Лючіє... *(Пропонує Лючії руку, та вона зупиняє його жестом).*

Лючія. *(До Джакопо)* Я мала сміливість назватися твоєю дружиною і забрати листа, якого привіз тобі посильний. Вибач, але не хотіла, щоб нашої розмові заважали...

Джакопо. *(Різко розвернувшись)* Та куди ж там! Ти тут не збрехала, наш союз дійсно скріплений кров'ю. Де лист?

Лючія. Ось... *(Протягуючи листа).*

Джакопо. *(Вириває лист, нервово розгортає і пробігається оком. Через мить блідне)* Що?.. *(Гнівено дивиться на Лючію, жмакаючи лист, говорить крізь зуби)* Забирай своє прощення і забирайся звідси... *(Лист падає з рук додола).*

Гвідо. *(Підбираючи аркуш)* Джакопо, що трапилося?

Джакопо. *(Відвертаючись до площі, сухо)* Батько помер...

Лючія. Прийми мої спів...

Джакопо. *(Гнівено)* Забирайся!

Лючія миттю тікає з хати. Гвідо підходить до Джакопо, поклавши руку на плече.

Гвідо. Брате... Чим я можу допомогти?

Джакопо. А чим ти мені допоможеш? Господи... я знав, що ця чорна мантия принесе мені самі нещастя...

Гвідо. Тобі, напевне, дуже боляче... Якщо хочеш, то я...

Джакопо. *(Відходить)* Боляче? Я не знаю, як мені! Ми не були близькі з моїм батьком. Останні десять років я і рядка йому не написав, не те що побачив його. Проте ніби щось умерло в серці, якийсь його маленький шматочок взяв і замовк... Справа ще у тому, Гвідо, що це не просто втрата батька. Це — втрата Болоньї. Мені доведеться поїхати до Тоді, розбиратися з батьковими боргами. Та що там гріха таїти? З моїми боргами. А це означає, що я тебе бачу в останнє.

Гвідо. Тоді — не край світу. Ти ж сам казав колись. Ще зустрінемося.

Джакопо. *(Невиразно усміхаючись)* Як ви там любите казати? Шляхи Господні незвідані?

Гвідо. Ходімо, я допоможу тобі зібратися.

Джакопо. Дякую...

Зникають у мороці кімнати.

Ява двадцята

Кінець вересня 1265 року.

Хата родини Бенедетті у Тоді. У ній майже нічого не змінилося з того часу, як Джакопо покинув рідні стіни. Правда, біля стіни стоять дві діжки з яблуками, які раніше зберігали у клуні на фермі.

З-за рогу з'являється Джакопо. Він у дорожній золотавій котті та довгому зеленому сюрко з хутром. Поверх — мантилло. Обличчя доктора права приховує капюшон. Назустріч йому виходить Ванні ді Гвідо, яка з роками стала ще гарнішою. На ній довга скромна білосніжна котта, яка не применшує її вроди. Волосся, що колись довгою косою спускалось на плече, нині туго закручене у «баранячий ріг», відкриваючи тонку дівочу шийку. Поверх нього — легка, майже прозора хустина. В руках у неї кошик із яблуками. Дівчина іде вперед, не підводячи голови, на ходу одягаючи рукавички і заглибившись у роздуми. Не помітивши один одного, перехожі стикаються. Кошик із яблуками падає долі, яблука котяться у різні боки. Дівчина перелякано скрикує.

Джакопо. *(Присівши, намагається допомогти зібрати яблука)* Вибачте мені, сеньйоре!
Ванні. *(Шукаючи стиглі плоди)* Сеньйорина... Це Ви мені вибачте, мені треба дивитися, куди йду.

Джакопо. Я, право, трохи розгублений. Через це і незграбний... *(Встає, протягуючи руку дівчині)* Дозвольте...

Ванні. Я сама, дякую... *(Привстає, витираючи пил з колін)*

Джакопо. *(Тягнучись до обличчя красуні)* Яка ж Ви гарна...

Ванні. Мені вже час... *(Швидко тікає).*

Джакопо. *(Помітивши на землі білі дівочі рукавички)* Чекайте! Ви забули рукавички!.. *(Дівчина не чує його. Джакопо підносить рукавички до обличчя)* Який аромат... Ех... Хоч якась втіха від розлуки з Болоньєю... *(Скидає капюшон)* Мамо!

З хати вибігає розтривожена сеньйора Бенедетті, обіймаючи сина.

Мати. Джакопо! Синку мій! Не вірисься, що ти вдома! *(До неба)* Свята Маріє! Дякую, що зберегла його в усіх його шляхах!

Джакопо. *(Холодно відсторонюючись)* Мамо, припиніть. Що тут трапилося? Де Джузеппе?

Мати. Проходь... *(Поспіхом ідучи попереду)* проходь до хати. Після батькового похорону твій брат поїхав до Рима... Паломництво заради спасіння батькової душі.

Джакопо. Знайшов, коли їхати. Я так розумію, справи у нас кепські?

Мати. *(Шукаючи, що поставити на стіл)* Може, пообідаєш, провідаєш батькову могилу, а потім про справи?

Джакопо. Обідав у дорозі. *(Сідає за стіл)* Батькова могила з місця не зрушить. А от борги можуть. Треба цим одразу займатися, бо завтра вечерятимемо на вулиці.

Мати. Тобі видніше, ти тепер господар. *(Намагається погладити по голові)* Освітений господар.

Джакопо. *(Вивертаючись)* Мамо... *(ніяково, стискаючи білі рукавички)* там дівчина... цей... яблука...

Мати. Вона ще зайде. *(Збираючись в місто)* Ми продаємо, що маємо, аби хоч якось копієчку заробити по смерті батька. *(Накинувши хустку)* Раз ти не голодний, то я до церкви.

Мати полишає сина самого. Джакопо встає з-за столу, знімає мантелло та кидає на стілець. Потягається, обходячи хату, придивляючись, прихильючись, прислухуючись.

Джакопо. Ну, здрастуй, рідний дім. Якийсь ти змарнілий, чи що? Покосився, став нижчим, темнішим... доведеться тебе добряче підправити... Ти годував мене ці роки, заслужив на відплату.

На порозі раптово з'являється Ванні, дзвінко звертаючись до господарів.

Ванні. Донно Бенедетті, не повірите! Мати просила ще кошик яблук!

Джакопо. *(Розводячи руками)* Отакої!

Ванні. *(Знітившись)* Пробачте... А де зараз донна Бенедетті?

Джакопо. *(Підходячи впритул)* Пішла до церкви.

Ванні. Тоді я зайду іншим разом, коли вона буде вдома.

Джакопо. Чому ж? Ушануйте і мене своєю присутністю. Тим паче, що я знайшов Вашу річ... *(Миттю бере зі столу рукавички та повертає їх дівчині).*

Ванні. *(Радю)* Дякую, сеньйоре. А тепер можна я...

Джакопо. *(Закривши очі, гордо)* Можна, цілуйте...

Ванні. *(Хоче вийти)* Ні... можна, я піду?..

Джакопо. *(Затримуючи дівчину, ледве торкаючись)* А як щодо подяки за допомогу?

Ванні. Я не можу, я заручена.

Джакопо. *(Ніжно підносить дівочу руку)* Дивно, на цій тоненькій руці я не бачу обручки.

Ванні. Я заручена обітницею.

Джакопо. *(Усміхаючись)* Слова! Слова! Тільки слова! Сьогодні одні, завтра інші! Невже Ви думаєте, що Ваш кавалер так само береже свою обітницю, як і Ви?

Ванні. Переконана.

Джакопо. Ех... Нічого. Заручена — не заміжня. Тим паче, один поцілунок нічого не вартий.

Ну дивіться, я навіть не буду Вас торкатися...
(Відсторонюється, ховаючи руки за спиною) І очі заплющу... (Заплющуючи очі, склавши губи для поцілунку) Давайте! Ну ж! ... (Ванні миттю тікає з хати. Почувши гуркіт дверей, розплющуючи очі) Ех, дурненьке дівча. Дурненьке, але ж яке гарне. (Сідаючи до столу) Нічого, будеш-таки моєю. Що там говорив Енцо про Любов? (Замислившись на мить) Ех, Гвідо, Гвідо... Як же мені не вистачає твоєї красномовності... Однак чомусь-таки я в тебе та й навчився... (Хапає аркуш, умочує перо у чорнило та починає писати. Через мить задоволено відкидається на спинку стільця) Ну, здається, і все... А тепер трохи помріяти...

Джакопо завалюється у ліжку, закинувши руки за голову й непомітно для самого себе засинає. Через мить у хату з міста вертається сеньйора Бенедетті. Вона помічає на столі свіжі записи, перечитує їх, посміхається і сідає в ногах Джакопо.

Мати. Синку...

Джакопо. (Прокидаючись від її доторку) Мамо? Ви вдома?

Мати. (Ніжно) Так. Я за тебе рада.

Джакопо. Ви про що?

Мати. (Показуючи сину, що прочитала його записи) Ти знайшов свій шлях.

Джакопо. (Знервовано вириває аркуш) Мамо, не переймайтесь тим, чим не потрібно.

Мати. Все одно, якщо так пишеш, значить, такі думки диктує серце. А воно не обманює... (Цілує сина та йде).

Джакопо. (Встаючи) Серце не дурить? Проте дуже легко обманюється саме... (Кладе аркуш до діжки з яблуками, а сам ховається за кутком) Отак...

На порозі знову з'являється Ванні. Дівчина озирається і, не помітивши Джакопо в хаті, сміливо робить крок усередину.

Ванні. Донно Бенедетті! Донно!

Голос матері. (Не відриваючись від хатньої роботи у сусідній кімнаті) Агов! Хто там?

Ванні. Я за яблуками. Мати хочуть яблучний пиріг на вечерю.

Голос матері. Ти знаєш, де що лежить. Порайся сама.

Ванні. Добре. (Підходить до діжки. В очі їй кидається аркуш). Що це? (Дівчина, озираючись, розгортає його і починає читати). Хм...

Джакопо. (Виходячи зі схованки, крокуючи все ближче й ближче до Ванні, яка стоїть, не рухаючись)

Я пам'ятаю обрис жінки,
Троянди запах навкруги,
І голос, що лунає дзвінко,
І руки білі, як сніги.
І очі, зорями налиті,
І брівки — чайки два крила.
І хочу лиш одного в світі:
Хоча б цілунок до чола...¹

(Міцно обіймає Ванні за талію).

Ванні. (Відштовхуючись руками в груди Джакопо) Доне, пустіть...

Джакопо. (Спокусливо шепоче) Хоча б цілунок...

Ванні. (Заплющуючи очі) Ваші вірші такі прекрасні.

Джакопо. (Над самим вухом) Хоча б цілунок...

Ванні. Один... і Ви вже не будете мене переслідувати.

Джакопо. (Киваючи) Один...

Ванні, підвівшись навипиньки, цілує Джакопо у чоло. Молодий чоловік швидко стискає її у своїх обіймах у палко цілує в губи. Дівчина якусь мить пручаючись, тане у його ласці. Долі падають яблука, мимоволі скинуті рукою красуні. Та ніхто не звертає на це уваги. До кімнати ледь чутно заходить заклопотана сеньйора Бенедетті.

Мати. (Тихо) Синку, я ось... (помічає сина з Ванні і, не знаючи, що робити, відвернувшись, присідає збирати яблука) О Господи...

Ванні. (Краєм ока побачивши сеньйору, швидко віддаляється від Джакопо) Донно?

Мати. (Сидячи на підлозі) Господи милостивий... Що ж це таке відбувається?..

Джакопо. (Радісно допомагаючи матері встати) Мамо, Ви ж самі раділі за мене! Чому знову такий траурний вигляд?

1 Лауда III, «Audite una 'ntenzione...».

Ванні. Мамо? Виходить, Ви Джакопо?

Джакопо. *(Обтрушуючи руки)* От і познайомилися... А ти...

Мати. *(Приречено)* Ванні... Ванні ді Гвідо... Наречена твого брата...

Джакопо. *(Високо піднявши брови у подиві)* Та сама Ванні?

Ванні. О Боже... *(Хреститься, падаючи на коліна перед сеньйорою)* Пробачте мені, донно! Благаю, я не хотіла...

Мати. Не хотіла б, не обіймала. *(Повертається до Джакопо)* Синку... Що ж ти наробив? Не руйнуй хоча б братового щастя...

Джакопо. *(Зухвало падаючи на ліжко)* А де він, що не стереже такий скарб?

Мати. Бо до твого приїзду стерегти було зовсім зайвим. Наче сам Бог оберігав їхню обітницю.

Ванні. *(Хапає сеньйору за поділ спідниці)* Прошу, пані. Не говоріть ні про що Джузеппе!

Мати. Я не скажу. Хіба я хочу ранили своє дитя? А от твоя поведінка сама за себе все розкаже. Сама, не бажаючи того, викриеш себе рухом, словом, поглядом. *(Подає їй руки)* Дівчинко моя, я довше тебе на цьому світі живу...

Ванні. *(Встаючи)* Що ж робити? Я не хочу нівечити його серце!

Мати. А любиш?

Ванні. Люблю...

Мати. А Джакопо?

Ванні. *(Озирається. Джакопо єхидно сміється і відкидається на подушці)* Його? *(Неупевнено)* Ні...

Мати. Не дури сама себе, дівчино. Серце твоє б'ється, як птах у клітці. Може, ти ще не любиш Джакопо. Проте уже й не знаєш, чи вірна душа твоя Джузеппе.

Ванні. *(Міцно стискаючи руки сеньйори у долонях)* Що накажете, те і зроблю.

Мати. Що тобі наказувати? Любити не заборониш... Любити не зобов'язеш і не примусиш не любити. До того ж, вони обидва мої сини. Скажу, іди до одного, розіб'ю серце іншому.

Джакопо. Мамо! Нічого не сталося! Це був лише поцілунок! Так, для мене новина, що це те саме дівчисько, яке колись спокусило святенника Каetano, а потім звабило мого брата. Проте після якогось поцілунку (до речі, незграбного),

одружуватися на ній я не збираюся. *(Махнувши на Ванні рукою)* Хай ідуть із Джузеппе під вінець! Я мовчатиму, як риба. *(Пригородивши пальцем)* Головне, щоб ти, дівчинко, не пробалкалася йому ані словом.

Мати. А як же вірші? Це ж справжній голос серця!

Джакопо. *(Роздратовано)* А що вірш? *(Схоплюється, підбігає до дівки, хапає папірець)* Ось Вам вірш! Раз, два, три і немає! *(Розриває на шматки і кидає у повітря)* Все, всі вільні! Господи, жінки! Як з вами важко... Я у справах. Буду пізно. *(Схопивши яблуко з дівки, блискавицею лишає хату. Ванні опускає заплакане обличчя).*

Мати. *(Суворо)* Чого плачеш?

Ванні. Боляче... Ось тут... *(Торкаючись ігрудей)* Ніби серце навіпл розірвали...

Мати. *(М'яко, опустившись на коліна і піднявши порваний аркуш)* Ось, на. Моя тобі порада. Не приходь до нас якийсь час. Якщо Богу завгодно, щоб ти буда з Джузеппе, ви будете разом. Якщо ж ні, то і через десять років Джакопо знову прийде у твоє життя.

Ванні. *(Пригортаючи до себе рештки вірша)* Ви так думаєте?

Мати. Переконана. А зараз витри сльози. *(Утирає дівчину)* Ось так... І йди додому. *(Ванні йде. Сеньйора Бенедетті, залишившись сама, хреститься перед іконою)* Мартінко, не дай моїм синам пізнати прокляття неповаги та братовбивства від кохання...

Завіса.

Ява двадцять перша

Травень 1735 року, Поціцуолі

Джованні Перголезі сидить за клавесином, намагаючись щось записати. Однак це у нього не виходить. Вітер час від часу ступає відчиненою кватиркою. До кімнати, кутаючись у теплу шаль, заходить Чечилія, одразу кидаючись до вікна.

Чечилія. Джованні! Зачини негайно вікно! Вітер холодний, не вистачало, аби ти ще застудився!

Перголезі. *(Посміхаючись на тітчину турботу)* Тітонько, мені тісно у цих чотирьох сті-

нах. Дай хоч від свіжого вітру знайти натхнення.

Чечилія. *(Закривши кватирку, сідає до клавесину)* Синку, у мене для тебе дещо є. Думаю, воно підніме тобі настрій.

Перголезі. Я люблю подарунки!

Чечилія. Це тобі. *(Простягає медальйон).*

Перголезі. Що це?

Чечилія. Відкрий.

Перголезі. Це... *(Джованні здивовано дивиться на тітку, відкривши секрет подарунка).*

Чечилія. Це пасмо волосся твоєї Анни.

Перголезі. *(Збуджено)* Ти її бачила?

Чечилія. Так. Вона зараз у Санта-Кьярі¹.

Перголезі. Дивно... *(Замислюється на мить)* Ми хотіли там обвінчатися. Ти ж знаєш легенду про те, що ті, хто обвінчається у Санта-Кьярі, будуть жити разом до останнього подиху без розлуки і підлості, без зрад і недовіри...

Чечилія. Саме тому вона туди і пішла, коли довелось вибирати монастир.

Перголезі. Як вона?

Чечилія. Вона просила передати, що хоч і стала Христовою нареченою, буде весь час молитися за твою душу, бо до Бога її привела любов до тебе, Джованні.

Перголезі. Виходить, вона не забула мене?

Чечилія. Господи! Та хіба ж вона могла тебе забути? Ви ж світилися, як ті зірки, коли були поруч!

Перголезі. *(Встає з-за клавесину, підхоплює за руки тітку і починає кружляти)* Тітонько, якби ти знала, що зараз коїться в моєму серці!

Чечилія. *(Якусь мить кружляє із ним, та потім зупиняється)* Джованні! Тільки не плекай марних надій. Вона уже навряд чи покине сестер святої Клари.

Перголезі. *(Молимовно склавши руки)* Залиш мені бодай найменшу надію! Я зараз читаю про життя святого Джакопо і розумію, що можливо все! Ти не знаєш, за яким рогом на тебе чекатиме твоє щастя!

Чечилія. Синку, хотілося б мені, щоб це було правдою. Проте щастя ховається за рогом лише у давніх легендах. У нашому житті там часто чатує чергове випробування. Але одне відомо напевне. Ваше кохання дає вам обом сили. Йй — молитися за спасіння світу. Тобі — підносити до світла цей світ своєю музикою. Залишу тебе з твоїми думками. По очах бачу, що у тебе їх зараз ой як багато...

Перголезі. Неймовірно багато, тітонько. Я починаю вірити у паралелі доль. Я уже зневірився у коханні, як і Джакопо. Однак, воно так не очікувано постукало своїми крилами до мого вікна... *(Провівши тітку, падає у ліжко, у мріях час від часу вдихаючи аромат волосся коханої).*

Ява двадцять друга

Вересень 1267 року, Тоді.

Хата Джакопо через два роки значно змінилася. І хоча меблі залишилися на своїх місцях, нині вони виглядають не такими убогими, як колись. На підлозі лежить дорогий килим. Стіни прикрашають гобелени. На столі – мережана скатертину з дорогим каламарем та свічником. На ліжку м'яка білизна. Від колишніх діжок із яблуками зник і слід. На їхньому місці – великі розписані ілєки з квітами. До кімнати входять тридцятиоднорічні Джакопо Бенедетті з Гвідо Гвініцеллі. Як перший, так і другий одягнені у дорогі сюрко. Видно, слава не оминула як першого, так і другого.

Джакопо. *(Обводячи рукою кімнату)* Ось і моя скромна оселя, друже мій!

Гвідо. *(Озирається)* Так... *(Сміючись)* Не дуже вже вона у тебе і скромна, Джакопо. Смаки у тебе ті ж, що і в Болоньї. Килими, гобелени, картини... Бачу, справи у тебе ідуть добре.

Джакопо. Бачив би ти цю хижу два роки тому, коли я щойно повернувся з Болоньї по смерті батька. *(Скривившись)* Сірість, убогість, нищість.... Я так жити не міг. *(Сідає до столу, запрошуючи й друга).*

Гвідо. *(Умоцнююсь у кріслі)* А як міг? Як у Болоньї, студентом?

1 Санта-Кьяра (Церква святої Клари Ассизької) — релігійний комплекс у Неаполі. Монастир був заснований у XIV столітті королем Робертом Мудрим як усипальниця королів Анжуйської династії.

Джакопо. *(Сміється)* Ні, так я теж уже жити був не в силах. Статус доктора права не дозволяв. Проте, звикнувши до комфорту, від нього уже навряд чи відмовишся. Ти як?

Гвідо. Працюю юристом, напевне, як і ти. Точніше, працював. Бо мене запросили стати суддею у Кастельфранко-Емілія¹. Тож, буду слідкувати за чесністю і справедливістю.

Джакопо. *(Хитаючи головою)* Ох... Ти зажди був ревнивий до чесності. Не знаю, як ти виживаєш, друже. Я ж не гребую ніякою роботою. Хоч і доктор права, а доводиться бути навіть лихварем для місцевих селян. Заради грошей іноді захищаємо тих, за кого руки не потягнув сам диявол, настільки чорними є їхні справи і настільки неприхованими злочини. Проте любиш жити красиво — умій за це платити.

Гвідо. Тут я тобі не суддя. Але і не poradник. Давай обличимо роботу. Ти ж мене покликав не заради цього! Як не крути, весілля!

Джакопо. Так, весілля...

Гвідо. Не тягни з розповіддю. Мені просто у голову не вкладається. Ти — і одружуєшся?! *(Жестикулюючи)* Та радше б Місяць упав на Змелю, ніж хтось би дотягнув одвічного ловеласа до вітара! Що такого зробили, що ти відмовився від усіх своїх жінок?

Джакопо. *(Схилювшись, наче розповідає таємницю)* Відверто кажучи, я не відмовився.

Гвідо. *(Чи то з осудом, чи то з іронією)* Джакопо?!

Джакопо. Що? *(Розводячи руками)* Проти себе не підеш! Тим паче, я лише місяць тому став упевнений, що маю наречену, а не чарівну ляльку для забав.

Гвідо. Як тебе зрозуміти?

Джакопо. Розкажу в двох словах. Коли я приїхав додому, то в очі мені запала красуня, яку я зустрів біля порогу. Я став залицятися... вірші, поцілунки... Вона розм'якла.

Гвідо. І...

Джакопо. І виявилось, що це наречена мого брата.

Гвідо. *(Ударивши долоньями об стіл)* Отакої... Виходить, що зараз ти...

Джакопо. Так, зараз я одружуюся з колишньою нареченою свого брата.

Гвідо. І як таке стало можливим?

Джакопо. *(Тицяючи пальцем у Гвідо)* Дякуючи тобі, мій друже. Після тієї історії Ванні розлучилася з Джузеппе. Уникала його без жодних пояснень. А я кожної щоп'ятниці надсилав їй троянду з віршем. Рік я розтоплював кригу її серця. Таке враження, що вона поклялася чекати саме рік, ніби носила траур за коханням до Джузеппе.

Гвідо. Але через рік вона тобі відповіла?

Джакопо. Так, день у день. І ми стали зустрічатися.

Гвідо. Довго вона терпіла, аби не кинутися в обійми такого знаного всієї Болоньї спокусника!

Джакопо. Не повіриш, і не кинулася! Вона точно така, якою її описував Джузеппе. Ніби свята!

Гвідо. *(Підсуючись ближче у цікавості)* Як же ти витримав увесь цей час без жіночої ласки?

Джакопо. Як? *(Легковажно)* Містечко Тоді теж не бідне на самотніх жінок. *(Змінюючи у голосі)* Проте, коли вона відповіла мені, коли прийшла на перше побачення, все змінилось. Вона була така тендітна, така легка у своїй білій сукні. Очі, немов квіти, усмішка — як перли у намисті...

Гвідо. *(Заслухавшись)* Говориш як справжній поет, мій друже!

Джакопо. Поет у нас ти. Слава про тебе уже ходить містами.

Гвідо. А як же твій брат відреагував на все це?

Джакопо. А ти як думаєш? Спочатку не знав, що відбулося. *(Жестикулюючи туди-сюди)* Бігав, як побитий собака: до будинку Ванні, додому, до саду, до будинку Ванні... Коли ж усе стало на свої місця, помарнів. Зараз майже не розмовляє зі мною. А коли дізнався про весілля, заплакав. Правда, я зробив вигляд, що не бачив цієї слабкості.

Гвідо. Мені його шкода. Хоча за тебе я радий. Може, хоча б дружина зробить із тебе справжнього, просвітленого доктора, який пізнав Любов до жінки?

Джакопо. Ще не пізнав, але пізнаю. Вона — мій ідеал. Вродлива, гарно вихована, здорова. Така серед ночі не розбудить з претензіями. І, що не менш важливо, з родини гібеллінів. До того ж з великим спадком.

Гвідо. Ванні часом не з графського роду Колдімеццо?

Джакопо. Саме з нього...

Гвідо. Ти упевнений, що у тебе кохання, а не чергова фінансова афера, Джакопо?

Джакопо. *(Відкидається у кріслі)* Не скажу, що мене не притягують її гроші. Проте я перший раз у житті дивлюся на жінку і мені байдуже, чи погодиться вона піти за мною в ліжку. Мені просто хочеться, аби вона була поруч. Нехай не поруч тілесно, однак, поруч думками, бажаннями і мріями...

Гвідо. Тоді це кохання, Джакопо, бо я відчуваю те саме до своєї коханої Беатріче.

Джакопо. *(Встаючи)* Ходімо, друже, святий отець чекає. І ти тоді сам переконаєшся, чому моє серце не встояло перед Ванні. *(Джакопо та Гвідо йдуть до церкви).*

Ява двадцять третя

Щойно друзі лишать дім, до кімнати заходить знервований двадцятидев'ятирічний Джузеппе. За ним вбігає мати. Вона одягнена у святкову замержену котту. Волосся зібране під тугою сіткою, покрите легкою, майже невимомою на вітру тканиною. Він — у звичайному повсякденному вбранні.

Мати. Джузеппе! Бога ради! Ходімо до церкви!

Джузеппе. Мамо, залиште мене!

Мати. Благаю тебе, обличчя ці образи! Час гоїть рани...

Джузеппе. *(Розлючено)* Вам мало, що я і досі живу з ним під одним дахом?

Мати. Синку, я щоночі молюся за вас обох. За те, аби це кохання не розбило вашої братерської єдності вщент, щоб ця тріщина заросла і більше не кровила.

Джузеппе. Моліться, мамо, бо в мене вже немає на це сили. *(Відвертається)*

Мати. *(Зачекавши мить)* Ти йдеш?

Джузеппе. *(Спиною)* Не силуйте. Гірше буде. Так я не прийду і все, а інакше ще зірву їхні весілля.

Мати. *(Хрестить у спину)* Господь із тобою, мій синку... *(Швидко йде до церкви).*

Над містом лунають святкові дзвони. Десь з вулиці, наче принесені вітром, луною долітають слова церковної служби.

Голос священика. Чи з власної волі ви прийшли на вінчання до цього дому Божого?

Голос Ванні та Джакопо. Так.

Джузеппе у розпачі сідає за стіл, напружившись до краю.

Голос священика. Чи обіцяєте, що приймете усіх дітей, яких Господь подарує Вам, і будете виховувати їх за законами святої церкви?

Голос Ванні та Джакопо. Так.

Джузеппе, поставивши лікті на стіл, хпається за голову.

Голос священика. Чи згоден ти, Джакопо Бенедетті, взяти за дружину Ванні Бернардіно ді Гвідоне?

Голос Джакопо. Так.

Голос священика. Чи згодна ти, Ванні Бернардіно ді Гвідоне, взяти за чоловіка Джакопо Бенедетті?

Голос Ванні. Так.

Голос священика. Оголошую вас чоловіком і дружиною віднині і навіки, допоки смерть не розлучить вас...

Джузеппе у сердечному розболю падає на стіл, ховаючи голову.

Ява двадцять четверта

До хати зі сміхом, обіймаючись та цілуючись, залітають молодята. За ними слідує Гвідо. Почувши їхню радість, Джузеппе встає з-за столу з кам'яним виразом обличчя.

Ванні. *(Зупиняючись після кружляння, ніяковіючи при вигляді Джузеппе)* Ах!..

Джакопо. *(Важко дихаючи)* Джузеппе? Брате?

Джузеппе. *(Холодно)* Вітаю... Нехай Бог береже ваше кохання. *(Швидко пробігає повз молодих з хати).*

Джакопо. *(Знітившись)* Джузеппе! Зачекай!
Ванні. *(Тримуючи чоловіка за плече)* Не спиняй його. Його серце ще не загоїлося.

Гвідо. *(Підходячи ближче до Ванні)* Сеньйоро Бенедетті, не мав нагоди сказати Вам це особисто. Вражений, просто зачарований Вашою красою та чистотою. *(Цілує руку)* Тепер я розумію, чому мій друг готовий кинути цілий світ заради Вас.

Ванні. Не змушуйте мене червоніти, сеньйоре Гвініцеллі.

Гвідо. Ні! Якщо дозволите, я доведу, що це істинна правда! Моє серце, дивлячись на Вас, саме співає нові канцоне!

«Нам не збагнути план Природи.

Любов єдна все поготів:

Весь різний світ, вогонь і води,

Жагу і холод ручаїв.

У кожному серці прихист має

І там же править дивний бал,

В яким тотожності єднає,

Як діаманти і метал...»¹

Ванні. Це так прекрасно! *(Захоплено сплескуючи долонями).*

Гвідо. Вибачте за каламбур. Він ще сирий. От коли нап'юся вашим коханням до запаморочення у голові, напишу гарного канцоне! *(Знову цілує руки молодой)*

Ванні. Милості просимо залишитися у нас.

Джакопо. *(У штучних ревнощах забирає руки Ванні)* Досить зваблювати мою дружину. У неї від солодких слів голова обертом іде. Я це знаю!

Гвідо. Добре, не буду заважати молодим. Вам ще треба багато про що домовитися сьогодні.

Джакопо. Бувай, друже

Поклонившись, Гвідо йде. Джакопо, залишившись на самоті, одразу пригортає до себе кохану у білосніжній котті з багатим мереживом та довгими пелюстками рукавів.

Джакопо. Іди-но сюди, моя дівчинко! Як я чекав цієї миті! Від сьогодні можеш більше ні про що не хвилюватися. Я тебе буду пестити, як

ніхто. Дорогі прикраси, кращі сукні, вишукані страви, пишні бали.... Все заради тебе!

Ванні. *(Між поцілунками чоловіка)* Джакопо, мені цього не потрібно. Я ще у батьківському домі не бажала усього цього. Сукні зносяться, бали відгримлять музикою, а залишаться я і ти, наше кохання і Бог. А там хутраї та прикраси не вважать абсолютно нічого.

Джакопо. *(Зупиняється з лестощами)* Не мели дурниць! Ти будеш найпрекраснішою сеньйорою у Тоді. На твої прийоми будуть у чергу ставати усі родини міста. Ти будеш сяяти з-поміж них усіх.

Ванні. Коханий, не витрачай грошей на те, що не має цінності. Давай краще будемо віддавати їх на будівництво нового монастиря. Чи...

Джакопо. Викинь з голови усю цю «святую» маячню! *(Цілюючи в скроні)* Ти більше не зв'язана ніякими обітницями ні перед Богом, ні переді мною. Ти тепер доросла жінка, якій написано стати дружиною одного з найвпливовіших жителів Тоді.

Ванні. *(Відсторонюється)* Не можна цуратися Божої любові. Бо якщо загубиш Бога за Любов'ю до чогось іншого, він нагадає про себе. Проте таке нагадування буває боліснішим за тілесні рани...

Джакопо. *(Суворо)* Доведеться тебе вчити життю, любя моя. Почнемо прямо зараз. Ходімо на весільний бал, який ми так швидко покинули.

Ванні. Я втомилася... Стільки очей, стільки слів за один день....

Джакопо. *(Тягнувши за руку)* Звикай. Віднині буде не менше. Ходімо.

Ванні. Дай мені час для вечірньої молитви. Я недовго.

Джакопо. *(Біля самого порогу)* Що ж... Як казали давні римляни, звичка — друга природа... Зачекаю на тебе назовні...

Ванні. *(Опускається на коліна)* Господи! Батьку мій небесний! Ти благословив мене коханням до Джакопо. Ти, напевне, хотів, аби я була тим, що приведе його блукаючу душу до храму Твого. Я вірю, що коли Ти довірив мені це, то янголи всі дадуть мені сили зробити це. Так пробач мені, що іду у життя, повне спокуси

¹ Guido di Guinizello di Magnano. «Al cor gentil rempaira sempre amore...».

і розкошів, від яких я так довго ховалася попри багатство сім'ї своєї. Однак ти ж сам сказав, що дружина має слухатись чоловіка свого. Дай мені сили слідувати за ним цим хитким шляхом і тримати Тебе за смолоскип у темряві, щоб колись привести до світла Твого і свою, і його душу...

Голос Джакопо. Ванні!

Ванні. *(Швидко)* Амінь... Іду, любий... Іду! *(Полишає кімнату під звуки весільного балу).*

Ява двадцять п'ята

Серпень 1735 року, Поццуолі.

Періолезі щось швидко записує на нотному папері, стоячи біля клавесина. До кімнати заходить Франческо Фео з дорожньою текою для паперів.

Фео. Як тут із творчим настроєм у пана композитора?

Періолезі. *(Швидко йде на зустріч, обнімаючи)* Франческо! Я немов крила отримав! Вона любить мене! Вона кохає мене, розумієш? А я думав, вона навмисне кинула мене, пішла до монастиря, аби я мучився!

Фео. Це добре, що ти такий одухотворений, бо герцог Маддалоні саме запитував про твоє здоров'я. Він уже не може дочекатися твого повернення до двору. Всі скучили за твоєю музикою. Моє обличчя їм, напевне, уже приїлося. *(Сміючись, кривить гримасу).*

Періолезі. *(Посміхнувшись на витівки друга, важко зітхає, сідаючи до столу)* Ой, ці придворні забаганки. Я тут аж легше зітхнув без них. Набридло писати за гроші.

Фео. По-іншому ніколи не буде, друже. *(Підходячи до клавесина, починаючи роздивлятися записи Джованні)* Музика править душами. У світі матеріальному вона не нагадує без щедрого патрона і задоволеної публіки.

Періолезі. Знаєш, поки я зміг вловити натхнення, то закінчив...

Фео. *(Різко обернувшись, натхненно)* Ти дописав кантату?

Періолезі. Ні, кантату я ще не писав. Не можу відчувати її до кінця. *(Чухаючи потилицю)* Як тобі пояснити? *(Розгублено)* Не знаю...

Фео. *(Сідаючи до столу)* Можеш не силувати себе. Я тебе розумію. Що ж тоді ти написав?

Періолезі. Це опера «Фламінію»¹. Сюжет її — суцільне кохання! *(Підхоплюється, із запалом починає ходити на місці)* Молода вдова Джустіна відмовляє дворянинові Джуліо. Однак той не здається і під іменем Фламініо стає управителем у маєтку, де вона жила. Любовний трикутник, інтриги! Публіка це любить! А головне, що кохання перемагає кінець кінцем усе! Джустіна та Фламініо одружуються!

Фео. *(Піднесено)* Так, у тебе ще багато сил. Забудь усі ці гнилі розмови, що точаться у Неаполі. Якщо ти у такому настрої, у мене для тебе є робота. Принц Раймондо ді Севіро² хотів замовити тобі серенаду до весілля. Кажуть, його наречена Шарлотта справжній янгол. Я не хотів спочатку тобі говорити про це замовлення. Ти перебував у духовних пошуках, увесь заглибився у віру, у життя святого Джакопо. *(Жартуючи, припрожує пальцем)* Проте, бачу, що святість торкнулася тебе іншим із своїх двох білосніжних крил — крилом кохання...

Періолезі. Це правда. Та й знаєш, допоки я не бачу святого за сторінками його лауд та життєпису.

Фео. Невже?

Періолезі. Він сколотив увесь свій капітал чи то обкрадаючи селян на відсотках, чи рятуючи їх від найлютіших злочинів, за високу винагороду захищаючи у судах.

Фео. *(З розумінням розводить руками)* Ну, інколи доводиться хоч якось заробляти гроші, аби вижити.

Періолезі. *(Сідає до столу, тицяючи у когось пальцями, ніби звинувачуючи перед собою самого Джакопо)* Виживати, та не жити на широку ногу! Він же навіть свою дружину змусив чистоту віри проміняти на манірність, показовість, на дорогий одяг та гучні гуляння...

1 «Фламінію» (Flaminio) — музична драма, написана Дженнаро Антоніо Федеріко у 1735 році. Мала шалений успіх, декілька місяців не сходячи з підмосток театрів Неаполя.

2 Раймондо де Сангро (1710 — 1771), сьомий князь Сан-Севіро, неаполітанський вельможа, інтелектуал-енциклопедист, винахідник легкої гармати, кольорового друку та інших засобів, відлучений від церкви за єретичні дослідження.

Фео. *(Подаючись уперед)* Змусив? Чи вона сама згодилася?

Перголезі. *(Не витримавши погляду друга)* Так... Напевне, згодилася... Бо тут не обійшлося без кохання...

Фео. Отже, друже, кохання робить дива. Навіть якщо нам здається, що заради нього ми опускаємося ледь не до пекла, насправді воно загартовує нас, аби ми гідно змогли зустріти святині Раю.

Перголезі. Гарно говориш.

Фео. *(Встаючи)* Життя навчило. Життя у коханні, Джованні. Я передам твою згоду принцу ді Севіро. *(Гортаючи аркуші у теці)* Десь тут був текст серенади... *(Знайшовши, лишає її на столі, пристукнувши для упевненості).* Ось...

Перголезі. *(Кидається до клавесина, швидко збирає докупи нотні аркуші)* Візьми оперу. Думаю, неаполітанській публіці вона сподобається.

Фео. *(Беручи простягнуті записи, ховає до теки)* Нічого обіцяти не можу, але, думаю, воєни тобі буде чим похвалитися... *(Обіймаючись на прощання)* Бувай, друже.

Франческо йде. Джакомо, схопивши листок із текстом серенади, кидається на ліжко, починаючи натхненно читати вірш та на ходу диригувати чутні лише йому мотиви.

Ява двадцять шоста

Вересень 1268 року

У кімнаті в Тоді за столом сидить Джакомо. Він, у порозшитій золотом синій котті, увесь занурений у справу. Перед ним на столі лежать папери та зібрані у купки монети, які він час від часу перекладає з одного місця на інше, роблячи відповідні записи.

Поруч, замилувавшись заклопотаним сиріном, сидить сеньйора Бенедетті у сірій домашній котті.

До кімнати входить Ванні. Поверх біло-сніжної коти – коротке червоне сюрко, обрамлене по вирізам та величезним проймам хутром, спускається трохи нижче талії. Волосся ховає покривало з дорогоцінної тканини. Ванні підходить до чоловіка і кладе йому руки на плече.

Ванні. Коханий, свято на площі от-от почнеться. Ти ж хотів піти на нього.

Джакомо. *(Не відриваючись від підрахунків, кладе одну руку на долоні коханої)* Так, люба моя. Ми маємо там бути. Все ж, ми вклали чимало грошей у нього. *(Повертається, цілує долоні дружини)* Иди сама, я зараз закінчу з паперами і наздожену тебе.

Ванні. *(Хоче відставити стілець поруч із Джакомо)* Давай я зачекаю тебе вдома. Мені самій там ніяково.

Джакомо. *(Не даючи коханій сісти)* Иди, розважайся! Я знайду тебе: найгарніша і найсвітліша з усіх, хто буде у тому натовпі. Иди. *(З вулиці лунає перелив святкових мелодій)* Чуєш, уже почала лунати музика.

Ванні. Я буду чекати біля танцювального майданчика. *(Цілує чоловіка у щоку)* Люблю тебе.

Джакомо. І я тебе... *(Відповідаючи на поцілунок. Ванні йде з дому).*

Мати. *(Провівши невістку поглядом, накриває рукою записи Джакомо)* Синку, не змушуй молоду дружину довго чекати. Таку красуню вкрадуть у недобрый час.

Джакомо. *(Прибираючи материні долоні з паперів)* Я за це не хвилююся. У цієї жінки вірності стільки, скільки в усіх святих нашої церкви. Бодай за це я ладен носити її на руках щодня.

Мати. Я бачу, як ти змінився. *(Встає, обходячи сина позаду)* Шкода, що батько не дожив до цього дня. Він би за тебе порадив. *(Обіймає сина)* Господар, юрист, чоловік! От якби ще й з братом небо звело вам знову...

Джакомо. Я на нього не злий. Хай першим заговорить. Я готовий почути.

Мати. Він думає так само. І ніхто з вас не зробіть першим крок на зустріч.

З вулиці долинає страшний гуркіт, ніби небо розверзлося травневими грозами посеред вересня. Чуються перелякані крики та плач людей. Сеньйора Бенедетті кидається до вікна.

Джакомо. *(Встаючи з-за столу, йде до матері)* Господи... Що це було?

Мати. *(Перелякано)* Джакопо! Швидше на вулицю!

Джакопо не встигає вийти назовні, бо на порозі з'являється брат Джузеппе. Він тримає на руках непритомну Ванні. Дорогий одяг притрушений вуличним пилом та брудом. На обличчі та руках садна та кров. Джузеппе мовчки проходить повз брата і кладе Ванні на ліжко. З її вуст вилітають скрики від болю, важке дихання губить невловимі слова. Джакопо схиляється над нею, ставши на коліна перед ліжком.

Ванні. *(Намагаючись привстати)* Джакопо... я...

Джакопо. *(Зупиняє її жестом)* Тихіше... тихіше, сонечко моє...

Мати. *(У сльозах)* Господи! Що ж таке діється?

Джакопо. *(Знервовано)* Мамо, принесіть води! Швидше! *(Ніжно, погладжуючи по косам дружини)* Ванні кохана моя, лежи спокійно, все буде добре.

Мати. *(Подає воду)* Ось... *(Хрестить Ванні)* Матінко, Царице небесна, відведи біду та біль...

Джакопо. *(Обтирає рани дружини)* Мамо! Киньте всі ці свої молитви та зітхання! Мерщій кличте лікаря!

Мати. *(У розпачі сплеснувши руками)* Та кого ж кликати? Там, на площі, де завалилися помости, стільки пораниених, що всі лікарі зараз там, серед людей.

Джакопо. *(Кидає миску з водою на підлогу)* Кличте бодай когось! Я не можу її втратити! Не можу!

Ванні. *(Тягнувшись до чоловіка)* Коханий мій, Джакопо...

Джакопо. *(Цілюючи її долоні)* Ні, не кажи ні слова. Бережи сили. Зараз прийде лікар...

Ванні. *(Важко ронить з вуст кожне слово)* Ні, послухай. Дай сказати... *(Гладить Джакопо по обличчю)* Сонечко моє, пробач, що кидаю тебе з розбитим серцем... Напевне, Бог кличе мене, бо забула Його за Любов'ю до тебе... Однак знай, що я і з того світу буду оберігати тебе. Я звільняю тебе від обітниці вічної вірності. Не губи свого життя. Ти не можеш знайти Бога у вірі, та Він дає тобі можливість знайти

Його у коханні. Обіцяй, що покохаєш когось після мене...

Джакопо. *(Крізь сльози)* Я буду з тобою... Ти одужаєш, мила моя... Не хвилюйся... Тобі стане краще...

Ванні. *(Дивлячись Джакопо у самі очі)* Мені вже краще... Так спокійно і легко... Люблю тебе... *(Безсила рука опускається з ліжка).*

Джакопо. *(У скорботі падає їй на груди)* Ванні!

Мати. *(Хреститься)* Господи, упокій її душу...

Джузеппе. *(Підходить позаду, кладучи руку Джакопо на плече)* Тримайся, брате... Ми з тобою...

Завіса.

Ява двадцять сьома

Вересень 1735 року.

Джованні Перголезі сидить за клавесином, поспіхом закінчуючи якийсь музичний фрагмент. До кімнати заходять тітка Чечилія та Франчеко Фео. Побачивши їх, композитор підхоплюється і біжить назустріч. Юнак вихоплює тітоньку з її спокою та починає кружляти у танкові.

Перголезі. *(Весело)* Тітонька! Ця музика! Це буде гімн коханню! Вона звучить у моїй голові... Яка краса! Які слова! Ця серенада стане символом кохання не лише принца ді Севіро і його Шарлотти. *(Зупиняє танок, направляючись до клавесина)* Я написав поки першу частину, але...

Чечилія. *(Стримано)* Джованні...

Перголезі. *(Кинувши оком на друга, шукає ноти на клавесині)* Франческо, друже! Ти знову тут? Як моя опера? Як там Неаполь?

Фео. *(Обмінявшись поглядом із Чечилією, стримано)* «Фламінію» поставили в театрі Дей Фйорентіні. Опера збирає повні зали, її ставлять уже навіть не в друге.

Перголезі. *(Радісно вдаривши долонею об кришку клавесина)* Я ж казав, що вона матиме справжній успіх!

Фео. *(Голосно, проте, беземоційно)* Джованні...

Перголезі. *(Знаходить ноти, і у ритмі танцю починає іти до друга)* Кохання! Ось що

потрібно людям! Ко-хан-ня! Воно надає крила
навіть тим, хто уже був приречений навіки не
бачити неба, не те, що мріяти про його височінь!

Фео. *(Суворо)* Джованні! Послухай же!

Перголезі. *(Зупиняється)* Щось не так?

Чечилія. *(Опустивши очі)* Анна померла...

Перголезі. *(З дивакуватою посмішкою)* Що?

Фео. У монастирі Санта Кьяра почалася епіде-
мія. Вона не вижила.

Перголезі. *(Нотні аркуші випадають із рук,
розлітаючись по кімнаті)* Ви це навмисне?
Ви жартуєте? Я не зрозумів...

Чечилія. *(Підходить до племінника, обійма-
ючи)* Хлопчику мій... Тримайся... Тримайся...

*Джованні виривається з її обіймів і ховає
обличчя у подушках на ліжку. Чечилія хоче
його приголубити, та Франческо, при-
тримавши її за рукав, у відлунні сліз Пер-
голезі виводить жінку за собою з кімнати.*

Дія II

ДОВГИЙ ДЕНЬ...

* * *

*Quis est homo qui non fleret,
Matrem Christi si videret
In tanto suplicio?*

*Quis non posset contristari
Christi Matrem contemplari
Dolentem cum Filio?*

* * *

*Як, скажіть, не заридати,
Як Христову бачиш Мати,
В журну цю годину?*

*Хто ж пізнати сум не зможе,
Коли бачить Матір Божу
В тузі за Дитину?*

Ява перша

Жовтень 1268 року.

*На ліжку небритий і нерозчесаний, із син-
цями під очима, у давно праній котті си-
дить Джакопо Бенедетті. Біля нього на
стілці сидить не менш змарнілий, проте,
доглянутий брат. Сеньйора Бенедетті
порається по хаті, накриваючи на стіл.*

Джузеппе. *(Суворо)* Брате, отямся. Уже сорок днів пройшло по смерті Ванні. Життя триває.

Джакопо. *(Безвольно, нерухомо дивлячись у пустоту)* Тобі не зрозуміти...

Джузеппе. То поясни! Бо я уже не в силах бачити тебе таким відлюдником, мертвим серед живих!

Джакопо. *(Не повертаючи обличчя)* Що тут пояснювати?! Я лише зараз зрозумів, що вона знала це життя краще за мене, доктора права. За чим ми женемося по життю? Слава мине так сам швидко, як прийшла. Гроші не втримати в руках, навіть якщо ховати їх від власних очей. Прийде час, який змусить витратити те, що лежить у схронах мертвим вантажем. За цим усім ми забуваємо головне — тих, хто поруч з нами. *(На очах наворачуються сльози)* Я б хотів би нині шепотіти: «Ванні, люба, може, не треба іти на ту зустріч? Заздрісні очі, злі язики нам ні до чого. Давай побудемо удово...» Але не можу! Не встиг! Я б хотів сказати: «Сонечко моє, я сьогодні закинув усі справи, аби ми могли пройтися парком... Ходімо, поки сонце світить високо...» Але не маю часу для цих слів. Він сплив. Все, що ми робимо, марне...

Джузеппе. *(Трясе брата за плече, повертаючи до реальності)* Її не повернеш, Джакопо. Вона навчила тебе своєю смертю. Цей урок був гірким, проте, ти змінився. Дозволь же тепер новому собі нести це знання у світ.

Джакопо. *(Дивлячись на брата)* Я не хочу світу... *(накриває голову руками)* Я не бажаю нікого бачити, чути, навіть просто відчувати за своєю спиною... Я не знаю, чого хочу... Якщо Бог не дає мені смерті тіла, доведеться вбити свій образ у людській пам'яті.

Джузеппе. *(Схоплюється з місця)* Господи! Мамо, ідіть сюди. Поговоріть із ним. Я більше так не можу. *(Вилітає, як вихор, з хати).*

Мати. *(Сідає поруч)* Джакопо, ти завжди був сильним. Бог допоможе тобі здолати біль і розпач. *(Гладить по руці)* Знайди ж ті сили знову увійти в ріку життя!

Джакопо. Я був сильний? О, ні! Це Ванні була сильна. Пам'ятаєш, коли Джузеппе приніс її додому після того треклятого свята? Що ми знайшли під отим дорогим мотлохом, який я змушував її носити щодня, щоб бути кращою за усіх жінок Тоді? Що?

Мати. *(Киваючи)* Власницю...

Джакопо. Отож! Увесь цей час вона — тендітна, ніжна, добра — вбивала своє тіло, одягнене ледь не у королівські сукні! І словом не видавала свого болю! Це її, а не мене вів Господь. Це вона, а не я, мала мудрість і силу нести у цей світ щось істинно величне.

Мати. *(Витираючи сльози)* Я запросила до нас превелебного Августина із обителі Сан-Фортунато, як ти і просив... Він має от-от підійти.

Джакопо. *(З докором)* Довго мені довелося тебе умовляти зробити це.

Мати. *(Перелякано, хапаючись за край сивої котти)* Ти хоча не надумав сповідатися до останнього причастя? Я так за тебе хвилююся. Знайди в собі сили вийти в світ... Знайди мету, бо без неї серцю важко чути музику життя...

Чується стукіт у двері.

Джакопо. Впусти. Це, напевне, превелебний.

Сеньйора Бенедетті встає та йде відчиняти двері.

Ява друга

На порозі з'являється сорокарічний отець Августин. На ньому сіра котта таке ж просте сіре сюрко. Він учтиво вклоняється господарям оселі.

Августин. Мир вашому домові...

Джакопо. *(Не встаючи)* Святий отче... Я довго думав... Я прошу Вас сповідати мене, бо хочу померти...

Мати. *(Раптово)* Синку!

Джакопо. *(Суворо)* Мамо!

Мати. *(Хреститься)* О Господи...

Джакопо. Я хочу померти для цього світу... Стати одним із Ваших братів в обителі Сан-Фортунато.

Августин. *(Хитаючи головою)* Тебе занадто багато тримає на цьому світі, аби ти міг прийти до нашого.

Джакопо. *(Обводить руками хату)* Ви про все це? Цього не буде! *(Раптовно схоплюється з місця)* Ось, бачите?! *(Здираючи зі стін го-белени)* Бачите, отче? *(Стягуючи на підлозі килим)* Це все ніщо, прості декорації, штучне життя... *(Вириває з-під горищиків скатертину на столі. Мати перелякано стоїть в стороні, Августин же спокійно споглядає усе це дійство)* Я уже майже всі свої гроші віддав на церкви, жебракам та подорожуючим. *(Падає перед ченцем на коліна)* Що ще віддати, аби Ви прийняли мене до себе? Я не можу бути у світі, який забрав у мене ту, яку я любив більше самого життя...

Августин. Ти не зможеш бути з нами. Ти ще не знаєш ціни життя у монастирі.

Джакопо. *(Встає)* Ціни? Хіба Бог просить ціну за те, щоб жити за Його заповідями?

Августин. Бог не просить. Проте наша грішна душа має заплатити дияволу, аби він відступив від неї.

Джакопо. *(Іронічно)* Отче, Ви говорите про договір з дияволом?

Августин. *(Перебираючи камінці та вервиці з хрестом)* Ти прийшов у цей світ грішним і брав у борг у господаря цього світу гроші, славу, пестощі та фривольне життя. Лише повернувши йому все це, лише віддавши відсотки у вигляді молитов, покаяння і постів, ти зможеш переступити поріг Божого дому.

Джакопо. *(Упевнено)* Отче, я готовий покаятись хоч зараз.

Августин. Джакопо, щоб жити серед віслюків, треба стати одним із них... Я вислухаю твою сповідь... *(Сідає за стіл)* Проте до монастиря сьогодні піду один.

Джакопо. *(Стукнувши кулаком у стіл)* І це Ви називаєте прощенням? Це і є гостинність Бога? Він чекає усіх, бо двері Його дому відкриті для всіх? Гріш ціна такому прощенню...

Стань віслюком... Стану хоч самим апостолом Петром! *(Вибігає з хати).*

Мати. *(Услід)* Сину!

Августин. *(Спокійно)* Донно, облиште його. Його душа зараз у полоні. Вона на межі двох світів. Дайте йому час. Лише у часі битва його віри з пристрастями світу, та заступницька молитва янгола-охоронця здатні врятувати його.

Мати. *(Розгублено)* Але ж отче... Переконайте його не йти до монастиря. Усе, що завгодно: покаяння, спокута гріхів, піст... Але не чернече життя!

Августин. Сьогодні я не дав йому зробити хибного кроку. Проте, якщо Господь хоче бачити його серед Своєї армії, то він там буде. І ні Ви, ні я цьому не перешкодимо.

Раптом до хати на чотирьох забігає Джакопо. У нього божевільний вигляд він ла-зить туди-сюди на підлозі від матері до святого отця.

Джакопо. *(Несамовито)* Іа! Іа!

Мати. Синку! Що з тобою?

Джакопо. Іа! *(Кусаючи матір за край котти).*

Августин. *(Суворо)* Підведися з колін! Це беззвірство!

Джакопо. *(Сідає на підлозі, наче тварина)* Хіба не Ви казали мені стати віслюком серед інших у табуні? Я хочу бути одним із тих ерусалимських віслюків, на якому Новий Христос приїде у цей світ!

Августин. *(Встає)* На жаль, друже, ти лише Валаамова ослиця¹, яка відкрила рота у скарзі занадто пізно і неочікувано для свого господаря. Доведи свою щирість вибору шляху Господнього. У тебе є час. Нехай Господь веде тебе, коли на те Його воля.

Августин розвертається та йде з хати. Джакопо з окриками віслюка тікає за ним. На порозі він ледве не збиває з ніг брата Джузеппе. Той заходить, озираячись.

1 Валаамова ослиця — ослиця давнього східного пророка Валаама, на якій він їхав до моавського царя Балака, щоб проклясти ізраїльтян під час біблійного Виходу євреїв з Єгипту. Та, побачивши янгола, ослиця зупинилася і, заговоривши, відмовилася вести Валаада до ізраїльського стану для прокльону.

Джузеппе. Мамо, що тут коїться? Що за гармидер?

Мати. *(Хапаючись за серце)* Здається, Господь наклав печатку безумства на мого сина. Він не пережив втрати дружини.

Джузеппе. *(Болісно)* А Ви думаєте, мені легше було ховати Ванні?

Мати. *(Хитаючи головою)* Ти поховав її для себе рік тому, під вінчальні дзвони на їхньому весіллі і залишився із нами. А Джакопо втратив її місяць тому. І його серце не винесло цієї втрати.

Джузеппе. *(Зі злістю)* Що мені робити? Привести його до тями?

Мати. Не треба. Не сьогодні... Може, за день-інший він одумається...

Завіса.

Ява третя

Перед завісою.

Серпень 1276 року.

У знайомий уже провулок біля будинку родини Бенедетті у Тоді виходить Джакопо. Його важко пізнати. Він одягнений у стару, поношену котту, брудний та нерозчесаний. В очах безумство, а в руках обережок соломю та брудна ряднина. Бенедетті кидає соломю на землю під холодну стіну та починає мелодійно молитися, з важкістю попадаючи в ноти та в якусь мелодію.

Джакопо. Молю я, Господи тебе!

Покари дай мені з небес!

Усі хвороби на землі

Нехай зійдуть у цій імлі!

Дай день за днем в холоднім поті

Мені промарить в грішній плоті,

Подай падуchoї мені,

Страждать у водах і в огні,

Я від скорботи нині кволий.

І не зцілюся вже ніколи!..¹

Голос міщанина. *(З протилежного вікна, знервовано)* Припини скиглити! Бо якщо Господь не забере тебе зараз на Небеса, я вийду і допоможу Йому швидше відкрити тобі двері раю!

Джакопо. *(Безумно простягаючи руки у бік сусіда)* О добрий чоловіче! Зроби милість! Бо немає вже сили жити на цьому світі!

Голос міщанина. *(Сусід кидає уламок черепиці та потрапляє у Джакопо)* Ось тобі! Замавокни вже!

Джакопо. *(Потираючи розболіле місце)* Дякую!

Бенедетті, нашіптуючи щось, згортається калачиком у соломі. У провулок виходить Гвідо Гвініцеллі у дорожній котті та опушеному сюрко. У нього в руках відкорована пляшка дорогого вина. Зупинившись над жebraком, він якусь мить придивляється.

Гвідо. *(Невпевнено)* Джакопо? Джакопо Бенедетті?

Джакопо. *(Хрипло, не обертаючись)* Хто? Його давно уже немає серед живих.

Гвідо. *(Усміхнувшись)* Тоді з ким маю честь говорити?

Джакопо. *(Гордо, підбираючи під себе ноги)* Джакопоне... Віслюк Господа мого. Судді суворого і справедливого... Що Вам треба?

Гвідо. *(Вимірявши поглядом Джакопо)* Хотів провідати старого друга, з яким мене зв'язують довгі роки дружби. Проте, якщо він зараз не тут, доведеться їхати назад...

Джакопо. *(У зневірі розвертається)* Гвідо? Ти? *(Сідає якомога рівніше, розладжуючи соломю навкруги)* Я не можу запросити тебе до хати, проте...

Гвідо. Нічого страшного. Кінець-кінцем я прийшов не на подушках посидіти, а з другом поговорити. Посунься. *(Сідає поруч на соломю)* Ось, привіз тобі нашого улюбленого вина. *(Протягує Джакопо пляшку)* Пам'ятаєш, скільки ми його випили у славній Болонії?

Джакопо. *(Відштовхує)* Ні. Я не п'ю.

Гвідо. *(Знижуючи плечима)* А я ще й як п'ю. З твого дозволу, вип'ю за зустріч. *(Робить ковток вина)* Що тут у тебе?

Джакопо. *(Обводивши руками провулок)* Як бачиш, живу по справедливості, як ти завжди радив мені.

Гвідо. Ти живеш за власними примхами, Джакопо. З одних крайнощів в інші. Я твій друг і можу тобі це сказати.

1 Лауда XLVIII, «O Signor, per cortesia...».

Джакопо. *(Винувато опутивши голову)* Суди мене. Це найменше, що я заслуговую.

Гвідо. Джакопо, ти ж не через Ванні сумуєш. Тобі шкода самого себе. Раніше ти любив себе більше за цілий світ. Жінки, вино і свята були для тебе лише миттєвими задоволеннями. Потім ти любив себе у коханні до Ванні. Ти любив свою турботу за нею, ти обожнював себе дарувальником, коханцем, чоловіком. А потім ти все це втратив. І ось уже восьмий рік живеш на вулиці. У скорботі за Ванні? Ні. У скорботі за своїм життям!

Джакопо. Тобі легко говорити. У тебе є дружина. Беатріче тебе кохає. У тебе є син. Він без ума від батька. Ти не пізнав такого болю і таких втрат, які пізнав я, тому я тебе не засуджую за твої слова. Мій Господь карає мене за те, що я не зберіг своє кохання.

Гвідо. *(Обурено)* Це я не страждав? Ти ж знаєш, я був подестою¹ у Кастельфранко-Емілія! Я міг змінити життя у місті! Але два роки тому гвельфи захопили владу і там. Мені довелося кидати усе: дім, роботу, друзів. І я втік у заслання із сином та дружиною. Я вигнанець за правду і справедливість.

Джакопо. *(Гордо)* Як і я.

Гвідо. *(Ковтнувши вина)* Ти вигнанець власної самозакоханості.

Джакопо. *(На мить спалахнувши)* Самозакоханості? Самозакохані не дають дітям плювати на себе, штурхати себе, коли проходять повз тебе вулицею. Самозакохані не сплять на вулиці у соломі після того, як роздали усе своє майно бідним. Самозакохані...

Гвідо. *(Тицяючи пальцем у плече другові)* Саме самозакохані ведуть усьому цьому лік, Джакопо. Навіщо ти живеш як останній жебрак?

Джакопо. Я вбиваю гріх, який живе у тілі...

Гвідо. Тіло — це прекрасний дар Божий.

Джакопо. Яблуна дає нам яблука, вівця — вовну, а людське тіло що? Хіба що воші. Тому й треба його стримувати холодом, голодом, страхом і болем.

Гвідо. Знаєш, на твоєму весіллі я відверто думав, що ти пізнав святість кохання до жінки. Це я, натхненний твоїм коханням із Ванні, писав тоді:

«У ніжнім серці мешкає Любов,
Неначе пташка у зеленім гаї.
Й сильніша віра в милуванні знов,
Що серця без любові не буває»¹.

Джакопо. *(У незгоді хитає головою)* Це все через оті оповідки Енцо... Він казав, що Бога слід поважати, якщо не через любов до жінки, то бодай через прояв любові до того, що Він нам дає.

Гвідо. Ти знаєш, він був правий. Я ні на мить не піддавав сумніву те, що своїм коханням до жінки дозволив багатьом крізь мої канцоне наблизитися до Божого світла.

Джакопо. *(Без інтересу дивлячись по сторонам)* Така любов не звільняє. *(Зверхньо)* Принаймні, Енцо вона не звільнила.

Гвідо. Не звільнила тілесно. А ти знаєш, що він учинив — таки одну спробу втекти зі своєї золотої в'язниці?

Джакопо. *(Повернувшись)* Невже? І йому вдалося?

Гвідо. Його друзі-аристократи заховали його в діжку з-під вина і спробували вивести з полону. Та тут знову завадила жінка.

Джакопо. *(Посміхаючись)* Енцо захотілося поцілувати на прощання якусь болонську молодлицю?

Гвідо. Якби ж! Одна старенька на виїзді з міста побачила його золоті кучері, які поспіхом прищепили кришкою від діжки. А кучері Енцо неповторні. Пізнати їх було неважко, після того, як його провезли містом як трофей після битви.

Джакопо. Бачиш, не звільнився він своїми ідеями про Любові.

Гвідо. Любов все ж звільнила його. Чотири роки тому він покинув цей світ.

Джакопо. Упокій, Господи, його бентежну душу... *(Хреститися)*.

Гвідо. І знаєш, Любов йому відплатила за те, що він був її співцем усе життя.

1 Подеста — глава виконавчої і судової влади, найвища адміністративна особа в італійських містах-республіках XII—XVI століть.

1 Guido di Guinizello di Magnano. «Al cor gentil rempaira sempre amore...».

Джакопо. *(З подивом)* Не кажи мені, що Папа зняв з нього анафему.

Гвідо. Папа — ні. Аот болонці, здається, так. Бо його ховали як справжнього монарха. *(Велично)* В останню путь їхав король Енцо — у пурпуровому вбранні з тіарою на довгих кучерях, а в руках тримав скіпетр і меч...

Джакопо. Для чого ти приїхав? Шлях із Монселіче до Тоді неблизький¹.

Гвідо. Важко на душі, друже. З тих, хто був зі мною довгий час поруч, кого можу назвати другом, залишився хіба що ти. Щось у серці підказує, що я мушу з тобою проститися.

Джакопо. Проститися? Ідеш з Італії?

Гвідо. Та ні... Ми пустили корені в Монселіче. У мене таке передчуття, що скоро зустрінуся з Енцо.

Джакопо. *(Обурено)* Не мели дурниць. Тобі лише сорок один рік. Тобі ще жити на цьому світі і радіти життю.

Гвідо. *(Посміхається)* Виходить, ти все ж при пам'яті. Мені приємно, що хоч чимось повернув тебе до цього світу.

Гвідо Гвініцеллі на прощання обіймає друга, наче в останнє. Встає, обтрушуючи сюрко, та лишає його на самоті у провулку. Джакопо знову лягає у соломку, закутавшись у ряднину з головою.

Ява четверта

З іншого кінця провулка виходить чернець Августин. Поруч іде стрункий сорокадворічний Бенедетто Каetano. Його котту приховує довге чорне, підшиті червоним оксамитом сюрко. На руці великий аметистовий перстень.

Августин. *(Учтиво уклонивши голову)* Приємно, що Ви не забуваєте рідне місто, легате Каetano.

Каetano. Папа Адріан² відправляє мене збирати податок на хрестовий похід до Франції. Тому

1 Монселіче — місто, розташоване у 380 кілометрах на північ від Рима та у 22 км на південний захід від Падуї.

2 Адріан V (бл. 1205 — 18 серпня 1276 рр.), сто вимісний п'ятий папа Римський (11 липня 1276 р. — 18 серпня 1276 р.), видав збірку правил, які стали основою англійського церковного права, до його реформи у XVI столітті.

на шляху з Рима я вирішив заїхати до Вас, поцікавитися справами.

Августин. Вашим заступництвом перед папським престолом нашої братії стало жити легше.

Каetano. Це початок, брате Августине. Побачите, за рік-другий Божими молитвами і моїми ходіннями у Тоді побудуємо притулок. *(Стоючи над самим Джакопо, зверхньо позирає на нього)* Цих безпритульних у Тоді буде куди прилаштувати.

Августин. *(Невпевнено)* Думаю, цей відмовиться від нашої допомоги.

Каetano. *(Упевнено)* Це чому ж? Якщо Бог простягає руку допомоги, гріх її відкидати.

Августин. Навряд чи це переконання подіє на нього.

Каetano. *(Голосно і чітко, аби жебрак почув його)* Друже мій, ти б прийняв допомогу Христову в притулку, відкрився такий при соборі у Тоді?

Джакопо. *(Відкривши голову, однак не повертаючись)* Христову руку я цілував би. А руку клірика, що від свого столу скидає крихти біднякам, кусав би, як скажений пес. *(Раптово кидається на чотирьох до Каetano й Августина, хапаючи зубами за край сюрко)* Гав-гав-гав!

Каetano. *(Відмахнувшись, пізнає Джакопо)* Ти?

Джакопо. *(Сідає на землю, розчаровано)* От, гав тобі так гав...

Каetano. *(Випроставившись на повен зріст)* Чого це доктор права схожий на останнього злидня? Не ганьби учену мантию, Бенедетті!

Джакопо. *(Обходить на чотирьох Каetano, ніби обнюхуючи)* А ти, Каetano, бачу, живеш на широку ногу. Котта у тебе дорога... чоботи нові, скриплять... пичка така наїдена... Чи ти від голоду пухнеш у молитві та пості? Га?

Августин. *(Відсовує ногою Джакопо убік)* Джакопоне, лежи собі далі... А якщо говориш із поважним каноніком Каetano, зважуй слова. Він нині папський легат.

Джакопо. Канонік... книжник-фарисей! Тьху! *(Плює на землю під ноги Каetano. Сідає на соломку і співає у глибину вулиці).*

Вибачте, та я дурненький,
В теології слабенький,
Я для вас дивакуватий,
Мені книжність не пізнати.
Та причина тут проста:
Щира віра у Христа...¹

Каetano. (*Скривившись*) Джакопо, припини. Ти ж сам був царем теології! Хіба забув наші диспути в Болоньї?

Джакопо. (*Не повертаючись*)

Пророчу лють я відчуваю

До книжних істин, що не знаю...

Каetano. (*Проходжується*) Так... Стає цікаво! Говориш лаудами, як справжній флаелант². А ти ж терпіти не міг тих самобичувальників. Пригадується мені, що коли блаженний чернець Раньєрі вів той божевільний натовп містами Умбрії, ти до них був абсолютно байдужий. (*Жестикулюючи у захопленні, ніби бачить перед собою живу процесію*) Ох, що то була за картина! Натовп іде, співає пісні до Богородиці з корогвами в руках та свічками. Я тоді стояв над міською брамою в захопленні і подиві. (*Схилившись над Джакопо*) А де був ти? Ах... Згадав... (*Уїдливо*) Ти тоді, як завжди, провів вечір за келихом вина, з повією на колінах і голосистими музиками біля столу. А що тепер? Святості не вистачало у житті?

Джакопо. (*Довбаючись у соломі*)

Самодостатню віру не сховати,
І радість віри не сховають серця шати.
Вона прорветься в пісні у пророчій,
Як у Іллі в правданні чисті ночі³.

Каetano. (*До ченця*) Що ж з ним сталося?

Августин. (*Майже пошепки*) У нього загинула дружина вісім років тому. З тих часів він такий і є. Просився до Сан-Фортунато, та я відмовив йому. Віра була слабка.

Каetano. (*Зверху*) А тепер слабкий розум. Хто вона була? Чергова хтива аристократка, яка своєю смертю обірвала коло його оргій?

Августин. (*Байдуже*) Ванні... Ванні ді Гвідо.

Каetano. (*Голосно*) Що? Ванні?

Джакопо. (*У посмішці підводить погляд*) А! Ванні! Так, Ванні ді Гвідо! (*Єхидно*) Ти пам'ятаєш, Каetano? Пам'ятаєш, як у цьому провулку я бив тобі пику за неї? А вона стала моєю...

Каetano. (*Кидається до Джакопо, хапаючи за котту*) Кажі... Кажі, як ти довів її до смерті!?

Августин. Клірику! Подумайте про свій статус! Киньте його. (*Намагається зупинити Каetano, та марно, той лише відштовхує ченця*).

Джакопо. (*Безсило теліпаючись в руках Каetano*) Повір мені, вона б не подивилася на твої гроші та кар'єру законника зараз. Вона була чистішою за нас обох.

Каetano. (*Кидає Джакопо*) Та за тебе вже точно, Бенедетті. Свою чистоту я тримаю службою Римському Престолові. А ти згубив не те, що чистоту духовну, а й тілесну.

Джакопо. (*Байдуже*) Римський Престол... Що це таке зараз? Христос чогось став злий на пап... Скільки їх померло за цей рік? Уже три? Адріан — четвертий папа за рік... Та й той готується до війни... Думаю, і він скоро відійде від нас... Як не крути, він навіть не був висвячений на священника, а обраний під тиском зброї Карла Анжуйського...

Каetano. (*Витираючи руки об край сюрко*) А ти не такий дурний, яким хочеш виглядати. Ти знаєш усе, що коїться в світі, хоч і живеш, як свиня, у цьому болоті. Чому? Ти ж юрист! Міг би мати все! Гроші, статус, владу!

Джакопо. (*У пустоту*)

Все золото, неначе зло,
Що заробив в мирській роботі.
В гордині серце замело,
Душа замерзла у польоті...¹

Августин. (*Відводить легата вбік*) Облиште його, сеньйоре Каetano. З нього не буде вже

1 Лауда LXXX, «Sapete voi novelle de l'amore...».

2 Флагеланство — рух бичувальників (лат. flagellare — «сікти, бити», лат. flagellum — «батіг»), виник у XIII столітті як публічне чи то перосальне явище умертвіння плоті для отримання прощення гріхів та спасіння душі.

3 Лауда LXXX, «Sapete voi novelle de l'amore...».

нічого. Кожен хлопчик на вулиці вважає за обов'язок штурхнути його. Не переймайтеся.

Джакопо. *(Посміхнувшись)* Презирство до себе самого!

Яка ж свята твоя дорога!
Зарозумілість переможе,
У каятті нам допоможе,
Презирство — честь самим собі...¹

Каetano. *(Зі сторони оглядаючи Джакопо)* Він не такий вже і безпорадний, як Вам здається, брате Августине. Тримайте з ним вухо напоготові. Він може наробити багато справ.

Августин. *(Здивовано)* Що він може нам зробити з цієї брудної вулиці?

Каetano. Більше, ніж Ви очікуєте. Після смерті Бонавентури² ситуація у Вашому ордені погіршилася. Боротьба триває. *(З удаваною байдужістю водить у повітрі руками)* Конвентуалісти³ та спіритуалісти⁴... поборники церковного канону та прибічники чистоти раннього християнства... *(Вказуючи на Джакопо)* Цей може стати лідером останніх. *(Упевнено)* І повірте мені, з його знаннями буде Вам чисте християнство з бідністю монастирів і правлінням древнього церковного порядку...

Августин. Але ж він зараз у багнюці, а монастир закритий для нього.

Каetano. *(Кладу руку Августині на плече)* Я добре знаю Джакопо, брате. Повірте моєму досвіду. Його не можна пускати до людей. Бог дарував йому силу зачаровувати слухачів своїми проповідями і стрункою логікою аргументів. Це диво, що він донині борсається у багнюці, а не веде натовп на Рим, очищати Престол святого Петра від бруду...

1 Лауда LV, «Que farai, fra Iacovone?...».

2 Бонавентура (Джованні Фіданца) (1221–1274) — італійський філософ та теолог, Учитель Церкви, магістр вільних мистецтв та доктор теології, член ордену францисканців.

3 Конвентуалісти — члени ордену ченців-францисканців, що стояли за дотримання церковних канонів, загальноприйнятих у католицькому чернецтві.

4 Спіритуалісти — церковні реформатори з-поміж ченців-францисканців, які прагнули очистити церкву до її первозданного стану бідності, рівності та справедливості часів Давнього Порядку.

Августин. Може, прилаштувати його кудись... *(Стискає руку у себе на горлі, натякаючи на повішенні)* далеко?..

Каetano. *(Рішуче)* Ні, не чіпайте. Ви не знаєте, які плани на нього має Бог. Просто інформуйте мене про кожен його крок, поки я буду у Франції та Римі.

Каetano з Августиним йдуть з вулиці. Одразу після того, як вони вийшли, Джакопо починає зірбати солому у ряднину, наспівуючи.

Джакопо. Я біг за злом, чекав наживи,
І кидав хворих у воріт.
Пошли, о Боже, поки живий,
Мені покари у цей світ...¹

Закінчивши співати, кидає дивний погляд у провулок та ховається у мереживі вулиць.

Ява п'ята

Жовтень 1735 року, Поццуоллі.

Джованні Перголезі нерухомо лежить у ліжку, відвернувшись до стіни. До кімнати тихо заходить Чечилія під руку з Франческо Фео. Тримає щось у руках, заховане під складками дорожнього плаща.

Чечилія. Франческо, ти для нього друг, авторитет і учитель. Він ніяк не може прийти до тями після новини про смерть Анни. Я вже не знаю, що робити... Я, напевне, уже своїми молитвами набридла Пресвятій Богородиці. Та серце болить за нього. Розрадь його.

Фео. Я привіз йому дещо. Думаю, це допоможе.

Чечилія. *(Хрестить Франческо та йде)* З Богом...

Фео. *(Постоявши якусь мить у тиші, підходить ближче і починає голосно та бадьоро)* Джованні, дай я відкрию це вікно. Щось ти взагалі розкис. Автор такої божественної музики не має права так себе почувати!

Перголезі. *(З-під стіни)* Не заважай...

Фео. *(Розкриває манто, в руках опиняється скрипка)* Джованні, глянь-но суди. Пізнаєш?

Перголезі. *(Байдуже)* Що там?

Фео. Обернися.

1 Лауда XI, «De L'anema Contrita De L'offesa Di Dio».

Перголезі. *(Обертається, зраділий, тягнеться до інструмента і бере до рук)* Моя стара скрипка. *(Роздивляючись)* Я її підписав... Де ти її знайшов?

Фео. *(Сідає за стіл)* Знайшов посеред мотлоху у консерваторії Дій Поверті Ді Джезу Крісто. Я знав, що вона нагадає тобі старі добрі часи навчання.

Перголезі. *(Витираючи пилюку зі скрипки)* Добрі часи? Уроків було безліч, що й не продихнути, і ще доводилося підробляти, як проклятому, аби оплатити навчання та проживання... Добрі часи, кажеш?

Фео. Здається мені, довго ти не працював. Церковники звільнили тебе від плати після того, як помітили тебе у хорі та зі скрипкою в руках.

Перголезі. Помітили... після цього мене призначили головним у групі. І ми, семеро учнів консерваторії, замість фізичної праці, відтоді грали по всьому місту, куди б нас не надумали відправити... Поміняли шило на мило...

Фео. Але ж ти, принаймні, уже заробляв улюбленою справою?

Перголезі. *(Відкладає інструмент вбік, байдуже)* Якщо ти думав, що ця скрипка мені нагадає про щось приємне, ти помилявся...

Фео. Помилявся? Хіба не з нею пов'язаний твій дебют як композитора? «Навернення Гільома Аквітанського...»¹, здається?

Перголезі. Ти про ту церковну драму? Вона у минулому... *(Простягає скрипку Франческо)* Забери її. Душа уже не співає. Тільки пече. Як я хочу свій плач перетворити на музику! Але сум має згоріти у серці, аби не турбувати інші душі. Музика повинна дарувати світло надії, а не пекло зневіри.

Фео. Як знаєш. *(Встає, підходячи до вікна)*
Та ось вікно відкрити ти мені не завадиш. Свіже
повітря для тебе зараз краще за подих Святого
Духа...

Відчиняє вікно і йде, полишивши скрипку на столі. Джованні з неохотою бере інструмент до рук. Та, зігравши декілька нот сумної мелодії, відкладає його убік.

1 «Явлення Божої милості у наверненні святого Гільома Аквітанського...» —

Ява шоста

Перед завісою.

*Вересень 1276 року. Упровулок в містечку
Тоді вбігає переляканий Джакомо Бенедетті, ховаючись у куток, неначе кіт, що
нашкодив у хазійській кухні. За ним влі-
тає сиворий брат Джизеппе.*

Джузеппе. *(Роздратовано)* Джакопо Бенедетті! Негайно припини це! Стій, я кажу тобі!

Джакопо. *(Висовуючи голову з рук, із кутка)* Ку-кур-рі-ку! Тут немає інших півнів чи курок, окрім мене! *(Починає прохажуватись, як курка біля кілочка)* Ко-ко-ко-ко-ко...

Джузеппе. *(Штовхає брата на землю)* Джакпо... Я що просив тебе зробити? Віднести тих курок з базару додому. А ти що зробив? Де ти їх подів?

Джакопо. *(Впираючись руками в землю)* Я відніс їх додому.

Джузеппе. Куди? Мати сказала, що ти там і не з'являвся!

Джакопо. Єдиний справжній дім людський – це церква Христова...

Джузеппе. У мене вже сил немає... (Заносить руку над братовою головою) Я б тебе ogrів отак раз-другий... Так своє ж, рідне!

Джакопо. *(Ставши на коліна, занісши перст до небес)*

Мудрість це і чистота —
Божевільня за Христа...
У Парижі навмання
Не дають цього знання,
Я багатий в дурості,
Нема краще мудрості¹.

Джузеппе. *(Схопившись за голову)* Господи, чому ж ти так краєш моє серце? Мати страждає. Потрібно тебе повезти до нового папи Іоанна². Він же був відомим лікарем... *(Схиляючись над братом)* Може, бодай святі папські руки будуть достойні тебе зцілити, бо нас ти ні в що не ставиш?!

1 Λαυδα LXXXIV, «Como e Somma Sapienzia Essere Reputato Pazoper L'amor De Cristo».

2 Іван ХХІ (бл. 1215 – 1277 рр.), сто відсвят шостий папа Римський (1276–1277 рр.), єдиний папа-португалець за походженням, відомий учений, був особистим лікарем папи Григорія Х.

Джакопо. *(Не звертаючи уваги)*

Ким Христос заволодіє,
Той страждає Ним і мліє,
І над тими гору має,
Хто науку осягає...¹

Джузеппе. *(Проходжуючись туди-сюди)* Я стерпів, коли ти прийшов на моє весілля увесь в олії та курячому пір'ї та квоктав, як божевільний... *(Зупинившись)* Джакопо, за що ти так знущаєшся над нами?

Джакопо. *(Пророче)*

Коли будеш ти на святі
Із дівками танцювати,
Слід юначе, пам'ятати,
Про могили, де сконати...²

Джузеппе. *(Опустивши руки, знервовано)* Господи! Та до чого тут могили?! Думаєш, я біг би за тобою через тих дурних курок, яких ти зніс до церкви? Погані ж ти про мене думки, брате. Ось, на. *(Виймає з-за пояса складений у декілька разів аркуш)* Це тобі лист...

Джакопо. *(Здивовано дивиться на лист, а потім відвертається, гордо)* Господь мені не пише. Він говорить інакше...

Джузеппе. Я здивувався не менше твого. Так цей лист тобі. Від Гвідо, здається.

Протягує лист Джакопо. Той швидко хапає його з рук брата, але не розгортає, неоднозначно дивлячись на Джузеппе.

Джузеппе. Що? Піти? *(На мовчазливе кивання брата)* Добре, читай, якщо не розучився...

Йде з вулиці. Джакопо, залишившись один, швидко розгортає лист, пробігаючись по ньому очима. Йому навіть вчувається голос друга, який писав ці рядки.

Голос Гвідо. Любий мій друже Джакопо Бенедетті зі славного містечка Тоді! Якщо ти читаєш цього листа, то мене уже немає на цьому світі. Я заповів своїй дружині Беатріче надіслати його тобі у день, коли я зустрінуся з Творцем. Я не буду писати багато. Просто хочу сказати тобі,

що Бог — це Любов. Він не суддя, який обрік тебе на муки. Ти сам себе засудив на них. Ти не слухав мене, коли я був поруч. Може, дослухаєшся, коли я стану біля твоєї Ванні у сонні янголів молитися за твоє прозріння... Шукай Любові, Джакопо, а не болю. Шукай світла прощення, а не темряви суду. І знай, що я звідкілясь звідти, з блакитної височини, ні на мить не зупинюся молитися за тебе, допоки не буду певен: Джакопо Бенедетті знайшов світло Любові. Прощай, мій давній друже...

Джакопо. *(У сльозах жмакає лист)* Гвідо! Проба-а-а-ч... Пробач мені... *(Підводиться з колін)* Я піду за світлом, якщо ти будеш світити мені разом з усіма з Господніх небес... Я піду шукати Любов... *(Упевнено йде за ріг вулиці).*

Ява сьомо

Жовтень 1735 року, Поццуолі

Джованні Перголезі сидить за столом, залибившись у читання лауд Джакопо Бенедетті. До кімнати заходить донна Чечилія.

Чечилія. Джованні, до тебе гості.

Перголезі. *(Не відриваючись від читання, сухо)* Франческо щось зачастив. Скажи йому, що я не хочу його сьогодні бачити...

Чечилія. Думаю, тобі не уникнути цього візиту, синку.

Перголезі. *(Єхидно усміхнувшись тітці)* Невже, смерть уже прийшла за мною?

Чечилія. *(Перехрестившись)* Що ти таке кажеш? Боронь Боже! Накинь абі... *(Допомагає племінникові одягтися)* Ось так. Я залишу тебе.

Перголезі. *(Дещо ображено)* Хто б це не був, мене не втішить його візит, хай навіть це сам святий Миколай Чудотворець.

До кімнати входить дон Россі, гордо зупинившись біля входу. Перголезі у подиві встає з-за столу.

Перголезі. Ви?

Дон Россі. *(Холодно, проходячи влиб кімнати)* Повірте, мені самому мало приємна ця зустріч. Тому давайте все проведемо швидко і безболісно для нас обох.

1 Лауда LXXXIV, «Como e Somma Sapienzia ...».

2 Лауда XXV, «De La Contemplazione De La Morte Ed Incinerazione Contra La Superbia».

Перголезі. *(Відсуває стілець для гості, сідаючи поряд)* Сідайте.

Дон Россі. Дякую, насидівся у кареті.

Перголезі. Я Вас слухаю.

Дон Россі. Сеньйоре Перголезі, Ви знаєте, що у мене з Вами пов'язані лише погані спогади. *(Важко вдихнувши повітря)* Особливо у світлі останніх подій.

Перголезі. Не переймайтеся поясненнями. У мене до Вас ті ж почуття.

Дон Россі. Тим не менш, я змушений знову бути у цій кімнаті.

Перголезі. *(Схрестивши на грудях руки)* Тоді це явно непереборна сила, що змусила Вас до цього.

Дон Россі. Повірте, саме так. *(Кинувши скупий погляд на композитора, ледь повернувши до нього голову)* Коли я дивлюся на Вас, то бачу свою Ану. Коли слухаю Ваш голос, мені вчуваються її слова. Вона навіть померла, питаючись про Ваше здоров'я, сеньйоре Перголезі, а не про здоров'я матері, яка теж злягла після її пострігу.

Перголезі. Ви прийшли, аби ще сильніше покарати моє серце? Я й так живу очікуванням смерті. *(Вскакує зі стільця)* Подивіться, на кого я став схожий! З мене час писати картини Страшного суду!

Дон Россі. *(Зупиняє його жестом)* Припиніть, сеньйоре композиторе! Ви — не батько. І мого болю Вам, дай Боже, не пізнати. Не приведи Господи Вам стояти з білими трояндами над могилою власної дитини, не маючи сил навіть покласти їх на мокру від дощу та Ваших сліз землю. *(Розвертається до Джованні)* Досить цього. Я тут, аби виконати останню волю своєї доньки. Це Вам. *(Передає листа)* Сподіваюся, її останні слова будуть Вам більше до душі, ніж мені. Прощайте. *(Розвертається і йде).*

Перголезі. *(Розігублено)* Сеньйоре!

Дон Россі. *(Суворо, обернувшись біля самого порогу)* Прощайте, сеньйоре.

Йде. Джованні безсило опускається на стілець, кинувши перед собою лист. До кімнати вбігає донна Чечилія, обираючись на гостя, який пішов, не попрощавшись.

Чечилія. Джованні... Що трапилося?

Перголезі. Я не можу...

Чечилія. Що не можеш?

Перголезі. Не можу прочитати її листа. Він пахне нею. Він... *(Закриває обличчя руками)* Я просто не можу...

Чечилія. *(Тягнеться до аркуша на столі)* Хочеш, я прочитаю його тобі?

Перголезі. *(Раптово закриваючи його долонею)* Ні. Це мій біль і мій страх. І мені їх переборювати.

Чечилія. *(Майже командуючи)* Тоді роби це зараз. Бо в мене вже немає сили дивитися на тебе у скорботі.

Донна Чечилія йде з кімнати. Перголезі розгортає листа і, поклавши на стіл, починає читати. Позаду нього ніби з'являється тінь Анни, одягнена у білі шати і лолотіє до нього тихим, ніжним голосом.

Анна. «Коханий мій... Любий... Сонечко моє... Пробач.... Пробач за все, що довелося пережити через мене. Якби не я, ти б уже посміхався, тримаючи на руках маленького синочка чи вгадував би в очах донечки погляд коханої. Пробач, що позбавила тебе цієї радості. Проте я люблю тебе. Люблю, не дивлячись на ці монастирські мури, що своїм холодом віддаляють мене від твоїх обіймів. Люблю, не дивлячись на батьківські заборони і церковні обітніці. Я стою перед Христом, а молюся за тебе. Я сповідаюся святому отцеві, а ніби говорю з тобою... Вчора мені сказали, що моє життя в руках Господа. Джованні, любий мій! Господь поцілував тебе при народженні! Якщо мені випала доля чатувати на тебе біля брами Раю, дай мені на тому світі співати твої пісні разом із янголами. Обіцяй, що не покинеш писати, що не покинеш любити... Обіцяй. Не шукай мене у жінках світу. Шукай себе в їхніх очах, думках і мріях. А знайдеш, то знай, що я там, у вишині, буду молитися за ваше Кохання так, ніби це ми з тобою беремо обітницю вічної Любові. Люблю тебе вічно. Твоя Анна». *(Цілує у скроню та зникає у мороці кімнати).*

Перголезі. І я люблю тебе... *(Хапає листа і йде з дому).*

Ява восьма

Вересень 1292 року.

Містечко Ананьї у 60 кілометрах на схід від Рима. Кімната в палаці кардинала Каetano. Посеред зали на дорожньому килимі стоїть стіл з калямарем, паперами, пляшкою вина та декількома келихами. Біля столу два крісла. Позаду видніється різна дерев'яна ширма. До кімнати входить убраний у кардинальський пурпур п'ятдесятивосьмирічний Каetano. Кашляючи, закриває рота помереженою біло-сніжною хустинкою. Підходить до столу, наливає собі келих вина і сідає у крісло.

Катано. (*Пригубивши вина*) Господи! Де взялася ця хвороба? За що Ти так караєш вірних слуг твоїх?

До кімнати у чемному поклоні заходить шістдесятичотирьохрічний Августин, намагаючись одразу принасти до кардинальського персня.

Августин. *(Набожно)* Ваше преосвященство...

Каetano. *(Вихоплює долоню з-під самих вуст ченця)* Ні, не цілуйте руки. Господь випробує мене хворобою. Не хочу, аби Ви теж пізнали її болю.

Августин. Якщо Творцеві завгодно випробувати і мене, Він це робить. Якщо ні, захистить. Проте, мушу преклонити коліно перед благодійником святої церкви.

Августин стає на коліна перед кардиналом і простягає руки, просячи дати йому поцілувати аметистовий перстень. Каетано, вагаючись якусь мить, простягає руку. Августин, виконавши ритуал, підводиться.

Каetano. *(Запрошуючи присісти поруч)*
Брате Августине, я вдячний, що Ви приїхали
одразу, як змогли.

Августин. Не міг відмовити у зустрічі кардиналові, якого зростило місто Тоді...

Каetano. Я довго не був удома. Та я й уже забув, де мій дім... Франція, Ананьї, Рим... Я обійшов забагато шляхів, аби зараз знайти з-поміж них стежку до батьківської хати.

Августин. Тим не менш, Ваша ласка знаходить дорогу до монастиря і братії у вигляді пожертв і турботи.

Каetano. Припинімо ці реверанси, брате Августине. Я покликав Вас не для того. Лестошів мені вистачає і в Римі. *(Всвівшись зручніше)* Ви знаєте, які зараз справи з Престолом святого Петра.

Августин. Так, увесь світ чекає, коли ж конклав обере нового папу, що заступить покійного Миколу IV¹, упокій, Господи, його душу. (*Хреститься*).

Каetano. (*Уїдливо*) Конклав... сама назва, а не конклав... (*Підливаючи собі вина*) Могильна плита заховала тіло папи, та не заховала проблем на тілі святої Церкви. (*Робить ковток*) Уся влада в руках дванадцяти кардиналів: шестеро римлян, четверо інших італійців, двоє французів... Та й серед них один святоша, цей Латино з Осгії. А Колонна й Орсіні більше правителі, ніж святигелі...

Августин. (Улесливо) А Ви шановані за знання і мудрість.

Каєтано. *(Холодно)* Не без того. *(Схиляючись ближче)* Ви ж розумієте, що там, де з-поміж дванадцяти є багаті і сильні, розумний має зайняти чийсь бік, аби вирішити справу ненав'язливо... Колонна й Орсіні, неначе два пси, гризуться за папську тиару. Мені слід стати посередником у цій боротьбі.

Августин. *(Розводячи руками, спокушаючи)*
Кардинал Каetano з його розумом цілком би міг стати одним із великих намісників Святого Петра.

Каetano. Не цього разу, друже. Не слід ставати між двох вогнів. Пригадуєте «Іліаду»? Там розповідається про Сімплегади, скелі у протоці Босфор, які зближувалися і трошили кораблі, що намагалися пройти крізь них до Чорного моря?

Августин. Звичайно ж, пам'ятаю.

Каetano. (*Широко розводить руки*) Так ось кардинали Орсіні та Колонна і є зараз тими

1 Папа Микола IV (1227 р. – 4 квітня 1292 р.), сто дев'яностий папа Римський (22 лютого 1288 – 4 квітня 1292 р.), не мав особливих амбіцій щодо проведення хрестових походів і переслідування ересей, дотримувався нейтралітету у боротьбі кланів в Римі.

2 «Іліада» — твір давньогрецької літератури за авторством сліпого співця Гомера про подорож у Колхиду героя Ясона на чолі аргонавтів за золотим руном.

Сімплегадами. Вони нині готові розтрошити будь-кого, хто стане між ними у боротьбі за папський престол. *(З усієї сили зводить долони).*

Августин. І що Ви плануєте робити?

Каetano. Стати тим грецьким Евфемом, який випустить поміж цих смертельних скель голубку, аби вона пролетіла між ними. *(Розкриває долоні, ніби випускає у вишину залу голубку).*

Августин. Мудро... А далі?

Каetano. А далі — так само, як і в Гомера. Нехай цей «хтось» пройде з-поміж скель Колонна і Орсіні. І всім наступним кораблям вони уже не будуть загрожувати, бо навіки зупинять своє зближення.

Августин. А хто буде цим голубком?

Каetano. Не поспішайте, брате. Окремі козири я маю залишити в рукаві. У мене є певні думки. Але маю з Вами порадитися. Конклав засідав довгі чотири місяці, поки в Римі не почалася ця хвороба, як Божя кара за нашу війну за Святий Престол. Уже осінь. Дякувати Богові, хвороба минає. А тому конклав продовжить роботу. За тиждень ми знову збираємося у церкві Святої Марії Мінерви. Але єдності у нас ще менше, ніж влітку.

Августин. Але чим чернець може допомогти принцам церкви?

Каetano. *(Посміхнувшись)* В останні місяці я став занадто часто бачити на вулицях Рима одного мого старого знайомого, Джакопо Бенедетті.

Августин. Бенедетті... Все зрозуміло.

Каetano. Відчуваю, що без нього тут справу не вирішити.

Августин. Яким чином він може стати у нагоді?

Каetano. Це вже моя справа. Ваша — пояснити мені дещо.

Тишу розриває голос вартового. Августин миттю встає з крісла.

Голос. Його преосвященство кардинал Колонна.

Каetano. *(Невдоволено)* Як невчасно...

Августин. Мені піти?

Каetano. Ні, я не буду з ним довго говорити. *(Всідаючись для солідності зручніше)* Сядь-

те на стілець за ширмою. Ми продовжимо нашу розмову пізніше.

Августин поспіхом іде за ширму, намагаючись сидіти якомога тихіше.

Ява дев'ята

До кімнати входить статний кардинал Колонна. Каetano встає йому назустріч.

Каetano. *(Широко розкривши обійми)* Сеньйоре Колонна! Ви покинули Рим, не дивлячись на те, що тут Вас чекала зустріч не лише зі мною, але й із моім недугом!

Колонна. *(Зупиняючись на певній відстані від Каetano, з певною засторогою)* У Римі хвороб саме збирає свій останній урожай, так що хвилюватися мені немає чого. Аби Господь хотів бачити мене біля Свого вітваря, а не біля Престолу святого Петра, я був би уже поруч із Ним.

Каetano. І то правда. *(Сідає і запрошує сісти гостя)* Та що Вас привело до мене?

Колонна. *(Вмощуючись на м'якій подушці крісла)* Я думаю, ми обидва знаємо відповідь на це питання.

Каetano. Я не менше Вашого бажаю, аби новий папа швидко став до виконання своїх обов'язків.

Колонна. Для цього нам знадобиться підтримка не лише членів конклаву, але й народу під стінами палацу для зборів.

Каetano. У сеньйора Колонна достатньо грошей для цього.

Колонна. Цього замало. Орсіні не бідніші за нас. Насуваються вибори одного з римських сенаторів. *(Ультимативно)* Ним має стати виходець із дому Колонна.

Каetano. *(Розводить руками)* Навряд чи я зможу на це вплинути, бо я, як і Ви, буду замкнений у стінах палацу, де збиратиметься конклав.

Колонна. Натовпом володіють одержимі та шановані, яких не стримують стіни палаців. *(Обводить жестом багаті покої кардинала).*

Каetano. Ви маєте когось на увазі?

Колонна. Ви бачили його у моєму палаці декілька місяців тому. Це Джакопо Бенедетті да Тоді.

Каetano. *(Здивовано подається уперед)* Бенедетті?

За ширмою чується гуркіт. Августин мимоволі звалив стілець. Кардинал Колонна, кинувши гострий погляд на ширму, потім та свого співрозмовника, різко встає.

Колонна. Мені здається, що наша розмова втратила утаємниченість. Мушу відкланятися.

Каetano. *(Жестом просить сісти)* Ні, сеньйоре. Залишайтеся. Це саме те, що Вам потрібно. Дозвольте відрекомендувати Вам брата Августина, настоятеля монастиря Сан-Фортунато у Тоді.

Колонна. У Тоді?

Каetano. Так, у Тоді. Того самого містечка, звідки покійний нині кардинал Бонтівенга забрав Джакопо у якості свого секретаря і привіз до Рима близько восьми років тому. *(Розвернувшись до ширми).* Августине!..

З-за ширми, винувато озирюючись на Каetano, виходить чернець. Низько схилювшись, він підходить до кардинала Колонна, намагаючись поцілувати руку.

Августин. Сеньйоре Колонна... Це велика честь для мене.

Колонна. *(Зверхньо слідкуючи за ритуалом цілування)* Повірте, для мене не дуже. Проте це стає цікавим...

Кардинал сідає назад у крісло, Августин же стає за спиною Колонна.

Каetano. Дозвольте запитати, чого Ваш вибір зупинився на Джакопо Бенедетті у якості того, хто буде Вашим голосом посеред народу?

Колонна. По-перше, він освічений...

Каetano. *(Киваючи)* Так, ми вчилися разом у Болоньї...

Колонна. *(Ніби з докором співрозмовникові)* Та він не виставляє свого знання на показ. *(Каetano посміхається, роблячи вигляд, що не помітив знуцання)* І хоча вважає його другорядним у житті, він опікується молодими обдарованими людьми, купляє книги для навчання юнаків, утримує власним коштом кількох студентів...

Каetano. Так, це дивно з огляду на те, як він відзивається про науку у своїх лаудах...

Колонна. Тим не менш, згідно із заповітом кардинала Бонтівенга, частину грошей Джакопо направив саме на науку для молоді. По-друге, він талановитий оратор, якого люблять слухати люди.

Августин. *(Несміливо)* Це істинна правда. Коли він вступив до Сан-Фортунато, вся Умбрія шанувала його як славного поета.

Каetano. *(Сміючись)* Хоча ми, брате Августине, бачили, у якому мороці розуму народжувалися його лауди.

Колонна. *(Стукнувши пальцями об стіл)* Тим не менш, його вірші знають. Я навіть спіймав свою служку за цитуванням однієї з лауд Бенедетті.

Каetano. *(Підпирає голову рукою у роздумах)* Поети приведуть людей до площі, проте, не відкриють перед їхньою волею двері палацу, де засідає конклав.

Колонна. Відкриють, якщо поет одночасно і визнаний святий.

Каetano. Святий?!

Колонна. Ви хіба будете заперечувати, що Бенедетті у народі вважають хіба що не святим?

Каetano. *(Крізь зуби)* Божевільний...

Колонна. Святий! *(Повертається до ченця)* Що Ви на це скажете, брате Августине?

Августин. *(Схилювшись над Каetano)* Коли Бенедетті був у Тоді, то дійсно вважався Божою людиною. Прочани йшли звідусіль, аби побачити його. Цьому сприяв його потяг до бідності та пригнічення плоті.

Колонна. *(Переможно витягуючись у кріслі)* Що я Вам кажу?

Августин. Проте він не проживав у монастирі. Братія не змогла витримати його занадто радикальних пропозицій. А він не зміг жити за статутом братства.

Колонна. *(Відмахнувшись)* Це думка братії. А для людей він — продовжувач справи Франциска. *(Молимовно звівши руки)* Він — свята простота! Бідність церкви христової! Чистота перших святих! Ось чим є Бенедетті для мирян!

Каetano. *(Схрестивши руки)* Так, але він уже не той, що був у Сан-Фортунато. Довгі роки життя у Римі роблять свою справу: палаци, вино, звані вечори, гарний одяг... Це не пахне

тією чистотою, про яку він писав і яку проповідував...

Колонна. *(Змовницьким тоном)* Це знаємо ми з Вами. Люди ж бачать його у білій сорочці з гострим словом на язиці і пекучим поглядом ярого боголюбця.

Каetano. Слово у нього дійсно гостре...

Колонна. Так спрямуймо ж його на наших ворогів, а не на нашу загибель, поки можемо.

Августин. Це буде важко. Бенедетті в останні роки все частіше пише до Сан-Фортунато, обдумуючи своє повернення до життя ченця. Напевне, він не захоче бути втягнутим у церковну політику.

Колонна. *(Ніби граючись)* Треба зробити так, аби захотів.

Каetano. Як?

Колонна. *(Тицяючи пальцем)* А це вже вирішуйте Ви, сеньйоре. Я тут — гроші, а Ви — розум. Тим паче, Ви, здається, теж родом із Тоді. Мусите знати Бенедетті краще за мене.

Каetano. *(З удаваною радістю, крізь штучну посмішку)* Спробую щось зробити...

Колонна. Тоді домовилися. *(Встає)* Бувайте, Августине. *(Холодно)* Якщо не хочете, аби одного дня Ви неочікувано прокинулися перед Господнім престолом раніше, ніж очікували, нашу розмову краще забути. *(Августин перелякано дивиться на Каetano).*

Каetano. За це не хвилюйтеся.

Колонна. Бувайте, сеньйори. *(Йде).*

Августин. Що будете робити? Бенедетті не дуже Вас жалує...

Каetano. Думати, брате Августине... *(Підводиться)* Спочатку думати і молитися за успіхи нашої справи... *(Йдуть).*

Ява десята

До кімнати заходить п'ятдесятирічний Джакопо. Він одягнений у білосніжну кофту із сріблястим мереживом. Поверх неї молочно-біле сюрко з тонким, акуратним хутром по краях. Одяг йому дуже личить, поєднуючись із сріблом сивини на його скронях. З іншого кінця кімнати до нього виходить поважний Каetano.

Каetano. Докторе Бенедетті? *(Помовчавши хвильку)* Чи краще казати, легате?

Джакопо. *(Схиливши голову)* Можна просто, брат Джакопо, кардинале.

Каetano. *(Сідаючи у крісло)* Доля не хоче розлучати нас із Вами.

Джакопо. Усім даються випробування, аби зміцнити свою віру і побороти свої слабкості. Думаю, Ви — моє.

Каetano. *(Сміючись)* Я?

Джакопо. Радше, моя неприязнь до Вас.

Каetano. *(Байдуже)* Тоді сьогодні саме той день, коли можна перевірити усі Ваші чесноти. *(Наливає в келих біля себе)* Вина?

Джакопо. Дякую, ні. Уже більше двадцяти років і краплі не брав до рота.

Каetano. А даремно. Зараз такі часи, що важко не погодитись із давніми римлянами, що істина таки у вині... *(Робить декілька ковтків, і продовжує, роздивляючись келих)* І краплі до рота не брали, кажете? Значить, на причастя уже років двадцять не ходите?

Джакопо. *(Усміхнувшись, помітивши знущання)* Причащаюся...

Каetano. *(Задоволено прищмокуючи)* Отже, з будь-якого правила є виключення.

Джакопо. Не перекручуйте.

Каetano. І не збирався. *(Виймає з-за поясу та кидає на стіл кошіль з грошима)* Це Вам.

Джакопо. *(Не рухаючись)* Що це?

Каetano. Я розумію, що Ви — прибічник бідності і святої простоти. Проте дзвін грошей пізнаєте будь-де.

Джакопо. Ви мене намагаєтеся купити?

Каetano. Не Вас, а навчання Вашим підопічним. *(Підсовує кошіль на край столу)* Їхня освіта за рахунок Святого Престолу в обмін на одну послугу.

Джакопо. Послугу?

Каetano. Ви знаєте, що коїться в Римі...

Джакопо. Ви про конклав, який досі не може обрати папу, торгуючись між Орсіні та Колонна?

Каetano. Я про вибори нового сенатора, які уже перетворилися на справжню громадянську війну.

Джакопо. Так, я ледве виїхав до Вас. Два натовпи, розмальовані кольорами двох сімей, почали уже навіть лити кров на Форумі.

Каetano. У Вас є можливість зупинити кровопролиття. Переведіть бій тілесний у бій духовний.

Джакопо. Що Ви пропонуєте?

Каetano. Стати на підтримку родини Колонна.

Джакопо. Вони мої гарні знайомі, але я не полізу за них на барикади сам і не покличу туди людей. Це справа людської волі.

Каetano. *(Підкинувши в руці кошіль)* Ви достатньо зважили усі аргументи?

Джакопо. Так. Насамкінець, знання, які купляють, важать менше любові до Бога.

Каetano. Все має свою ціну.

Джакопо. Я заплатив свою двадцять років тому. Всього найкращого, кардинале. *(Розвертається і робить крок у бік виходу).*

Каetano. *(Голосно і чітко)* Утвердження давнього порядку у царстві Святого Духа...

Джакопо. *(Не обертаючись)* Що?

Каetano. *(Випрямляючись у кріслі)* Якщо Ви допоможете Колоннам, якщо їхня родина отримає і духовну, і світську владу, новий папа обіцяє зробити суворе давнє правило принципом життя вселенської церкви.

Джакопо. *(Розвертається)* Вам не соромно знущатися з мене після того, як покійний папа Миколай засудив учення святого Франциска про бідність?

Каetano. Подивіться на мене. Хіба я сміюся?

Джакопо. *(Замислившись на мить, підводить погляд, свердлячи кардинала)* І хоча це проти заповідей, клянїться, що це буде саме так...

Каetano. *(Кладе руку собі на нагрудний хрест)* Присягаю на святому хресті, на якому

страждав наш Спаситель, що новий папа допоможе увести старе правило у церкві.

Джакопо. *(Піднявши брови, в очікуванні)* Інакше...

Каetano. Інакше пам'ять про мене буде сплюндрована у віках.

Джакопо. *(Різно кинувшись вперед, майже в обличчя Каetano)* Інакше горіти Вам у пеклі, кардинале, за блюзнірство над моєю вірою і торгівлю Христовими заповідями.

Каetano. *(Притиснутий до крісла, холодно)* Якщо Вам так спокійніше...

Джакопо. *(Грубо)* Спокійніше. *(Відходить)* Що треба робити?

Каetano. Натовп любить Вас. Виступайте разом із кардиналом Джакопо Колонною. Читайте свої вірші. Це у Вас виходить найкраще.

Джакопо. Добре. *(Припрожує пальцем)* Але пам'ятайте, Ви запряглися. *(Виходить).*

Каetano. *(Йому вслід)* Прощайте. *(На самоті, відкинувшись у кріслі)* Все має ціну... *(Випивши вина)* Правда, сеньйоре Колонна?

З-за ширми з посмішкою на вустах виходить кардинал Колонна.

Колонна. Безперечно. *(Сідає навпроти).*

Каetano. З таким оратором перемога буде за нами.

Колонна. *(Наливаючи й собі вина)* А як щодо Вашої обіцянки про давній порядок?

Каetano. Я сказав, що новий папа зробить це. Проте не сказав, який саме. Так що, формально моя душа вільна.

Колонна. Ох, Ви і хитрий лис, Каetano...

Каetano. Божою мудрістю, сеньйоре... *(Підносить келих, ніби для тосту).*

Завіса.

Ява одинадцята

Березень 1736 року, Поццуолі.

За вікном ніч. Джованні Перголезі щось невтомно пише у світлі свічі. На столі стоїть порожня пляшка вина. Почувши скрип дверей, він на мить підводить голову.

Перголезі. Тітонько! *(Допиває рештки вина з келиха)* Тітонько! Принеси ще вина! *(Дмухає*

на огарок свічки, яка дотанцювала свій танок) Вина і свічку! Мені треба писати.

Чечилія. *(Заходить у нічній сорочці, тримаючи в одній руці нову пляшку вина, в іншій – свічник з двома свічками)* Господи правий, Джованні! Надворі ніч, відпочинь. Ти сам не свій після того візиту дона Россі. *(Мінєє свічку у свічнику на столі).*

Перголезі. *(Наливаючи собі випити)* Свій... не свій... яка різниця? Головне, що у мене в голові лунає музика.

Чечилія. Це добре. Я уже не менше за ченців хочу послухати твою кантату Богородиці.

Перголезі. Що? Ні, я її поки не писав.

Чечилія. Чим же ти зайнятий?

Перголезі. Знаєте Марію ді Брагінца?

Чечилія. Покровительку Скарлатті?

Перголезі. Скарлатті, не Скарлатті, але вона замовила мені видання збірки з чотирьох кантат у Неаполі.

Чечилія. Щось у тебе забагато спільного стало з родиною Скарлатті... Спочатку тебе просять написати заміну творів його батька, Алессандро. Нині покровителька сина, Доменіко, дає тобі гроші й обіцяє видати твої кантати, хоча сам маестро ще не опублікував своїх.

Перголезі. *(Гордо випрямившись)* Може, у битві двох геніїв перемогу здобув кращий?

Чечилія. *(Осудливо)* А може б завершив першу роботу?

Перголезі. Тітонько, якщо мої твори не видадуть, я так і залишусь черговим «Скарлатті», який всього лише написав нову версію гімну Святій Марії... Дайте мені залишити по собі слід, який я сам хочу!

Чечилія. Синку, а ти не думаєш, що Бог хоче іншого?

Перголезі. Так... *(Встає, випихаючи тітку за двері)* Дякую за вино... Не гоніть від мене музи, тітонько. Йдіть, відпочиньте... *(Знову сідає за роботу).*

Ява дванадцята

Серпень 1293 року.

Місто Перуджа. Зала для конклаву. Крім дорогих килимів, столу та стільця секретаря, а також ряду крісел для виборців папи, у ній немає нічого. Кардинал Колонна проходиться по залі, оглядаючи її готовність до виборів. До кімнати, важко дихаючи, забігає кардинал Каetano. Позаду нього тупцюється Августин, який змінив сіру котту ченця на чорне сюрко кардинальського легата.

Колонна. *(Здивовано роздивляючись гостей)* Сеньйоре Каetano? Неочікуваний візит...

Каetano. *(Гнівно)* Звісно, що неочікуваний! Повірте мені, мій кінь, який ледь не вмер від цієї швидкості, з якою я гнав його сюди з Вітербо, думає так само.

Колонна. *(Ображено)* Пробачте, сеньйоре, але порівняння з конем...

Каetano. Ще дуже м'яке, сеньйоре Колонна.

Колонна. До чого цей тон? *(Відвертається убік).*

Каetano. Не придурюйтесь. Вибори сенатора пройшли. Та вибори папи зайшли у глухий кут. *(Підходячи впритул)* Хто дав Вам право вирішувати разом із єпископом Іоанном, що ви удвох можете домовитися про нового папу?

Колонна. *(Упевнено, повернувшись, в обличчя співрозмовникові)* Ми єдині залишилися у Римі. Каринали Акваспарта і Джеральді поїхали до Рієті. Ви втекли до Вітербо.

Каetano. Я сховався там від Ваших інтриг і воєн. Тепер бачу, що навмисне. Ви ледь не почали нову схизму церкви!

Колонна. *(Вивертається, будучи притиснутими до стіни і йде до крісел)* Здається, Ви самі були не проти, аби папський престол посів найдостойніший із кардиналів.

Каetano. *(Услід)* Але чесним шляхом. Законним!

Колонна. Законним... *(Сідає)* Каetano! Ви ж блискучий канонік! Невже, важко знайти прецедент у церковному праві?

Каetano. *(Нависає над кардиналом, тримаючись за поручні крісла)* Не шукайте диявола, де не треба. Він і так завжди поруч, сеньйоре. Допоки я входжу до Колегії кардиналів, вибори

папи відбуватимуться лише по честі і справедливості.

Колонна. *(Береться за поручні, аби встати, Каетано входить)* Ви самі ж затягуєте святий день інтронізації понтифікату.

Каетано. Краще затягнути час обрання папи, ніж потім затягнути час, який твоєї душі горіти у пеклі за гріх брехні у святій справі. *(Колонна йде, розлючений)*.

Августин. Можливо, не варто було б бути таким категоричним з потенційним папою?

Каетано. Якщо церква має очиститися, то вона повинна бути чистою згорі...

Августин. Ви теж уже думаєте так само, як ці прибічники давнього порядку?

Каетано. Ти про Джакопо Бенедетті і подібних до нього спіритуалістів? Ні. Іноді саме бідність стає першопричиною гріха. Церква і папа мусять демонструвати монархам, що їхня велич і сила як речників Бога не менша за велич і силу тих, кого вони помазали на царство.

Августин. *(Захоплено)* Його святість чи не найзапекліший гвельф, якого я знав за своє життя.

Каетано. Із самої юності, брате. Папа і церква — ось що має бути на вершині світу, а не королі та держави. Проте папи зараз немає. А тому королі думають, що можуть бути всім для цього світу.

Августин. Однак це ж не надовго?

Каетано. Будемо молитися, брате Августине.

Ява тринадцята

До кімнати входить Джакопо Бенедетті.

Усі явно розгублені такої зустрічі.

Каетано. Брате Джакопо? Яким вітром так далеко від Рима? Здається, ми не бачилися після виборів сенаторів?

Джакопо. *(Схрестивши руки на грудях)* І справді, дивна зустріч. Ніби Господь не хоче, аби я прожив життя в далечині від Вас, кардинале.

Каетано. *(Легко і розкуто, ніби й не було конфлікту з Колонна)* Так яким вітром? Невже кардинал Колонна відтепер постійно тягає Вас

за собою як святі моці, після того, як Ви принесли перемогу його родині на виборах?

Джакопо. Ні, я їздив у Кастельфранко-Емілія.

Каетано. *(Сідає у крісло, обмахуючись рукавичками)* Шлях неблизький. У справах?

Джакопо. Я щороку в такий порі відправляюся у паломництво до цих місць.

Каетано. Пробачте мені мою темність, але я не знаю жодного прославленого святого чи ікони у тих краях. *(До ченця, який уже стоїть за спиною)* А Ви, брате Августине?

Августин. І я, Ваша святосте.

Джакопо. Це паломництво не до святині Господньої, а заради прощення гріхів.

Августин. Далеко ж проживає Ваш сповідник, брате Джакопо. Не могли знайти когось ближче, хто б міг полегшувати Вам тягар душевний?

Джакопо. Сімнадцять років тому я в останнє говорив із людиною, яка намагалася показати мені, що Бог є Любов. Я не почув цих слів одразу. Потім мій друг раптово помер. І з того часу я щороку намагаюся відвідати його могилу у дні нашої останньої зустрічі, аби висповідатися.

Каетано. *(Замислившись)* Кастельфранко-Емілія... Вашого «сповідника» часом не Гвідо Гвініцеллі звали?

Джакопо. Саме так.

Каетано. Тоді у нас із ним різні уявлення про Любов, яка, на Вашу думку, є Богом. *(Витримавши паузу)* Та й у церкви ці погляди інші, мушу Вам нагадати.

Джакопо. За це я буду сповідатися Богові, а не його святості.

Каетано. *(Відкинувшись у кріслі)* Все одно не розумію. Зворотній шлях до Рима пролягає далеко від Перуджі. Яким же чином Ви опинилися тут?

Джакопо. Думав заїхати додому, у Тоді. Я довго не бачив брата та матір. Дуже давно. А Ви як опинилися тут?

Каетано. Все просто. Конклав збирається у Перуджі.

Джакопо. Але чому святого отця не обирають у Римі, де є його престол?

Каетано. *(Знизавши плечима)* Немає нічого дивного. Саме у Перуджі обрали папу Гонорія

III¹ та папу Климента IV². Може, хоч тут папу нарешті оберуть і нині за велінням Небес.

Джакопо. Так... Можливо, тут буде прийняте це святе рішення. Бо саме папа Гонорій колись допоміг кармелітам і францисканцям стати повноцінним церковним орденом. Фактично він був прибічником обітниць святої бідності... *(Закидаючи Каетано)* Може, і новий папа підтримає древній порядок?

Каетано. А чи про це зараз говорять отці нашої церкви у містах і монастирях?

Джакопо. Так. Принаймні, отець П'єтро де Моррон з Абруцци проповідує про пришестя епохи Святого Духа у Царстві Божому.

Каетано. *(Почісуючи підборіддя, сам до себе)* П'єтро де Моррон... Як я міг про нього забути?.. Про нього ж говорить вся Італія... *(Встає та йде до столу секретаря)* Брате Джакопо, чи не могли б Ви від мого імені відвезти цього листа особисто святому отцю? *(Сідає і починає щось швидко писати).*

Джакопо. Я не збирався до Абруцци...

Каетано. *(Згортає у декілька разів листок)* Не хвилюйтеся. Я нещодавно був у Тоді. Місто не змінилося. *(Встає і підходить до Джакопо)* Ваша матінка жива-здорова. Я напишу своїм рідним, вони допоможуть їй у разі скрути. Мені потрібна Ваша допомога.

Джакопо. Я не буду допомагати Вам, кардинале, як би Ви мене не просили.

Каетано. *(Робить рішучий крок впритул)* Церкві потрібна ця допомога. Ви ж ще хочете побачити її очищення? *(Простягає лист Джакопо)* Я не зможу виконати своєї обіцянки Вам, брате Джакопо, без цього листа.

Джакопо. *(Не підносячи рук, холодно)* Про що у ньому йдеться?

Каетано. Братнє послання. *(Силою вкладає лист у руки)* Досить розмов. *(Виштовхуючи Джакопо з кімнати)* Я дам Вам коня. Прові-

даєте брата по духу. Та й шлях до Рима з Абруцци живописніший, ніж із Тоді... *(За мить вертається).*

Августин. Що Ви йому написали?

Каетано. Нічого особливого. «Моліться разом зі мною за швидке обрання нового папи. Нехай наші молитви почує Бог заради очищення святої церкви».

Августин. І чим це допоможе?

Каетано. *(Знизуючи плечима)* Можливо, нічим... Інколи варто просто робити хід... Бодай якийсь... Його ж наслідки будуть відомі лише тоді, коли свій хід зробить супротивник...

Августин. І довго чекати?

Каетано. *(Посміхнувшись)* Зараз літо. Дай Боже, щоб нового папу обрали до того, як скінчиться різдвяний піст...

Завіса.

Ява чотирнадцята

Лютий 1294 року.

Сходи церкви, де знаходиться зала для конклаву у Перуджі. На них, немов статуя давнього святого, стоїть кардинал Колонна у криваво-червоному, підбитому хутром сюрко поверх кардинальської мантії. До нього неквапливо виходить кардинал Каетано і стає поруч.

Колонна. *(Не відводячи погляду від далини)* А Ви не поспішали, сеньоре Каетано.

Каетано. *(Уїдливо)* А чого мені поспішати до воріт церкви? Не другого ж пришестя чекаємо. Вистачило б й того, що ще один з роду Колонна, П'єтро, разом із колись ворожим Наполеоном Орсіні, вибігли зустрічати короля Карла аж за ворота Перуджі.

Колонна. Виявіть повагу! *(Підносячи руки)* Це все-таки помазаник Божий, король Неаполя, Карл Анжуйський із сином, титулярним королем Угорщини!

Каетано. *(Скривившись)* Карл Анжуйський? Мені він більше відомий як Карл Кульгавий. І, судячи з усього, це правда. Бо до цієї церкви він досить довго шкутильгає...

Під воротами церкви з'являється королівський почет. Король Карл у розкішній мальованій котті з соболюною оторочкомою

1 Гонорій III – (1148–1227 рр.), сто сімдесят шостий папа Римський (18 липня 1216–18 травня 1227, рр.) сприяв розвитку орденів кармелітів та францисканців, визнав домініканців, вважається автором магичного трактату «Грімуар».

2 Климент IV – (пом. 1268 р.), сто віддесят другий папа Римський (5 лютого 1265–29 листопада 1268 р.),

на сюрко іде у супроводі двадцятирічного спадкоємця.

Колонна. *(Схиливши голову)* Вітаємо його величність, короля Карла з сином у місці, де Божим провидінням вирішується доля Папського Престолу. *(Запрошує монархів до зали)* Простимо приєднатися до нас.

Карл. Якщо так завгодно Богові...

Завіса піднімається, і монархи проходять до зали для конклаву. Кардинали якось мить залишаються на порозі.

Каetano. *(Гнівню смикає за край сюрко колег)* Що Ви робите, Колонна? Мирянин на конклаві?

Колонна. *(Висмикує одяг з рук Каetano)* Він монарх.

Каetano. Та хоч сам цар Соломон! Він не має права тут бути.

Колонна. *(Пекучим поглядом дивиться на Каetano і проходить всередину, розпоряджаючись як господар на святі)* Прошу зайняти найпочесніші місця. Його величність Карл — з-поміж двох перших кардиналів-єпископів, а його син, Карл, принц Салерно, король Угорщини, з-поміж кардиналів-дияконів.

Монархи сідають на почесні місця. Колонна сідає поруч короля Неаполя. Каetano в обуренні залишається на місці та намагається заперечити.

Каetano. Що? Це...

Карл. Ви щось сказали, кардинале?

Колонна. *(Жестом пропонуючи виступити)* Він запросив Вас до слова, Ваша величносте.

Карл. Що ж... *(Умоштуючись)* Святі отці! Уже більше року Святий Престол пустує, а разом із ним і росте пустка у душах усього світу. Сподіваємося, що цей конклав буде останнім. І ви, натхненні Божим духом, зможете нарешті обрати нового проводиря християн усього світу. *(Неоднозначно повертається усім корпусом)* Чи не так, кардинале Колонна?

Колонна. *(Змовницьки посміхається)* Безперечно, Ваша величносте! Перуджа — це саме те місце, де Боже провидіння може допомогти нам зробити правильний вибір...

Карл. Тоді бажаю успіху.

Каetano. *(Виходячи на центр)* Пробачте, та це святотатство...

Колонна. *(Суворо)* Кардинале!

Каetano. *(Усадивши жестом)* Та ні, не зупиняйте мене. Браття мої! Коли це було написано таке, що на конклаві можуть бути присутні миряни?

Карл. *(Показуючи на себе із сином)* Вас ображає наша присутність?

Мартел. *(Розлігшись у кріслі)* Здається, це зачіпає лише його одного, батьку.

Каetano. Ніколи ніхто не сідав з-поміж князів церкви у числі священного зібрання. І зараз я не дозволю, аби нечисті руки торкалися найсвятішого процесу — обрання папи.

Карл. *(Підносить руки догори)* Схоже, що без цих рук цього не відбудеться.

Каetano. Ви добре знаєте, Ваша величносте, що через підступи диявола серед кардиналів немає згоди вже довгий час. Чому ж послаблюєте їхню волю своєю присутністю?

Мартел. *(Стукає кулаком у долоню)* Ми лише підсилюємо її.

Каetano. *(Пригрозуючи пальцем королевичу)* Помовчіть, юначе. Ви хоч і королівської крові, проте, не Син Божий, аби диктувати умови святій церкві.

Карл. *(Гнівню)* Ви забуваєтеся, кардинале.

Каetano. *(Не поступаючись у тоні)* Це Ви забуваєтеся, Ваша величносте. Чи Ви пустите мене до Неаполя, дозволивши керувати там, як я керую у моїй єпархії?

Карл. Однозначно ні!

Каetano. Тому й Христос крізь мої вуста застерігає Вас від того ж у Його домі.

Карл. Я лише хочу прискорити...

Каetano. *(Перебиває, стопеляючи поглядом)* Не Вам бути володарем над часом. Якщо Господу буде завгодно, то нового папу оберуть або уже сьогодні, або ж за десять років. Скажіть прямо: хочете кишенькового папу?

Мартел. *(Удливо)* Але ж і Ви, здається, неодноразово підганяли кардиналів до обрання нового понтифіка?

Каetano. Просив словом, а не примушував силою.

Карл. *(У подиві розводячи руками)* А де Ви тут бачите примус і силу, кардинале? Всі готові голосувати за власним бажанням.

Катено. Воля піднімає думки у височинь на крилах, а не на списках, як це робить Ваш «ес-корт» за вікном. *(Окинувши оком мовчання кардиналів, розвертається, аби піти)* Пробачте мені, Ваша величносте, мушу піти на молитву. Бог чекає...

Карл. *(Встає)* Чекайте... Не кидайте конклаву. Для обрання папи потрібен кворум... Мені що-йно доповіли, що мій дружині, королеві Марії Угорській¹, стало зле. Вона вагітна... Можливо, от-от народить. Мушу терміново виїхати до неї...

Мартел. *(Здивовано, йорзає у кріслі)* Батьку?! *(Король кивком голови наказує синові підвестись і йти разом із ним).*

Каetano. *(Услід королю, задоволено)* Молитимемося, аби у Вас народився син...

Колонна. *(Зірвавшись з місця, коли монархи лишили залу)* Що Ви наробили, Каetano?

Каetano. *(Менторським тоном)* Врятував нашу церкву від раптової смерті, а її принців від запроданства і рабства. Можете не дякувати. *(Сідає у крісло, змінюючи тон на спокійний та ласкавий)* Продовжимо конклав? Так хто, кажете, набрав більшість голосів?..

Завіса.

Ява п'ятнадцята

Перед завісою. До площі перед церквою у Перуджі виходить Карл Анжуйський, його наздоганяє роздратований син.

Мартел. *(Хапаючи ззаду за плече)* Батьку, і Ви дозволите, аби цьому кардиналові зійшло з рук Ваше приниження?

Карл. *(Скидаючи синову руку)* Приниження було б тоді, коли він силою б випхав нас із церкви.

Мартел. *(Завмирає, розвівши у подиві руками)* А хіба було не так?

Карл. *(Виважено)* Він натомість благословив нас услід отримати Божою милістю ще одного спадкоємця.

Мартел. Не знаю, як Ваше, а моє королівське достоїнство було ображене...

Карл. *(Скинувши високо руки)* Королівське достоїнство? Хлопче, тобі лише двадцять три! Та й король з тебе умовний. Твоя мати, Марія Угорська, передала тобі корону після смерті свого батька, короля Стефана¹.

Мартел. Вік — не завада моему королівському духові. Ви теж стали монархом, ледь переступивши поріг тридцяти років.

Карл. Я став монархом, перебуваючи в Арагонському полоні короля Педро². Тому мій молодий вік був помножений на досвід війни, дипломатії та поневірянь у полоні. І вони мене навчили, що не слід бути категоричним у своїх вчинках. Сьогоднішній ворог легко стає другом завтра. А той, хто пив із тобою з однієї чаші, завтра поцілунком зрадить тебе і свою ж душу.

Мартел. Все одно, королівська честь вимагає...

Карл. Припини! Який ти король?

Мартел. *(Гордо)* Король Угорщини, син королеви Марії, онук короля Іштфана П'ятого...

Карл. *(Удливо)* Чому ж тоді ти тут, а в Буді сидить король Андрій³, який має не менше прав на престол, ніж ти?

Мартел. Великі барони от-от піднімуть повстання проти нього. Тоді мені...

Карл. Тоді тобі знадобиться підтримка нового папи, хто б ним не був обраний. А, судячи з усього, на цьому конклаві, окрім ушесливого Колонна, є ще один сильний претендент на трон святого Петра. Тому засунь свою королівську гордість подалі на якийсь час. Не виходить здо-бути місто силою, візьми його хитрістю.

1 Стефан (Іштфан) V Угорський — (1239 — 1272 рр.) — з 1270 р. король Угорщини з династії Арпадів, одрежуний з Єлизаветою, донькою половецького хана Котяня, матір'ю Марії Угорської.

2 Педро III (1239 — 1285 рр.) — король Арагона та Валенсії, граф Барселони, король Сицилії, поет, відкритий противник папства.

3 Король Андрій (Андраш) III (пом. 1301) — останній король Угорщини з 13 липня 1290 року з династії Арпадів, Всі роки правління Андраша ознаменовані боротьбою за владу з представниками знаті, які оспорювали його право на престол.

Мартел. *(Обійшовши батька)* То це стратегічний хід, ця Ваша задача позицій на конклаві? У Вас є план?

Карл. Поки ні. Але гру розпочато. *(Вдивляється в очі синові)* Тобі ще стільки слід зрозуміти...

Мартел. Ми ідемо з Перуджі? Не дочекаємось обрання понтифіка?

Карл. *(Надягаючи рукавички)* Зараз кінець лютого. Якщо ми будемо чекати, поки оберуть нового папу, то не побачимо навіть як відцвітуть сади біля Неаполя. *(Йдуть).*

Ява шістнадцята

Перед завісою.

Початок вересня 1294 року.

Містечко Л'Акваля у ста кілометрах на північний схід від Рима. На площі перед палацом з'являється роздратований кардинал Каetano. Він явно кудись поспішає. За ним навздогін вилітає Джакопо Бенедетті.

Джакопо. *(Радісно)* Сеньйоре Каetano! Чекайте!

Каetano. *(Марно намагаючись швидко одягнути рукавички)* Швидше, Бенедетті. Я поспішаю.

Джакопо. Я хотів подякувати Вам. Ви дотрималися свого слова. До влади прийшов дійсно святий папа! *(Раптово хапає руку Каetano і цілує її)* Хіба ви не залишитеся його зустрічати в Аквалі?

Каetano. *(Здивовано)* Маю невідкладні справи. Зустрічайте нового понтифіка з народом.

Джакопо тікає. Однак до кардинала з іншого боку виходить сеньйор Колонна.

Колонна. *(Удливо)* Поспішаєте?

Каetano. *(Огризаючись)* Не менше Вашого.

Колонна. Здається, сеньйоре Каetano, це саме завдяки Вам я так і не став новим папою.

Каetano. А я тут до чого? Хіба я двадцять сім місяців по смерті папи Миколая боровся за владу з Орсіні? Хіба я влаштував ледь не братовбивчу війну за сенаторське крісло?

Колонна. *(Проходжується, кидаючи погляди на площу, переповнену народом)* Але ж Ви обіцяли допомогти...

Каetano. Я допоміг. Бенедетті зробив Вас чи не єдиним улюбленцем народу. Я не винен, що ви розпочали криваві битви на вулицях Рима, після яких обачливі громадяни міста, видно, не без Божої мудрості, вирішили обрати замість одного сенатора одразу двох, аби зберегти власні життя і злагоду у родині.

Колонна. *(Хапає Каetano за руку)* Це Ви підбурили кардиналів до того, аби папську тіару віддати святеннику Петру з монастиря на горі Моррон!

Каetano. *(Виривається)* Це було єдиним правильним рішенням. Цей святенник лякав народ і конклав кінцем світу у разі затягування обрання нового папи.

Колонна. Треба було голосувати за мене, як і домовлялися! Чого ж Ви тоді першими проголосували за Петра одразу після пропозиції старого кардинала Латино?

Каetano. Жертвую турою, аби врятувати короля.

Колонна. Це Вам не шахи. Це – Святий Престол.

Каetano. Повірте мені, це і є справжнісінькі шахи.

Колонна. Я не просив Вас нічим жертвувати, аби врятувати моє становище.

Каetano. *(Нарешті надягнувши рукавички)* А хто Вам сказав, що король у моїй партії – Ви? *(Розходяться у різні боки).*

Ява сімнадцята

Натовп під палацом іде, як вулик. На площі з'являється Джакопо з Джузеппе. Перший несказанно радий події, другий крок у крок слідує за братом.

Голоси натовпу. Слава папі Целестину! Слава святому з гори Моррон!

Джакопо. *(Обіймаючи брата)* Нарешті! Нарешті прийде царство Святого Духа! Джузеппе, ти знаєш, що це означає? Це значить, що скоро Церква скине із себе облуду і очиститься від того зла, яке гнітить її серце!

Джузеппе. Я радий, що хоч тут ти щасливий. Проте, брате, сподіваюся, твоя роль у цій грі уже закінчилася? Ти зможеш приїхати додому? Мати при смерті.

Джакопо. *(Відсторонено, виглядаючи щось над головами прочан)* Так... Звичайно...

Голоси натовпу. Слава папі Целестину! Ревнителю чистоти!

Джакопо. *(Тримаючи брата за плечі)* Брате, зараз моя допомога потрібна нашій матері-церкві. З Божою допомогою хвороба від мами відступить, як це було раніше. А новому понтифіку потрібне надійне плече. Бо якщо сила волі нового папи дорівнює його святості, то у Римі будуть справжні війни. Йому знадобляться генерали в армії реформаторів віри.

Джузеппе. *(Скидає братові руки)* Я думав, ти прийшов до тьми за ці роки, поки жив у Римі. А ти став ще тупішим, ніж тоді, коли гавкав і нявкав на вулицях Тоді.

Джакопо. *(Одухотворений, вдивляється у далину)* Ти нічого не розумієш. Гряде нова епоха.

Джузеппе. Я не знаю, що там у тебе гряде, проте, зараз ціла епоха згасає у будинку у Тоді. І ця епоха — твоя, брате, більше, ніж та, що зараз махає руками пастві з балкону.

Джакопо. Не богохульствуй.

Джузеппе. Із нас двох богохульник лише ти. Не бачиш Божу любов там, де вона не ховається.

Джакопо. *(Стрибаючи на місці від щастя)* Папа!

Джузеппе. Мені тут робити нічого... *(Посніхом іде).*

Ява вісімнадцята

До Джакопо виходить папа Целестин у білосніжній сутані слуги слуг Божих. Він уже немолодий сімдесятилітній старець з довгою сивою бородою. Проте усміхнений від щастя бачити давнього знайомого.

Целестин. *(Розкриваючи обійми)* Друже Джакопоне!

Джакопо. *(Падає на коліна в ногах папи)* Святий отче!

Целестин. *(Піднімає під руки Джакопо)* Ще тиждень тому ми зверталися один до одного на «ти». Залишимо пишні титули для бенкетів.

Джакопо. Бог не покинув цей світ, якщо Він привів тебе до Римського Престолу.

Целестин. *(Сміючись)* Господь, напевне, має гарне почуття гумору, бо зробив це, коли мені виповнилося сімдесят літ. Я ж відмовлявся від тіари. *(Сплеснувши у долоні)* Та ні ж! Кардинал Колонна приїхав до мене з делегацією на чолі з королями Неаполя та Угорщини просити приїхати до святого міста.

Джакопо. Нічого. Ти обраний вести корабель святої церкви у бурю реформ.

Целестин. *(Постукуючи Джакопо по плечу)* У бурі реформ мені не обійтися без допомоги, мій друже... Я навіть латини не знаю, аби писати усі ці декрети...

Джакопо. У тебе є я. Тому латина — це не найбільша твоя проблема.

З-за ширми з'являється, склавши руки у замку, кардинал Колонна.

Колонна. У Його святості є гідні порадики.

Джакопо. *(У подиві схиливши голову)* Сеньйоре Колонна...

Колонна. *(Підходячи впритул до папи)* Дякую Вам, Джакопо. Аудієнцію закінчено.

Джакопо. Але ж...

До кімнати звідти ж виходить король Карл.

Карл. Аудієнцію закінчено... *(Пропонуючи Целестину руку, аби супроводити)* Святий отче, у Вас багато справ. Престол апостола Петра занадто довго пустував. Прийшов час навести лад у церкві...

Кардинал та король виводять папу. Джакопо якусь мить роззублено проводить їх поглядом і сам лишає залу.

Ява дев'ятнадцята

Кінець вересня 1294 року.

*До папської зали в Акваї заходять двоє:
Джакопо Бенедетті та його брат по духу
Анжело Кларено. Обоє перебувають в очі-
куванні дива.*

Джакопо. Дякувати Господу Богу, брате Анжело, церква скоро стане чистою, як у перші дні по її народженню після Христового воскресіння.

Анжело. Будемо сподіватися, брате. Не даремно ж я повернувся із заслання з Вірменії. Ми зараз у дуже скрутному становищі. Нас, ревнителів святої простоти, вигнали з усіх монастирів в Анкона¹.

Джакопо. Але Бог підтримує наші прагнення. Не даремно ж генерал ордену, Гауфріді, зняв із Вас звинувачення у єретичних поглядах і повернув до Італії.

Анжело. Так, саме він і порадив написати листа папі Целестину.

Джакопо. Сподіватимемося, папа допоможе нам.

Анжело. *(Упевнено)* Молюся за це. Він Ваш давній друг, тому, думаю, Вам він не відмовить у цій скромній справі.

Джакопо. Не знаю. Останнього разу нам навіть не дали поговорити.

Анжело. *(Здивовано)* Хто?

Джакопо. *(Побачивши чийсь силует у темряві коридору)* Він...

До зали величаво заходить кардинал Колонна.

Колонна. Брате Джакопо, брате Анжело, якщо у Вас є якесь прохання до Його святості, то можете залишити його мені. *(Простягає руку в очікуванні петиції)* Моє рішення — це його рішення.

Анжело. *(Озираючись на Джакопо)* Ми просили про аудієнцію з його святістю папою...

Колонна. *(Наступаючи)* Навряд чи він зможе і захоче вас прийняти. *(Перебираючи у повітрі пальцями)* Давайте сюди лист.

Джакопо. *(Робить крок уперед із залізом у голосі)* Сеньйоре Колонна. Я хочу бачити святого.

Колонна. *(Опустивши руку)* Святий... Він зараз саме турбується про свою святість... Тому...

Джакопо. *(Нав'язливо)* Ви мені винні. Я допоміг вам.

Колонна. *(Махаючи пальцем ледь не перед самим носом у Джакопо)* Я Вам нічого не винний. Проте, шануючи Вашу репутацію і Ваші давні зв'язки з папою, можу спробувати умовити понтифіка на аудієнцію.

Джакопо. Як це «умовити»?

Колонна. *(Розводить руками)* Отак. Папа переживає, що втратить чистоту своєї святої душі у цих стінах! Тому просив збудувати собі дерев'яну келію, де і постує до кінця адвенту.

Анжело. А як же управління справами святої церкви?

Колонна. Для цього він призначив Колегію трьох кардиналів, які є очима, вухами і голосом папи.

Джакопо. *(Схрестивши руки на грудях, зухвало)* Ви, як я розумію, голос?

Колонна. Я те, чим маю бути.

Джакопо. *(Вимірює поглядом кардинала)* Граєте у папу?

Колонна. Граю за папу, якщо він не спроможний цього сам робити. Я спробую вам допомогти. Чекайте. *(Губиться у мороці коридору).*

Анжело. Що це означає? Колонна при владі? Тоді нашим планам не знати життя...

Джакопо. *(Незрушно дивлячись у коридор, спокійно)* Колонна — не папа. Залишимо бодай один шанс нашій мрії.

За мить до зали заходить, тримаючись за руку кардинала Колонна, старий папа Целестин. Він у простій полотняній сорочці, хоча й зверху накинуто дороге малинове сюрко.

Целестин. Друже наш, Джакопо!

Джакопо. *(Опускається на коліна)* Ваша святосте!

Целестин. *(Сідає в одне з крісел посеред кімнати)* Ні, підведися. Ти чи не єдиний, перед

¹ Анкона — місто в Італії у двохстах кілометрах на північний схід від Рима.

ким ми самі готові стати на коліна, аби висповідати нашу грішну душу. А нам так потрібна ця сповідь...

Джакопо. *(Встає)* Я допоможу Вам скинути тягар із душі. Проте ми прийшли до Вас у справі.

Колонна. *(Схиляючись над самим вухом понтифіка)* Не забувайте голову дрібними справами. Це вирішить Колегія.

Целестин. *(Схвально киває)* Джакопо, якщо ти не проти, це буде саме так. Колегія ухвалить правильне рішення. Вони мудрі люди...

Анжело. *(Схилившись у поклоні)* Святий отче, дозвольте хоча б сказати...

Целестин. Ну... *(Зиркнувши на кардинала)* говоріть, раз почали...

Анжело. Я Анжело Кларено...

Целестин. Ми пізнали Вас, брате Анжело. *(По-дається уперед у кріслі)* Ви людина розумна і далеко не остання в Італії. Що треба ченцю-францисканцю від папи?

Анжело. Ваше обрання стало знаменням для нас. Ми віримо, що Святий Дух і сам Христос говорять крізь Ваші святі вуста і творять Вашими руками. Тому я від імені моїх братів, Конрада Орфідського, П'єтро Монтічелло, Конрада Сполетського та всіх інших вірних справедливому і чистому давньому порядку, який святий Франциск заповідав у своєму заповіті...

Целестин. Святий Франциск? Ви ж і так член ордену міноратів, мій друже. Які ще привілеї Вам потрібні?

Колонна. *(Голосно)* Думаю, він хоче заснувати свій власний чернечий орден, Ваша святосте.

Целестин. Це правда? Новий орден?

Анжело. Ні, мій отче. Не новий орден! Ми хочемо, аби Ви увели старий порядок — чистоти, бідності, честі і віри у тих монастирях, що вже маємо. Не збільшуйте нічого. Просто очистіть їх, як і маєте це зробити. *(Протягує петицію папі).*

Колонна. *(Суворо)* Не кажіть, що папа має зробити, а що ні. Це знає лише Бог.

Анжело. *(Випрямляється, кидаючи гостре слово кардиналу)* Але й не треба заперечувати за Нього.

Целестин. *(Ласкаво)* Брате Анжело, Ви знаєте, що ми душою підтримуємо Ваш спосіб життя. Проте дайте нам час на роздуми... Ми ознайомимося із Вашою петицією і винесемо рішення.

Колонна. *(Миттю зрушує з місця, забирає петицію з рук Кларено та вказує на двері)* Аудієнцію закінчено.

Целестин. Аудієнцію — так... Кардинале Колонна, проводьте брата Анжело...

Анжело рухається до виходу. Джакопо ж стоїть на місці, зіпнівши на грудях руки. Колонна підходить до Бенедетті.

Колонна. *(Настійливо)* Брате Джакопо...

Целестин. Ні. Він залишиться. Нам час сповідатись.

Колонна. *(Повертаючись до папи)* Але ж Ваш духівник я!

Целестин. *(Хитаючи головою)* Є такий тягар, який зможе з нашої душі зняти лише така чиста душа, яку має Джакопо...

Колонна. Що ж... Не затримуйтеся, Ваша святосте. Скоро вечірня служба... *(Йде за Кларено).*

Целестин. *(Стукає долонею по сусідньому кріслі, запрошуючи Бенедетті сісти поруч)* Джакопо... Нам надзвичайно важко у новій подобі. Ми все менше чуємо голос Бога і все більш чуємо дзвін грошей, людські пересуди і брязкання зброї...

Джакопо. *(Беручи старого за руку)* Тримайтесь, святий отче. Папство для Вас не що інше, як велике випробування, яке послав Господь, аби перевірити Вашу святість.

Целестин. Тоді це жахливе випробування.

Джакопо. Так, але Ви маєте встояти, бо зараз Ви перед очима всього світу: святий папа на Престолі святого Петра, який знеславили гріхом попередники.

Целестин. *(Знервовано переминає в руках край сюрко)* Знеславив його не один папа. Гріх Рима — у всій курії. Треба змінювати всіх, а нам уже за сімдесят. Сил немає, часу ще менше...

Джакопо. Дивіться на курію, як на піч!

Целестин. На піч?

Джакопо. Так, як на піч, у якій золото відмежується від нечистої породи. Шукайте серед

членів курії золото Бога і тримайте коло себе. Тоді Вам буде легше змінювати церкву.

Целестин. *(Раптом нахилившись до Джакопо)* Ти б хотів бути при Святому Престолові?

Джакопо. Я?... *(У запереченні хитає посивілою головою)* Я досить довго уже жив у Римі, щоб побачити, що він занадто грішний, аби у ньому дотримуватися тих чеснот, підтримати які я прийшов просити Вас.

Целестин. *(Забивається в куток крісла)* Кидаєш нас напризволяще? *(Обводить руками залу)* Ми боїмося тут втратити Бога...

Джакопо. Ви не втратите віру. Ви – святий. Головне, бійтеся одягти на свою шию ярмо з рук тих кліриків, які замість Святого Духа мають шахрайство, обман і гроші. Не слухайте їх в усьому, бо це приведе Вас до Вашої погибелі. І так загубите всю святу церкву. Дивіться на цей світ своїми очима. Слухайте його голоси своїми вухами. Говоріть із ним своїм голосом.

Целестин. *(Хапаючись за голову)* Бідні ми, бідні... Нам говорять, що ми маємо владу над усіма смертними грішними душами... Як? Ми ж не можемо дати лад одній нашій!.. Джакопо, ми все більше думаємо, що Господь підняв нас так високо, аби потім скинути у глибини пекла за усі наші гріхи... Не минає і дня, аби ми не чули пліток і скарг на нас... Ми так хочемо кинути цей ненависний престол і заховатися від цих життєвих штормів у тихій гавані нашої келії на горі Моррон...

У коридорі з'являється кардинал Колонна.

Колонна. Вже час, брате Джакопо.

Целестин. *(Перелякано озируючись)* Що?

Колонна. Вам саме час готуватися до літургії, святий отче.

Целестин схвально киває і протягує руку Джакопо для поцілунку. Той покірно цілує десницю понтифіка та лишає його покої.

Целестин. *(Подаючи руку кардиналу)* Щось легше не стало... Допоможіть нам дійти до келії..

Колонна. *(Холодно)* А як щодо їхнього прохання?

Целестин. *(Зупинившись)* Так... Ми б хотіли бачити весь світ у тій чистоті і простоті, про яку говорять Джакопо з Анжело.

Колонна. Але ця ідея, хоч і відповідає духові Христа, не може бути поширена на увесь світ. Світ змінився з тих часів, отче. Це викличе потрясіння, навіть бунти!

Целестин. Ви праві... *(Почісуючи бороду)* Праві... Занадто різкі зміни... Що ж Ви пропонуєте?

Колонна. Перечекайте якийсь час.

Целестин. Чекати? Ні. *(Блукаючи поглядом у розписах зали)* Ці люди сильні і прекрасні духом. Ми мусимо їм якимось допомогти вже зараз.

Колонна. Але ж Ви згодні, що їхні правила занадто жорсткі для всіх?

Целестин. Саме тому ми хочемо вивести їх з-під влади францисканського ордену, аби зупинити усі ці конфлікти...

Колонна. Вивести? Куди? Хто буде керувати ними?

Целестин. *(Весело)* Ми. Вони будуть підпорядковуватися напряду Папі Римському. Назвемо їх бідними ченцями папи Целестина. Нехай кардинал Орсіні опікується ними від нашого імені, раз Ви не хочете бачити їх у світі.

Колонна. *(Схиливши голову)* Ви мене не так зрозуміли, Ваша святосте.

Целестин. *(Відмахнувшись)* Так чи не так – уже не важливо. Час молитви настав. Ведіть нас до діалогу з Творцем, кардинале...

Колонна уводить папу до його молельні.

Ява двадцята

Кінець листопада 1294 року.

Кабінет кардинала Каетано. Він сидить у кріслі, перечитуючи листи. До зали вбігає Августин.

Августин. Ваша святосте! Тривожні новини!

Каетано. *(Опускаючи листи на коліна)* Що таке? Що за шум?

Августин. Папа Целестин під час візиту до Неаполя вирішив полишити Святий Престол!

Каетано. *(Замислившись)* Щось невчасно він це надумав робити. Йому не можна йти зараз.

Колонна занадто близько до Святого Престолу... Папа зараз у Неаполі?

Августин. Так. Король Карл Кульгавий запросив його туди для вшанування.

Каetano. *(Розчаровано, але спокійно)* Для контролю, Августине, для контролю... Називаймо речі своїми іменами. Королю теж потрібен ручний папа. Він і так уже примусив його призначити дванадцять нових кардиналів, які ідуть з рук короля і будуть його вухами й очима перед Святим Престолом. *(Підпирає підборіддя у роздумах)* У мене є цікава ідея. Напишемо листа до Карла, а далі самі поїдемо до неаполітанського папи.

Августин. *(Всідається за стіл, приготувавшишись писати)* Пишемо про що?

Каetano. *(Встає, диктуючи у ходінні по кімнаті)* Ваша величносте! Між нами були і є певні конфлікти. Проте вони зникають, коли мова іде про благополуччя цілого світу. Аби уберегти нашого святого папу від необачних учинків, Ви, як і я, готові піти на усі можливі кроки. Спробуємо завірити його святість, що його рішення покинути Святий Престол хибне, навіяне хвилинними страхами, і суперечить Божій волі...

Августин. *(Акуратно виводячи літери)* Божій волі...

Каetano. Голос Божий лунає з вуст папи, вуст короля і вуст народу. Якщо перший несе нісенітницю, другого уже не слухають, то третій буде почутий. Папу люблять у Неаполі. Там є велика громада ченців-целестинців, які душі не чують у понтифіку. Як, власне, і плебс, який має його за святого, яким він, звісно, і є, про що ми з Вами знаємо...

Августин. *(Усміхаючись)* Так... Знаємо...

Каetano. Зберіть делегацію і приведіть її під стіни папського палацу. Нехай люди просять понтифікат залишитися. Якщо він відмовить їм, не зупиняйтесь. Заберіть натовп і приведіть під вікна папської моельні у час, коли святий понтифік буде говорити з Богом. Нехай хтось із Ваших довірених священників підведе його до вікна, аби продемонструвати силу народної любові. Повірте, папа не зможе протистояти голосу Бога, що говоритиме крізь людей.

Щиро Ваш, кардинал Каetano. *(Задоволений, посміхається і спирається на стіл)* Везіть негайно. У разі потреби я сам вирушу до Неаполя.

Августин. Одне «але». Як король Карл збере стільки народу, ще й ченців?

Каetano. Здається, для цього у нас є перевірена зброя. Візьміть із собою Джакопо Бенедетті. Його образ поведе людей хоч до пекла, а його лауди стануть священними гімнами того зібрання під папськими вікнами.

Августин іде. За ним зникає і Каetano.

Ява двадцять перша

8 грудня 1294 року.

Неаполітанська резиденція папи Целестина. Понтифік молиться, стоячи на колінах біля центрального крісла. По обидва боки від нього стоять й інші, оббиті червоним оксамитом. З-поміж них знервовано ходить король Карл, час від часу зиркаючи то на папу, то у вікно на площу. На площі, серед натовпу народу, під вікнами палацу стоїть Джакопо Бенедетті.

Целестин. Отче наш, сутній на небесах, нехай святиться ім'я Твоє, нехай прийде царство Твоє, нехай буде воля Твоя як на небі, так і на Землі...

Карл. Так... Воля твоя...

До кімнати долинає голос Джакопо Бенедетті, який перекриває шум натовпу. Люди повторюють за поетом окремі рядки його лауд.

Джакопо. *(Жаво, ставши над натовпом)* Петре де Моррон, що тобі робити? За діла твої тебе будемо судити!

Глянемо, чого до часу зміг ти досягнути, Бо не можна в келії папі завжди бути!

Целестин. *(Розплющуючи очі і повертаючись до короля)* Що там за шум?

З-за колони виходить кардинал Каetano, визираючи у вікно.

Каetano. Святий отче, напевне, натовп під вікнами кличе Вас.

Целестин. *(Хреститься)* Господи... Не спокушай нашу душу... Ми ледве втрималися, коли Ти привів під наш палац ченців, коли вони винесли двері і почали на колінах благати не полишати Престол святого Петра. Не спокушай, Отче!..

Джакопо. *(Дзвінко)* Між народу твоє ймення, наче сонце, сяє

І до янголів святих з вуст їх долинає.

Не зганьби себе гріхами на Святім Престолі,
Щоб велика твоя слава не скотилась долі!

Целестин. *(Опершись об крісло)* Такий знайомий голос... Чому люди за ним повторюють?

Каetano. *(Намагається підвести понтифіка)* Підійдіть до вікна, отче.

Целестин. *(Пручаючись, як малий)* Ні, не спокушайте хоч Ви мене, Каetano...

Каetano. *(Силує папу)* Давайте... Ось так...

Карл. *(Підбівши з іншого боку, бере під руки)* Обережно...

«Радники» підводять папу до вікна, але той не дивиться на площу, лише слухаючи натовп.

Джакопо.

Стережися тих, хто буде хитро поучати,
Чорне — білим, біле — чорним тобі називати,
Бо потрапиш в їхні сіті, буде бід тобі без ліку,
Буде доля твоя, отче, проклята на віки.

Целестин. Що вони кажуть?

Каetano. *(Визирнувши у вікно)* Що ви хочете, чесні люди?

Джакопо. Ваша святосте! Не йдіть від нас! Залишайтеся заради слави Духа Святого!

Целестин. *(Вхопившись за Каetano)* Ми не можемо...

Каetano. *(Силою відсторонює папу)* Нічого. *(Голосно у вікно)* Заспокойтеся, вірні християни! Папа не складе із себе тіари, допоки його совість направлятиме його у правлінні церковно!

Целестин. *(Хапає Каetano за рукав)* Але ж...

Каetano. *(Кладе руку поверх руки Целестина)* Але ж це правда? Допоки понтифікат не загрожує Вашим моральним принципам, Ви будете із нами?

Целестин. *(Киває)* Допоки совість дозволить нам...

Папа йде. Карл витирає піт з чола. Каetano з усмішкою прихиляється до короля.

Каetano. Я ж казав, що все буде добре.

Обоє лишають кімнату.

Ява двадцять друга

13 грудня 1294.

У папській кімнаті з'являється кардинал Колонна. Знервовано пройшовшись по-рожньою залогою, все ж сідає у своє крісло. За мить на крісло навпроти нього підсідать кардинал Каetano та король Карл із сином.

Колонна. *(Трохи нахилившись через прохід)* Що б Ви не робили з папою під час Ваших довгих аудієнцій, сеньйоре Каetano, але мушу визнати одне. Завдяки Вашим діям він уже вісім днів не говорить про зречення. Це дуже добре.

Каetano. *(Схиляє голову у вдячності)* Дякую за оцінку мого таланту.

Колонна. *(Сміючись)* Сподіватимемося, що сьогодні, на святі апостола Луки, папа буде у такому ж настрої, як і вчора.

Каetano. Навіть не сумнівайтеся у цьому. Свято апостола Луки буде одним із найсвітліших для нього.

До зали входить папа Целестин, одягнений у святкову червону сутану. Всі встають, вітаючи понтифіка. Папа сідає на центральне крісло, жестом просячи всіх сісти.

Целестин. Сідайте, сеньйори. Перед тим, як почати засідання, ми наказуємо вам зберігати спокій до кінця нашої світлої промови. Даруйте нам честь хоча б сьогодні виступити без криків, які переривали наші молитви ці декілька тижнів.

З рукава сутани папа дістає скручений у сувій аркуш. Однак від хвилювання губить його. Каetano миттю схоплюється з місця, подаючи лист папі.

Каetano. *(Схилившись у поклоні)* Ваша святосте...

Целестин. Дякую, кардинале... *(Розгортає аркуш і, прокашлявшись, починає упевнено і чітко)* Ми, Целестин V, керуючись законними підставами, заради збереження смирення, досконалого життя і для полегшення совісті, через слабкість тіла, через потяг до знання, через горе, заподіяне людям, і через бажання відновити мир нашого колишнього життя, ми вільно зрікаємося папства. Ми зрікаємося престолу, гідності, тягара честі, даючи з цієї миті повну і вільну владу колегії кардиналів забезпечити обрання і обрати нового пастора для вселенської церкви у канонічному порядку...

Колонна. *(Схоплюється з місця)* Ваша святосте, Ви не можете полишити Святий Престол!

Целестин. *(Всаджує кардинала жестом)* Можемо. Усі ці дні ми консультувалися із найвідомішим з-поміж нас юристом, кардиналом Каetano. Він допоміг нам зробити все по честі.

Колонна. *(Не сідаючи)* По честі? Де таке бачено, щоб обраний Богом папа полишив паству у годину скрути? Це суперечить церковним канонам... Колегія не має такої влади звільняти того, кого обрав Бог!

Каetano. *(Встає на протизаги)* Ми підозрювали, що будуть подібні заяви. Тому найстаріший і наймудріший з-поміж нас, кардинал-диякон Маттео Орсіні, з'ясував, що це – втілення у життя канонічного закону – Шостої Декреталії. Згідно з нею папа може відректися від влади, а Колегія кардиналів може прийняти його зречення.

Колонна. *(Гукає рукою у спинку крісла)* Це змова!

Каetano. *(Розводить руками)* Це спасіння душі, сеньйоре.

Колонна. *(Тицяє пальцем)* Ви за це заплатите, Каetano.

Целестин. *(Встає)* Припиніть! Дайте мій душі упевнитись, що я не візьму на себе ще й гріх церковного розколу. Дайте мені спокійно піти.

Колонна. *(Благально)* Ваша святосте!

Целестин. Віднині просто брат П'єтро. Я знімаю із себе тягар папства. І одягаю рясия святості, простоти і чистоти, більше угодні Господу.

Папа привселюдно знімає із себе пурпурове сюрко та сутану, залишившись у самій

полотняній сорочці із натільним хрестом.

Целестин. *(Поклонившись усім присутнім)* Прощавайте... Не судіть мене суворо, бо сам караю себе за те, що втратив віру і не зміг втілити Божого плану. Тримайте стерно нашої церкви міцними руками.

Кардинал Каetano бере папу під руку і виводить із зали у гробовій тиші. З їхнім уходом починається жваве обговорення.

Карл. *(Встаючи)* Господи! Що це трапилось нині? Целестин обдурив нас усіх?

Колонна. *(Переможений, розлізся у кріслі)* Обдурив усіх? Навряд... Багато хто знав про сьогоднішній хід...

Мартел. Чому ж вони мовчали?

Колонна. *(Удливо)* Бо вважають, що папа мусить бути у Римі, а не в Неаполі, Ваша величносте.

Карл. *(Сідаючи на місце понтифіка)* Папа... Схоже, ви так любите конклави, що не змогли прожити без них і півроку!

Колонна. Точніше, п'ять місяців і дев'ять днів...

Карл. *(Постукуючи пальцями по кріслі)* Дев'ять днів... Що ж, тоді новий Папа сам обере, де йому буде краще – у Римі чи в Неаполі. Хоча, за останньою буллою Целестина, конклав має проводитися саме у гостинному Неаполі. Дякуючи попередньому понтифіку, у церкві відновлено конституцію Григорія X. *(Потираючи руки)* Тепер десять днів ви будете засідати разом. Десять днів під замком у моєму дружньому місті.

Колонна. Думаю, цього разу ми домовимся швидко.

Карл. *(Встає)* Думайте. Бо згідно з правилами, аби прискорити ваше «думання», я зможу перевести вас, принців церкви, на саму лише воду з хлібом.

Колонна. Пост ніколи не шкодив вірі.

Карл. Вірі, а не принцам церкви, мій друже. Сподіваюся, новий папа так само буде любити Неаполь, як і попередній...

Завіса.

Ява двадцять третя

23 грудня 1294 року. Площа перед палацом папи у Неаполі. Серед натовпу, що очікує оголошення імені нового папи, стоять леґат Августин та Джакопо Бенедетті.

Августин. Добігає кінця останній день конклаву. Згідно з папською буллою, кардинали мусять обрати когось, якщо не хочуть померти голодною смертю.

Джакопо. Я навіть не знаю, чи зможе хтось повести корабель церкви хвилями цього розбурханого світу після того, як це не зміг зробити навіть святий...

Августин. Інколи святим краще молитися за цей світ, а не керувати ним. Від їхніх молитов він стане кращим, а від їхніх дій швидше зустрінесться із судним днем.

Джакопо. (*У роздумах сідає на сходи*) Церква знову опиниться під п'ятою у короля?

Августин. (*Сідає поруч*) Судіть самі, брате Джакопо. Із двадцяти двох кардиналів, замкнених у палаці, вісім французів. Семеро з них були висвячені Целестином за вказівкою короля Карла. Двоє інших — ченці-целестинці, які підтримують королівську партію у пам'ять про святого папу, який любив короля. Це вже дев'ятеро. Інший — державний секретар короля. Це уже десятеро. Комусь просто байдуже, хто стане папою... Тому, думаю, новий папа знову стане пішаком земного володаря, забувши, що є речником Володаря Небесного.

Джакопо. Але ж є і ті, кому набридло французьке засилля у святому зібранні. Тому є надія.

Августин. (*Знижуючи плечима*) Є, звичайно. Але хто це? Згадайте їх прізвиська: Каетано, Орсіні, Колонна...

Джакопо. (*Загинаючи пальці*) Так, двоє Орсіні, двоє Колонна, двоє Каетано...

Августин. Ото ж бо і воно, що по двоє. Кожна родина тягне святу митру на голову свого кардинала. А у партії короля — єдність. Хіба що хтось з італійців піде на компроміс із Карлом, тоді...

Розмову переривають крики людей. До сходів поважно наближаються Карл Анжуйський та Карл Мартел.

Голоси натовпу. Дорогу! Дорогу їх величностям!

Августин. (*Схиливши голову*) Ваша величносте...

Джакопо. Сеньйори...

Карл. (*Зверху*) Що дивитесь, браття во Христі? Так, під час обрання папи монархи нарівні з усіма чекають за дверима рішення Господа.

Джакопо. (*Уїдливо*) Бо рішення це не може залежати від їхньої волі і примх.

Мартел. (*Постукуючи пальцями об ефес меча*) Слідкуй за своїм гострим язиком, брате. Я не такий, як батько. Не пожалію попри твої заслуги у справі колишнього папи. Хоча й марні...

Джакопо. (*Закинувши ногу на ногу*) На все Божя воля. Кажуть, Угорщина воює зі своїм королем?

Мартел. (*Зі злістю*) Не «Угорщина», а нелегітимний король зі своєю матір'ю. І не просто «проти короля», а проти помазаника Божого.

Джакопо. (*Молитовно піднявши руки*)

Господи!

Якщо я схибив, як мав владу,
І злом цей світ виводив з ладу,
Нехай вона, як води сині,
Із рук втече не по краплині.
Бо я дурним при владі був,
Тобі молитися забув...¹

Мартел. Обережно, ченцю!

Джакопо. (*Ніби прокидаючись від сну*) Що? Я лише згадую свої вірші.

Мартел. Повір мені, це не вірші, а маячня. Мій гарний друг, Данте, — от хто справжній поет.

Джакопо. Сподіваюся, Ваш Данте допоможе Вам отримати місце в Раю...

Мартел. (*Замахується на Джакопо*) Та ти...

Площу накриває гучний кардинальський голос.

Голос кардинала. Nabemus Papam!

Карл. Нарешті. Здоровий глузд переміг.

1 Лауда XXVI, «Como Cristo Se Lamenta Del L'omo Peccatore»

Джакопо. Переміг Господь!
Голос кардинала. Папа Боніфаций VIII!

Відкривається завіса тронної зали. Перед людьми у білій папській сутані та з пастирською пастерицею з'являється папа Боніфаций, колишній кардинал Каетано.

Боніфаций. (Осіняючи хрестним знаменням натовп) Нехай благословення Всемогутнього Бога, Отця, і Сина, і Святого Духа зійде на вас і залишиться з вами назавжди! Амінь.

Августин. (Аплодуючи новому папі) Ви не радієте разом з усіма, Ваша величносте?

Карл. (Закусивши губу) Глибоко в душі, мій друже.

Мартел. Батьку, що тепер?

Карл. Хід зроблено... (Перевішив погляд на Джакопо) Ви теж чомусь не дуже демонструєте свою радість, брате Джакопо.

Джакопо. (З-під лоба) Не чіпайте ченця, Ваша величносте, коли він питається Господа, за що той карає цей світ такими карами...

Мартел. Схоже, мені починає подобатися новий папа!

Усі розходяться з площі, кожен зі своєю радістю та своїм болем.

Ява двадцять четверта

Травень 1736 року, Поццуолі.

Джованні Перголезі сидить над нотними аркушами, які мають згодом стати збіркою кантат, передивляючись раз за разом переписані на чистову чергові сторінки музичного твору. До кімнати заходить усміхнений Франческо Фео.

Фео. Збираєшся обігнати Доменіко Скарлатті у виданні творів?

Перголезі. (Підпираючи голову) Не смішно.

Фео. Чому смішно? Хто сміється? Я цілком серйозно запитую.

Перголезі. Хіба ти бачиш у моїх руках перо?

Фео. А хіба композитор те й має робити, що шкрябати ноти на папері? Музика всюди!

Перголезі. (Відкинувшись на кріслі) Я знову втратив бажання писати.

Фео. (Сідає поруч) Це так звично, мій друже, для людини, яка випиває з келиха натхнення

стільки, скільки й ти. (Ніби вдихає аромати та потягує вино з уявного келиха) Ти не смакуєш його, не розтягуєш на довго. Ти враз осушуєш цей келих, простягнути небесами.

Перголезі. Пишу, поки пишеться.

Фео. І це справедливо. За це Господь і дає тобі цю чашу частіше за інших. (Перебираючи записи Перголезі) Хто із знайомих тобі музикантів пише так швидко такі божественні мелодії? Зізнаюся, я часто дивуюся, як людина, народжена смертною матір'ю, може працювати стільки, скільки працюєш ти, мій друже.

Перголезі. А хіба ти твориш не так?

Фео. Повір мені, не так. Тому й турбуюся за тебе.

Перголезі. Чому? Мої твори стали гіршими?

Фео. Ні, навпаки. Вони стають кращими, як витримане вино. (Кидає списаний композитором листок на стіл) Та те, на що іншим потрібні довгі роки, ти робиш за місяці. Твій час швидший за наш.

Перголезі. (З усмішкою) Боїшся, що не наздоженеш?

Фео. Боюся, що пережену тебе. Ти занадто швидко виконуєш ту місію, з якою Бог послав тебе у цей світ. Я боюся, що одного прекрасного дня Він подивитися згори і прошепоче тобі: (Нахилитись, схилившись з рукою біля вуст) «Джованні, це — вінець твого буття. Ти зростив усі квіти у саду своєї душі, які мав доглядати за усе життя. Тепер ти можеш знову бути зі Мною...»

Перголезі. Не турбуйся. Це навряд чи трапиться швидко.

Фео. Ти в цьому переконаний?

Перголезі. Так. Мені постійно здається, що я не встиг зробити всього, що хоче від мене Небо. Тому, допоки є таке відчуття, я буду слухати твою музику, так само, як і ти слухаєш мою.

Фео. Тоді не поспішай, мій друже.

До кімнати входить Чечилія Джорджи. У неї в руках таця з келихом води та пляшечкою з ліками.

Чечилія. Джованні, вже час пити ліки.

Ява перша

Початок квітня 1297 року, Рим.

Тронна зала папської резиденції. На престолі сидить, занурившись у роздуми, підперши чоло рукою, шістдесятирічний папа Боніфацій. До кімнати входить сивий легат Августин із Джакопо, зупинившись на мить біля порогу для попередніх консультацій.

Августин. (Тихо) Його святість згодився на аудієнцію, пам'ятаючи про твої колишні заслуги перед Святим Престолом і перед самим його святістю.

Джакопо. (Роздивляючись понтифіка) Думаю, папа змінить гнів на милість з приводу нашого ордену.

Августин. (Знижуючи плечима) Як буде загодно Богу.

Папа підводить голову і, побачивши гостя, жестом кличе його до себе.

Боніфацій. Підійди, брате Джакопо!

Джакопо. (Підходить, схиливши голову) Ваша святосте!

Августин. (Слідуючи за Джакопо, шепоче за спиною) Стань на коліна.

Джакопо. (Стаючи на коліна перед понтифіком, який простяг вперед руку очікуванню) Ваша святосте...

Августин. (Настійливо) Поцілуй перстень рибака...

Джакопо через силу цілує руку Боніфацію. Той, задоволений, радо сплескує руками.

Боніфацій. Ми слухаємо тебе, брате Джакопо. Яка біда змусила тебе просити нашої аудієнції?

Джакопо. (На колінах) Наш орден, святий отче, зараз перебуває в немилості у його святості. За часів Вашого попередника, святого папи Целестина...

Боніфацій. (Ображено) Все змінюється, брате. Змінюються і папи.

Джакопо. Це правда, але чому б світові не змінюватися на краще, Ваша святосте? Наш орден ченців папи Целестина...

Боніфацій. (Різко, схилиючись до Джакопо) Ви теж вважаєте мене незаконно обраним папою, як і целестинці?

Джакопо. (Тихо) Якщо на те була Божа воля, то...

Боніфацій. (Кричить, уп'явшись у поручні крісла) Так чи ні?

Джакопо. (Підводить очі, дивлячись прямо в обличчя Боніфація) Народ має такого пастора, якого заслуговує.

Боніфацій. (Встає, гордо) Ми прийшли, аби зміцнити підмурки церкви, яку розхитали наші попередники. Влада земна має схилити голову перед владою духовною. Якщо ви не допомагаєте у цій святій справі, то ви – вороги Римського Престолу. А як, скажіть, нам слід поводитися зі своїми ворогами?

Джакопо. (Підводиться) Христос учив прощати своїх ворогів.

Боніфацій. (Відходячи вбік) Не вчи нас Святому Письму!

Джакопо. (Смирено, але уїдливо) Я не вчу, а смиренно нагадую ті істини, яких нас із його святістю разом навчали світлі голови у Болоньї.

Боніфацій. Комуś із нас ця наука не допомогла. (Хрестить Джакопо) Нехай Господь береже Вас, брате Джакопо. (Всідаючись у крісло) Аудієнцію закінчено.

Джакопо. Але ж...

Боніфацій. (Суворо) Закінчено.

Джакопо. (Виходячи спиною із зали, з пророчою люттю) «І бачив я звірину, що виходила з моря... І дано їй уста, що говорили зухвале і богозневажне. І відкрила вона свої уста на зневагу проти Бога, щоб богозневажити ім'я Його й оселю Його, та тих, хто на небі живе...»¹.

Боніфацій, аби не слухати цих слів, закриває вуха руками.

Ява друга

На порозі папської зали Джакопо спиною натикається на кардинала Колонна.

Колонна. (Здивовано) Брате Джакопо?

Джакопо. (Схилиючи голову) Ваше преосвященство. Сподіваюся, Небеса допоможуть Вам більше, ніж мені.

Колонна. (На мить поглянувши на розтривоженого Боніфація, до Джакопо) Зачекайте

1 Об'явлення Св. Івана Богослова, 13:1-6.

на мене біля базилики святого Петра. *(Упевнено заходить до зали, схилившись у неглибокому поклоні)* Кликали, ваша святосте?

Боніфаций. *(Встає назустріч)* Наш давній друже, сеньйоре Колонна! *(Тричі цілує на знак вітання)* Давно не бачилися!

Колонна. *(Витираючи щоку долонею)* З часів смерті колишнього папи Целестина.

Боніфаций. *(Вертаючись на престол)* Не будемо про погане. Тим паче, що ми хочемо, аби сьогоднішній день приніс добро і справедливість, а не ненависть і ревності.

Колонна. Щось трапилося?

Боніфаций. До Святого Престолу надійшла скарга... *(Кардинал стоїть нерухомо у нерозумінні)* Від родини Колонна, друже. Ваші брати і племінники відкривають нам жахливі речі. Вони кажуть, що Ви скористалися посадою управителя родових земель і, прикриваючись титулом принца церкви, узурпували всю владу.

Колонна. *(Упевнений у своїй правоті)* Конфлікт почався ще сорок років тому. Тоді мої діди були змушені звернутися до розсудливого перфекту Рима, який і поділив спадок таким чином, як він залишається поділеним і зараз.

Боніфаций. *(Із награним здивуванням відкидається у кріслі)* Правда? *(Повернувшись до легата)* Августине...

Августин. *(Холодно)* Коли помер Іоанн Колонна, право власності перейшло до його шести синів.

Боніфаций. *(Демонстративно підставляючи руку до вуха)* Скількох? Я не розчув.

Августин. *(Голосніше та чіткіше)* Шести, Ваша святосте.

Боніфаций. *(Плескає у долоні)* Ах, шести...

Колонна. *(Переситившись театральщиною)* Не треба продовжувати. На що Ви натякаєте?

Боніфаций. *(Склавши руки на колінах, пронижує поглядом кардинала)* Скажіть мені, Ваша святосте, як ми можемо будувати міцну церкву, маючи під рукою цеглу, що розсипається від власної гнилі? Чи варто нам пошукати іншої?

Колонна. *(Схиливши голову)* Не слід, Ваша святосте. Придивіться. Може, цегла не розсипається, просто це пил, який Ваші вуста можуть легко здути з неї і тоді вона буде знову чиста.

Боніфаций. *(Лагідно)* Ми так само думаємо, давній друже. Тому, Ваша святосте, Вам доведеться повернути усі маєтки та землі їх законним власникам.

Колонна. Але ж це...

Боніфаций. *(Розводить руками, посміхаючись)* Це лише пил на цеглі для підмурків нової церкви.

Колонна. *(Гордо, стаючи струнко)* Я управитель спадку згідно з договором.

Боніфаций. *(Здивовано, повертається до легата)* Управитель чи узурпатор, Августине? Я не розчув?

Колонна. *(Роздратовано)* Нехай буде так, Ваша святосте... Я можу іти?

Боніфаций. *(Уділиво)* Поспішаєте?

Колонна. *(З награною вірністю)* Поспішаю виконати Вашу волю.

Боніфаций. Нехай Господь допомагає Вам у цьому.

Боніфаций хрестить кардинала і протягує йому десницю із перстнем. Кардинал, скривившись, все ж схиляється і, поцілувавши руку, вихором вилітає із зали.

Августин. Ви не боїтеся нажити собі у вороги пів-Європи?

Боніфаций. Європа не боїться нажити собі у ворога усе Небесне воїнство?

Августин. Колонна просто так не здасться.

Боніфаций. *(Встає)* Будемо чекати, друже. Пам'ятаєте? Це шахи. Він уміє грати. Хай жертвує чимось, аби врятувати короля... *(Йдуть).*

Ява третя

Біля входу до папської зали сидить Джакопо. З дверей, як ошпарений, вилітає кардинал Колонна. Джакопо миттю підводиться, кликаючи його.

Джакопо. Сеньйоре Колонна!

Колонна. *(Гиркає)* Що Вам?

Джакопо. *(Розгублено)* Ви просили зачекати...

Колонна. Просив? *(Відтаюючи)* Так, просив... Як Вам його святість папа?

Джакопо. Святість там лише у Святого Престолу, на якому він сидить, та й та сплюндрована.

Колонна. *(Розпливаючись у посмішці)* Навіть так? Тоді чи не бажаєте відвідати мій маєток?

Джакопо. Якщо мене запрошує його святість...

Колонна. Думаю, якщо я Вас туди не запрошу сам, до моїх стін Вас привів би сам Господь.

Джакопо. Ви впевнені?

Колонна. Хіба не Він сказав: «Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне»?

Джакопо. *(Одухотворено)* «Блаженні ви, як ганьбити та гнати вас будуть, і будуть облудно на вас наговорювати всяке слово лихе ради мене...»

Колонна. «Бо так гнали пророків...»¹

Джакопо. Боніфаций і Вас образив?

Колонна. Він образив Святий Престол. Спробуємо разом очистити від звіра місто апостола Петра.

Кардинал запрошує Джакопо до свого маєтку. Вони йдуть, сідаючи по обидва боки столу.

Ява четверта

Дія відбувається одразу у двох місцях – у папському палаці (головна сцена), та у палаці кардинала Колонна (авансцена зліва).

20 квітня 1297 року.

До своїх покоїв знервовано заходить папа Боніфаций, опускаючись у крісло. За ним поспішає легат Августин, стискаючи в руках численні папери.

Боніфаций. Августине! Які останні новини?

Августин. Федеріко Сицилійський² просувається до Рима. І його, м'яко кажучи, не задовольняє те, що королівська воля має коритися волі Папського Престолу.

Боніфаций. *(Замислившись)* Як невчасно...

Августин. А коли війни були вчасними, Ваша святосте?

Боніфаций. *(Відмахується)* Ми не про те. Як невчасно почалася ця справа з родом Колонна! Ми зможемо на них розраховувати?

Августин. Боюся, що ні, Ваша святосте.

Боніфаций. *(Посунувшись у кріслі)* Чому? Кардинал образився?

Августин. *(Ледь помітно усміхнувшись)* Не просто образився. Вся Італія і свята курія лише й говорить про Ваш конфлікт.

Боніфаций. І що говорять?

Августин. Що Ви почали ворогувати ще з Неаполя, коли кардинал Колонна з племінником відмовилися голосувати за Вас на конклаві, Ваша святосте.

Боніфаций. *(Розвернувшись до Августина)* Ви ж знаєте, що це брехня. Вони першими піднесли руки з усіх кардиналів! *(Високо занісши перст)* Першими!

Августин. *(Спокоїно продовжуючи)* Ще кажуть, що Колонна відмовився бути присутнім та Вашій коронації та супроводжувати Вас із Неаполя на шляху повернення папської влади до святого міста Рима.

Боніфаций. *(Знижуючи плечима)* Що за нісенітниця? Колонна сам відкрив нам двері своїх покоїв у своєму маєтку в Загородо на цьому шляху.

Августин. *(Нерішуче)* Є ще одне... Але...

Боніфаций. *(Роздратовано)* Що там ще?

Августин. Окремі чорні роти пліткують, що під час цієї подорожі Ваш племінник, кардинал Каetano, розділив ложе із дружиною кардинала Колонна... І з того часу вони періодично зустрічаються...

Боніфаций. *(Вирячивши очі)* Ви при своєму розумі? Та якби наш племінник заліз під спідницю сеньйори Скьярри, він би живим не вийшов з того палацу, навіть не дивлячись на те, що його дядько – Папа Римський! Ці Колонна стережуть честь своєї родини не гірше за те, як стережуть ворота раю святі Петро з Павлом!

Августин. *(Знижуючи плечима)* Це лише плітки, Ваша святосте. Проте подекуди, що ображені Колонна стали збирати біля себе францисканських священників, а також прибічників спіритуалістів на чолі з Джакопо Бенедетті.

1 Матвія, 5:10-12.

2 Фридерік Сицилійський (Федеріго II (1272 – 1337 рр.) – король Сицилії з Арагонської династії, син короля Педро Арагонського.

Боніфаций. *(Хитаючи головою)* Джакопо уже там? Швидко вони знайшли один одного. Проте ми зараз не можемо воювати на два фронти. Скоро тут буде король Федеріко. Треба загасити одне полум'я, бо від двох іде вже не тепло, а смерть.

Августин. Покличте когось на допомогу.

Боніфаций. Кого? Карл Неаполітанський уже слабкий, як немовля, а до арагонської корони звістка так швидко не долетить. Треба обійтися малою кров'ю.

Жестом наказує легатові передати листа Колоннам. Августин шукає з-поміж своєї теки потрібний аркуш і передає його Джакопо, а сам зникає у коридорі палацу.

* * *

Підходячи із листом до кардинала Колонна, який сидить за столом.

Джакопо. *(Протягуючи аркуш)* Лист від Боніфация.

Колонна. *(Відмовляючись читати, відсовує аркуш)* Він хоче миру?

Джакопо. Він наказує відкрити ворота твердинь Палестрини¹ та Загорело, аби воїни папської армії змогли отримати прихисток та підтримку у майбутній війні з королем Федеріко за права святої церкви.

Колонна. *(Постукуючи пальцями по столу)* Він знає, що я не зможу йому відмовити як своєму сеньйору.

Джакопо. Тоді Ваше рішення?

Колонна. *(Відкидається у кріслі)* Ми відкримо ворота Палестрини та Загорело.

Джакопо. Так легко? Ви здалися?

Колонна. Хто сказав, що я здався? Пишіть, мій друже...

Джакопо. *(Готуючись писати листа)* Кому? Папі?

Колонна. Ні, у зовсім інші краї. *(Схиляється до столу)* Партія у шахи з Боніфациєм стає все цікавішою...

Джакопо. *(Обурено)* У шахи? І хто у цій партії я, дозвольте запитати?

Колонна. Поки Ви мій король.

Джакопо. Король?

Колонна. Ви недооцінюєте себе, Джакопо. Ваша віра, Ваше слово приведуть під наші знамена більше, ніж папська митра і брязкіт ключів святого Петра.

* * *

З травня 1297 року.

Боніфаций на колінах біля крісла молившись у своєму кабінеті. До кімнати заходить Августин з черговим донесенням до папи.

Августин. Мушу перервати молитву його святості.

Боніфаций. *(Не відкриваючи очі)* Є новини?

Августин. Боюся, що невтішні.

Боніфаций. Ви просто не вмієте їх трактувати. *(Хреститься, підводячись із колін)* Що там? *(Бере з рук Августина документ).*

Августин. Колонна відкрили для Ваших військ ворота Палестрини та Загорело.

Боніфаций. Здається, дуже втішні новини... *(Пролянувши, повертає аркуш легатові).*

Августин. Проте відправили посланців усім своїм родичам з вимогою відмовити Вам у цьому ж проханні, не зважаючи на будь-які мотиви. *(Перелякано)* А це пів-Італії, десятки фортець...

Боніфаций. *(Схиливши голову на зіціпленими в замок руками, спокійно)* Це не все?

Августин. Кардинал Колонна зв'язався з королем Флоренції. І той висловив свою підтримку Колоннам у їхньому протистоянні зі Святим Престолом.

Боніфаций. *(Різко)* Що? Кардинал зв'язався з королем? Служитель церкви став гібелліном і офіційно виступає проти папи? Це нечувано. Воюємо з монархами, а тут свої ж Юди...

Августин. Боюся, що це не всі невтішні новини на сьогодні...

Боніфаций. *(Безсило посміхаючись)* Тільки не кажи, що на додачу під Римом бачили усіх вершників Апокаліпсису, бо я не здивуюся!

Августин. Коли скромні збереження Вашої святості перевозили з Вашого маєтку в Анані до Рима, племінник кардинала Колонна, Джакопо Колонна, відомий як Шарра, напав і пограбував Вас...

¹ Палестрина — родове місто династії Колонна в Італії, розташоване у 36 км на схід від Рима.

Боніфаций. *(Вскакує)* Пограбував?
Августин. Не залишилось нічого з Вашого вантажу...

Боніфаций. *(Падає у крісло)* Гроші нам були потрібні у часи скрути з Фдкріко. Нічого, ми знаємо, як забезпечити армію. І як віддячити Колоннам теж знаємо. Пишіть, друже. Нехай ллються слова, бо коли почне литися кров, чорнила не допоможуть.

Августин сідає до столу, дописує буллу і замиє іде, передаючи її Джакопо.

* * *

9 травня 1297 року.

Джакопо Бенедетті стоїть у кабінеті кардинала, читаючи чергову папську буллу.

Джакопо. Боніфаций вимагав, аби Ви з'явилися перед святим престолом до вечора п'ятого травня, та у присутності колегії кардиналів підтвердили, що визнаєте його, Боніфация, легітимно обраним папою Римським.

Колонна. *(Проходжується кабінетом)* Хотів виманити мене до свого палацу... Не вийде. Тоді мене було б легко спалити за якусь ересь. Він знайшов би за що.

Джакопо. Ви не з'явилися до нього, та папа все ж провів засідання консисторії.

Колонна. *(Зупинившись)* І?..

Джакопо. *(Холодно)* Понтифік пообіцяв звільнити Вас від сану кардинала та лишити власності у Неаполітанському королівстві і Папських землях, якщо Ви не з'явитесь за десять днів до його ніг.

Колонна. *(Усміхається)* Лякає... Страх, це все, що у нього залишилося зі зброї.

Джакопо. Він пообіцяв, що всі нащадки Отто та Іоанна Колоннів до четвертого коліна буду позбавлені священства. Усі, хто підтримують Вас, підлягатимуть відлученню від церкви та усуненню з усіх посад...

Колонна. *(Обнадійливо)* Король Франції...

Джакопо. *(Перебиває)* А країни, які нададуть підтримку єретику Колонні, будуть піддані папському інтердикту.

Колонна. *(Замислюється, обпершись об крісло)* Інтердикт... відлучення... Скажіть

мені, Джакопо, хіба незаконно обраний папа може це робити?

Джакопо. Без правонаступництва апостола Петра, думаю, що ні.

Колонна. Щось Ваше перо довго мовчало, Джакопо. Розбудіть його. А я розбуджу наше заспане священство і наших неповоротких союзників у Франції. Король Філіп має відповідати за свої слова.

Йдуть.

* * *

11 травня 1297 року.

Папа сидить у кріслі, неквапливо наслонджується вином. До кімнати заходить легат, порушуючи тишу.

Августин. Ваша святосте...

Боніфаций. *(Стискаючи хвору голову)* Ти як ворон на кладовищі, Августине. Лише одні погані новини за останні дні від тебе.

Августин. У такий час живемо, Ваша святосте. Краще вже від мене почути це під Вашим престолом, аніж від Вашого ворога під Вашим же порогом.

Боніфаций. *(Хрипло, із заплученими очима)* Ми чули про відмову Колонна.

Августин. Відмова відмовою, а розкол у церкві уже смердить гріхом.

Боніфаций. *(Підвівши погляд)* Розкол?

Августин. Учора, десятого травня, у Лагедцо Колонна зібрав таємну раду.

Боніфаций. *(Уїдливо)* І хто ж був на цій «таємній» раді? Кардинал Колонна та й Джакопо Бенедетті?

Августин. П'ятеро французьких прелатів.

Боніфаций. *(Причмокнувши)* Кляті жабоїди... Вони забули, що до влади їх привів Христос через папу, а не через короля?

Августин. Богослов Іоанн Галлікано, юрист Домініко Петра з Палестрини та двоє ченців-міноритів...

Боніфаций. Одних туди привів брязкіт грошей, інших — брязкіт безумства у власних головах... *(Ковтає холодне вино)* І чого вони хочуть? Про що там їхня «секретна змова»?

Августин. Боюся, про цю «секретну змову» знає увесь Рим...

Боніфаций. Знає із пліток?

Августин. Свій маніфест змовники прибили до дверей усіх церков святого міста... *(Витягає із купи паперів)* Ось він...

Боніфаций. Дай сюди... *(Жадібно читаючи)* Порушене апостольське спадкування... видалити зловживання і знайти справжнього незаплямованого пастора для Церкви?.. Все, аби утримати його від виконання пастирських повноважень?.. Це... Це єресь! *(Кидає аркуш долі).*

Августин. *(Підбирає маніфест)* Це ще не єресь, Ваша святосте. Люди на вулицях міста передають з вуст до вуст нову лауду Джакопо Бенедетті.

Боніфаций. Знову про чистоту церкви?

Августин. Про Вас, Ваша святосте.

Боніфаций. Про нас? Що вони співають?

Августин. Боюся повторювати.

Боніфаций. *(Махнувши рукою)* Та кажи вже!

Августин.

Сидить Люципер у короні
На папському святому троні.
Його язик, немов отрута,
Зі шляху хоче світ звернути,
Усі гріхи, що знають люди,
Прийняв уже у свої груди,
І сором навіть говорити,
Що встиг він в світі натворити...¹

Боніфаций. *(Знервовано вскакує з крісла)* Досить!

Августин. *(Винувато схиляє голову)* Прошу пробачити мені...

Боніфаций. Досить уже терпіти, коли Святий Престол поливають брудом... Коли нас називають самозванцем, не визнають зречення Целестина.

Августин. Ці заяви безпідставні. Навіть якщо Вас і вважали нелегітимним папою, то Ви отримали усі права після смерті Целестина.

Боніфаций. *(Стукає кулаками об стіл)* Ми мали їх і до його упокоєння!

Августин. Звичайно...

Боніфаций. *(Згорбившись)* Три роки Колонна визнавав нас папою. Ми були пліч о пліч у консисторії та на літургіях. *(Вирівнюється)* Ми зберемо колегію кардиналів. Нехай вони підтвердять декретом правдивість наших слів і хибність звинувачень Колонна.

Августин. Однак папір не діє на Колонна. Ви вже самі переконалися.

Боніфаций. А хто сказав, що я буду і надалі діяти самим лише чорнилом? Прийшов час взяти списа.

Августин. Папа оголосить війну?

Боніфаций. Папа оголосить хрестовий похід. Похід вірних християн проти єретиків...

Завіса.

Ява п'ята

Вересень 1736 року, Поццуолі.

Надворі ніч. Джованні Перголезі неспокійно спить. У тиші вчувається голос Анни.

Голос Анни. Джованні... *(Перголезі не ворухиться)* Джованні!

Перголезі. *(Схопившись)* Анно? Це ти?

Голос Анни. Коханий...

Композитор підводиться з ліжка і бачить, як у дальньому кутку стоїть одягнена у білу весільну сукню бліда і холодна Анна.

Перголезі. *(Після хвилиної тиші)* Я боюся торкнутися тебе, щоб не розвіяти цей сон...

Анна. Це сон?

Перголезі. А хіба ні?

Анна. Може й сон... Чому ти не пишеш?

Перголезі. Я пишу! *(Підбігає до столу, перебираючи аркуші)* Подивись ось! Кантата... ось інша... Готую збірник...

Анна. *(Кладе руку поверх списаних листків)* Чому ти не пишеш те, що мусиш?

Перголезі. Що ти маєш на увазі? *(Анна скидає зі столу усі записи. Перголезі у нерозумінні дивиться на неї).* Я тебе не розумію.

Анна. Навіть янголи там, нагорі, чекають, коли ти почуєш цю мелодію.

Перголезі. Почую?

Анна. Погодишся почути і записати її для людей цілого світу.

¹ Лауда LVIII, «O papa Bonifazio, molt'hai iocato al mondo...».

Перголезі. Я хочу написати щось на згадку про тебе, щоб будь-хто, слухаючи мою музику, одразу надихався твоєю красою.

Анна. Не слід... Моя врода уже прикрашала цей світ... та відцвіла... Вплети йому у вінок іншу, нев'янучу квітку.

Перголезі. Ти моя нев'януча квітка! Ти в моєму серці! *(Тягнеться до Анни, але вона відсторонюється).*

Анна. Ні! Не торкайся!

Перголезі. Я так сумую за тобою, Анно... *(Крізь супротив, хапає Анну в свої обійми)*

Анна. Ні!

Перголезі, обпалений її холодом, відсторонюється у страхів. Анна зникає у темряві кутка, із якого вийшла. Композитор падає на підлогу. У нього починається гарячка. До кімнати зі свічкою в руках забігає Чечилія.

Чечилія. *(До племінника на підлозі)* Джованні! Господи, що з тобою? Хлопчику! Відповідай мені... Господи... Чому ти такий холодний? *(Хапає з ліжка ковдру та укриває нею Джованні).* Ось, на, укрийся... Стривай, я принесу гарячого чаю...

Тітка вибігає з кімнати. Джованні важко переповає у ліжко.

Чечилія. *(Заходить із чашкою чаю в руках)* Синку... Чого ж ти сам підвівся? На ось, випий чаю... *(Дає племінникові зробити декілька ковтків, торкається чола)* Господи... Ти тепер такий гарячий... Що ж із тобою коїться?

Перголезі. *(Употу)* Я бачив Анну...

Чечилія. Це був лише дурний сон. Господь із тобою. *(Хрестить Джованні та цілує у чоло).*

Перголезі. Ні. Вона була тут. Вона скинула ноти.

Чечилія. *(Повертається до гармидеру на підлозі)* Це вітер, синку. *(Помічає відчинене настіж вікно)* Господи, ти ж відчинив вікно! *(Встає і зачиняє вікно).*

Перголезі. Ні. Я торкнувся її.

Чечилія. Ну добре... добре... Але її вже немає. Ніч скоро скінчиться. Сонячне світло розсіє морок у домі і в душі.

Перголезі. Вона запитувала, чому я не пишу те, що мушу.

Чечилія. *(Завмерши біля вікна)* Що, кажеш, питала?

Перголезі. Питалася, чому я не пишу ту мелодію, яку самі янголи наспівують для земних людей...

Чечилія. А ти їй що відповів?

Перголезі. Я відповів, що пишу і хочу писати заради неї.

Чечилія. *(Підходить)* Хлопчику мій, хлопчику... *(Опускаючи подушку)* Лягай, спробуй заснути ще хоча б на якусь годинку...

Перголезі. Ні. Я не засну. Я спробую писати.

Чечилія. *(Відсуває собі стілець)* Я побуду з тобою.

Перголезі. Ні. Залиш мені лише світло.

Чечилія. *(Важко зітхнувши присідає)* Зараз... Я лише зберу ноти.

Перголезі. *(Кидається на підлогу)* Я сам.

Чечилія. *(Перелякано)* Добре. Не виморюй себе... *(Йде).*

Перголезі. *(Складаючи ноти, плаче)* Анно. Все для тебе... Я дзвенів флейтами, плакав скрипками, гримів органом, лився клавесином... Все для тебе *(Раптом знаходить з-поміж паперів ікону Богородиці, схожу на його кохану Анну).* Ось що ти хотіла мені показати! *(Хреститься)* Матінко, Пресвята Богородице! Надихни мене почути музику небес і написати кантату у славу твою. Надихни, бо сам уже зневірився у тому, що зможу почути голоси янголів твоїх. *(Цілує образ і ставить на стіл. Сам підводиться, беручи збірку лауд поета і сідає за стіл).* Джакопо... Коли ж і ти почув голос Божої Матері за всіма своїми земними справами?

Ява шоста

Жовтень 1303 року, Палестрина.

Сире, сире підземелля фортеці, у уякому, окрім кайданів на стінах, перегилої соломки та залишків сухого хліба, немає нічого. Посеред мороку у молитовній позі стоїть брудний, обідраний, занехаяний майже сімдесятилітній старець Джакопо Бенедетті.

Джакопо. *(Крізь сльози)* Господи... Ти надія моя, Ти моя одна опора і підтримка у жит-

ті... Я стільки скоїв гріховного за свої роки, що не можу просити Тебе відкрити двері цієї в'язниці... Проте прошу Тебе відкрити ґрати, що ув'язнюють мою душу. Звільни її і обігрій своєю Любов'ю.

Чується посвист вітру, брязкіт кацданів на протязі. За спиною у Джакопо починають з'являтися тіні покійних. Вони бліді та холодні. Всі одягнені у довгі білі котти, що покривають їх від плечей до п'ят. Кожен з них щось приховує в руках під біло-сніжним покривалом.

Джакопо. (Вдивляючись у морок) Хто тут? Тату? Ванні? О Господи... (Хреститься) Якщо це Ти випробовуєш мене, нехай твоє випробування не буде таким важким... Якщо це диявол спокушає мене, розвій його морок світлом своїм! Господи!.. Ні... Ні... Це просто сон...

До Джакопо виходить батько, тягнучи за собою скриню. Він виходить наперед, не підводячи погляд на сина.

Джакопо. (На колінах зазираючи батькові у вічі) Татку... Таточку... Ну подивіться ж на мене!

Батько. Я приніс тобі скриню.

Джакопо. (Торкаючись холоду дерева) Навіщо вона?

Батько. (Відкриває кришку) Складатимеш туди свої гріхи. У руках їх до Божого престолу купую не донести.

Джакопо. То мені вже час?

Батько. Тобі міг прийти час зустрітися з Творцем ще тоді, коли ти лежав, побитий Каetano, у провулку в Тоді. (Хитаючи головою) Ні, одмолили...

Джакопо. Я ж замолвив цей гріх!

Батько. Ні... Тебе могли привести перед очі Господа, коли ти не при собі лежав п'яний у Болоньї, проклинаючи цілий світ у власній самозакоханості. (Хитаючи головою) Ні ж, відмолили!

Джакопо. Але ж гріх розпусти я відмолив!

Батько. Ні...

Джакопо. Та з таких гріхів мені можна пошити власницю, і вона ніколи не зноситься!

Батько. Ти не відмолив ці гріхи за себе. За тебе просили, і вони простилися. Проте я приніс твої

перший гріх, за який тобі доведеться самому молитися перед Богом. (Голосно і чітко) Цінуй батьків своїх більше за золото, бо час, проведений з ними, не купиш за жодні гроші світу. (Знімає з руки покривало і сипле дзвінки монети на дно скрині. Йде).

Джакопо. (Простягається на підлозі за ногами батька) Тату... не йди... Прости мене...

Батько. (Через плече) Я тебе простив давно. Ти ж себе простив донині.

Джакопо підводиться на коліна і бачить перед собою короля Енцо.

Джакопо. (Розкриваючи обійма) Енцо... Доне Енцо! (Енцо мовчазливо відходить, перед Джакопо опиняється Люція Бассіні) Люція?

Люція. Я принесла тобі твої гріхи, Джакопо.

Джакопо. (Виправдовуючись) Я простив тебе. Давно простив.

Люція. Люби ближнього, як самого себе, і біль його відчувай, як свій. Тоді не буде в серці твоїм бажання заподіяти ближньому шкоди. (З-під покривала дістає кинджал і кидає його у скриню).

Джакопо. (Ображено) Але ж це ти намагалася мене вбити, чи не так?

Люція. Слово здатне вбити швидше за ножа. Тілесні рани гояться швидше за рани душевні.

Джакопо. Ти ж сама казала, що будеш молитися за мою душу в монастирі? Чому ж тоді нині додаєш гріхів?

Люція. Я молилася. Бог простив тобі багато чого. Проте уміння прощати — не знайшов у твоєму серці. Ти кинув мені своє прощення, як кістку прибудній собаці. За пустими словами так і залишилася пустопорожня душа. Я принесла тобі не гріх розпусти. Ні... я принесла тобі гріх непростення ближнього.

Люція зникає у мороці підземелля. Джакопо підпирає спиною скриню. До нього ззаду підходить король Енцо.

Енцо. Тепер ти мене розумієш, Джакопо? Тепер ти знаєш, як це, співати віршами, неначе птахові у клітці?

Джакопо. (Навіть не обернувшись) Прийшов познущатися? Я ж тебе нічим не образив. Навпаки, я завжди був із тобою, вчився у тебе.

Енцо. Мені немає за що на тебе ображатися. Я був тим, хто вчив тебе Любові.

Джакопо. *(Холодно)* Я любив.

Енцо. Я вірю тобі. Однак я вчив тебе не нехтувати тими талантами, якими тебе обдарував Господь.

Джакопо. *(Усміхнено)* Хіба це гріх?

Енцо. Якщо бог подарував птахові крила, а він жодного разу не зволів поцілувати у польоті небеса, хіба він не грішить проти Божого задуму? Якщо Творець подарував тобі допитливий розум і силу володіти знаннями світу, хіба ти не грішиш проти Божого задуму, відмовляючись змінити цей світ на краще своїм розумом? *(Дістає з-під покривала книгу та кидає її до скрині).*

Джакопо. *(Розвертається до Енцо)* Я був доктором права. І що це мені дало?

Енцо. Ти і є доктором права.

Джакопо. Віра цінніша за знання.

Енцо. А хто сказав, що віра і знання повинні бути ворогами?

Джакопо. Наші прабатьки скуштували з дерева пізнання. І Господь вигнав їх із Раю.

Енцо. Хто тобі таке сказав?

Джакопо. Святе Письмо.

Енцо. *(Хитаючи головою)* Батько не вигонить дітей із дому через бажання осягнути світ. Він відкриває їм двері до нього, випустивши із колиски на зелені трави. Як зробив твій батько, Джакопо.

Джакопо. Так, я зневажав знання. Але ж я сам так довго працював у Римі! Мої знання ставали у нагоді лише тоді, коли плели інтриги та ділили владу. То чи є у тім моя вина?

Енцо. Господь дає нам сузір'я талантів. І наш обов'язок перед Ним, аби воно зоріло протягом нашого життя, даруючи світло іншим. Гріх — загасити його зорі байдужістю та лінню.

Джакопо. Але ж я не хотів, аби мої знання стали причиною більшої біди.

Енцо. Ти сам робив свій вибір щоразу.

Йде. Погляд Джакопо зупиняється на Ванні. Він одразу кидається до неї.

Джакопо. Ванні!

Ванні. *(Холодно)* Не руш... Не гони мене своїми обіймами з цього світу, де мені і так важко бути.

Джакопо. *(Упавши на коліна)* Мила моя, сонце моє! Чому ти так рано пішла від мене? Чому кинула напризволяще?

Ванні. *(Незрушно)* Бо ти пішов від мене значно раніше.

Джакопо. Я? Я завжди був поруч!

Ванні. Тілом, любий... лише тілом...

Джакопо. Ти не можеш принести мені гріх не любові. Я кохав тебе.

Ванні. Я знаю. Я принесла тобі інший твій гріх.

Джакопо. Те, що я відбив тебе у брата? Я знав, що колись муситиму за це відплатити...

Ванні. Бог не засуджує за Любов. Але він не дозволяє красти чужу волю. Кожен отримує свій слях у житті, свої мрії та сподівання. Господь подарував тобі силу заворожувати людей своїм словом і поглядом. А ти скористався нею, аби змушувати їх робити те, чого вони не хотіли.

Джакопо. Це неправда.

Ванні. Хіба? *(Дістає з-під покривала свою дорожку котту та кидає до скрині).* Майструй своєю волею цей світ, не крадучи чужої волі.

Ванні швидко йде. Джакопо кидається за нею, та дорожку йому заступає Гвідо Гвініцеллі.

Джакопо. Ванні! *(Витерши сльози)* І ти тут, брате? Як щороку бував на твоїй могилі. *(Проходжуючись)* Правда, останні п'ять років сиджу у цій в'язниці, так що шепочу до тебе лише у молитвах із сирості підвалу...

Гвідо. Я слухаю твої слова, як слухав і раніше. І я тобі відповідаю щоразу, та ти не чув мене.

Джакопо. Ти кинув мене, коли мені була потрібна твоя допомога.

Гвідо. Я допоміг тобі вже тим, що відійшов у кращий світ. Якби не моя смерть, хто знає, скільки б ти ще сидів у бруді вулиць Тоді?

Джакопо. *(Звинувачуючи)* Я говорив із Богом у тих лахміттях серед пусток і калюж.

Гвідо. Ти говорив сам із собою.

Джакопо. *(Настійливо)* Я говорив із Богом!

Гвідо. Бог говорив з тобою у дрібному дощі: «Я вимию твій бруд тілесний і душевний! Іди, Мій сину! Знов живи!» Та ти його не чув. Бог гово-

рив із тобою у насмішках дітлахів: «Я розбуджу твій сон душі дитячим сміхом! Подивись, який ти кумедний в очах людей, і усміхнися й сам, не обізлися!» Та ти не бачив цих підказок.

Джакопо. Ти сам писав, що будеш і з небес молитися, щоб я знайшов світло Любові...

Гвідо. Я і молився. Я вимолив твій гріх сліпоти до Любові навколо. Та я приніс тобі далеко не його. Бог не вимагає у вірі в Нього відгороджуватися від світу. Він — це цілий світ. Служіння Богу — в допомозі ближнім, у ладуванні дому й саду за вікном.

Джакопо. Я прагнув лише аскези!

Гвідо. Аскеза — не дикунство у бруді, ницості й безумстві! Аскеза у душі гідніша аскези тіла.

Джакопо. Але ж «блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне»!¹

Гвідо. Ти сам людина, син Творця. Служіння сина Батькові — життя у гідності. Якщо тобі Святе Письмо так до душі, то маєш знати й це: «Чи знаєте ви, що ви — Божий храм, і Дух Божий у вас пробуває? Як хто нівечить Божого храму, того знівечить Бог, бо храм Божий святий, а храм той — ви!»² (Дістає і кидає брудну сорочку Джакопо з часів жебракування в Тоді).

Джакопо. (Єхидно) То що ж, я й зараз тут грішу у бруді камери без світла?

Гвідо. Гріх — це те, що коїш сам по власній волі.

Гвініцеллі йде. Його одразу заступає Карл Мартел, перевальцем виходячи з тіні.

Мартел. (Удливо) Поет-священник?

Джакопо. (Відповідаючи на їхнє диво) Король без корони? Чув, ти помер за півроку після обрання Боніфація...

Мартел. (Киваючи) Двадцять п'ять — не вік для смерті. Принаймні, на Землі у це не віриш...

Джакопо. (Іде до скрині, відвертаючись) Грішник приніс мені мої гріхи?

Мартел. Не повіриш, приніс.

Джакопо. (Через плече) Хіба може бути більший гріх, ніж гратися святою Божою церквою, як лялькою, Ваша величносте?

Мартел. Церква стала лялькою, коли церковники почали жити у лялькових палацах і носити ляльковий одяг, граючи за правилами великої лялькової гри. Тому їй просто був потрібен вправний лялькар.

Джакопо. Я б прагнув, аби її Лялькар сидів на троні Неба, а не на престолі Неаполя чи Угорщини.

Мартел. Перший не хоче тягнути за мотузочки тих, кому дав свободу волі.

Джакопо. Проте, цим вправно користуються другі...

Мартел. І не лише вони. Та я тут зовсім з іншою метою. Ось твій гріх. (Висипає до скрині з висоти піднятої руки аркуші, списані рукою Джакопо). Бог дарував людині волю думки. Однак у серці заронив ще іскорку таких чеснот, як честь і совість, шана і повага. Твої слова, не гірше за мечі, приносили дочасну перемогу тим, хто її прагнув, і дарували печалі і забуття тим, проти кого ти обертав свої слова. Хоча Господь дає нам слово, аби нести тепло, розсіювати морок, а не для того, аби сіяти між люди біль, тривогу і ненависть.

Джакопо. (Схилившись над своїми нотатками) Але з-поміж моїх пісень я прославляю Бога і Його Любов, і чистоту душі, і святість віри!

Мартел. Тут справа не в піснях, а в тім, кому, коли і де ти їх співав, і що посіяв в душах тих, хто слухав їх...

Джакопо. (Підводить погляд) Тебе донині ість образа за те, що я тобі сказав під час обрання на папство Боніфація? Тому ти і приніс мені цей гріх?

Мартел. За всі свої гріхи я сам уже плачу. Й за ті, що ти мені вказав в своїх піснях. Мені б було тоді дослухатись до них! Та я був не один, чие життя змінилося під впливом твоїх рим.

Джакопо. Змінилося?

Мартел. Так, змінилося...

Йде. До Джакопо підступає папа Целестин. Від нього йде дивне світло.

Джакопо. (Схилившись) Святійший папо! Ви прийшли до мене...

1 Матвія, 5:3.

2 1 Коринтян, 3:16-17.

Целестин. *(Легко)* Підведись швидше! Підведись! Я ж сам лишив тоді Святий Престол! Для тебе я просто брат П'єтро з гори Моррон.

Джакопо. *(Залишається навколішки)* Ні. Ви залишитесь найсвітлішим папою, якого я знав за своє життя. Я донині не можу збагнути, чому все сталося так, як сталося. Ви покинули нас у таку скрутну мить...

Целестин. Господь покликав мене.

Джакопо. Хіба Він не прикликав Вас врятувати церкву?

Целестин. Я теж так думав спочатку, що врятую її у папській митрі. Проте, виявилось, що Господь хотів, аби я зробив це у чернечій рясі.

Джакопо. Я чув, що Ви, полишивши Рим, здобули Божу благодать і почали творити дива.

Целестин. Дива... *(Киваючи)* Бог обдарував мене, та люди не цінують цього дару. Вони кидалися до мене, як до святині, хоча я їм казав, що я лише орудя Бога, а не сам Господь.

Джакопо. Тому Ви стільки й тікали від прочан, ховаючись від них?

Целестин. Так. Спочатку на горі Моррон, а потім у лісах під Аквіллою. Допоки Боніфаций не запросив мене до замку Фумон в Камапнї.

Джакопо. *(Встає, говорячи зі злістю)* Запросив? Ув'язнив! Він ув'язнив Вас в страхіві, що ми скинемо його, як нелегітимного папу!

Целестин. *(Чітко)* Запросив. Він навіть відбудував там таку саму келію, яку я мав на горі Моррон.

Джакопо. Але ж він заборонив світові бачитись із Вами! Лише двоє ченців-целестинців лишилися при Вас!

Целестин. Це я попросив залишити мене з двома братами, аби уникнути преклоніння.

Джакопо. А три десятки вояків-охоронців Ви теж замовляли? *(Здійнявши високо руки)* Господи! Та у цій в'язниці ж було неможливо жити! Ті ченці не витримали і місяця! Скільки разів брати кидали Вас, присилаючи замість себе заміну, не в силах виносити ув'язнення, якому Вас піддав Боніфаций?

Целестин. Але ж ти якось витримуєш ще гірший полон...

Джакопо. Мене підтримує віра.

Целестин. А мене вона тримала у стінах Фумону. Я знав, що в разі мого виходу звідти, хтось обов'язкового зробить мене іконою. І тоді під моїм знаменом поведе на смерть людей. Та мені був кращим холод стін в'язниці, ніж вогонь гени вогненної.

Джакопо. На що Ви натякаєте?

Целестин. Ти пам'ятаєш заповіді, не створювати собі ідола?

Джакопо. Я не створював із себе ідола.

Целестин. Із себе — ні. Та з мене ти створив. *(Кидає до скрині великі цвяхи).*

Джакопо. Що це?

Целестин. Не пам'ятаєш? Коли я помер, Ви начебто знайшли у моїй келії цвях з моєю кров'ю. І сповістили, ніби папа Боніфаций віддав наказ убить святого цвяхом в голову. А потім виставили цвях як рідкісну святиню в храмі.

Джакопо. Хіба це все було не так?

Целестин. А хіба так? Ніхто ж не бачив мого тіла у крові. Та не у цім твоя провина. Ти лише вірив з усіма. А твоя віра, більша за чужу, вже надихала інших вірити так само сліпо, пристрасно і чисто.

Джакопо. У чому ж тоді мій гріх?

Целестин. Не продавай свою віру тому, у кого дзвінкша монета і гостріші мечі.

Джакопо. Я пішов до Колоннів, бо Боніфаций не мусив своїми гріхами обіймати Святий Римський Престол!

Целестин. Хіба тобі вирішувати його долю? *(Джакопо опускає погляд)* Мовчиш? То, може, сам згадаєш, чому почав війну із ним? За чистоту і силу церкви? А інші? Кардинал Колонна, наприклад? Чи не за відібрані землі і привілеї виступили вони проти папи, затягнувши й тебе до цієї війни? Однак твій гріх — не їхній. Вони, чомусь, і нині на свободі. А ти — сидиш у темряві в'язниці. Вони позбулися сану, влади і земель, проте, на волі. А той, хто прагнув визволити церкву, нині сам потребує визволення. Не шукай віри там, де голосніше за церковні дзвони брязкотять гроші та сталь.

Йде. До Бенедетті виходить старий лєат Августин.

Джакопо. Брате Августине?! Ти помер?

Августин. (*Усміхаючись*) Мої літа були немолоді, та помер я, друже, не від старості. (*Кидає до скрині стрілу*).

Джакопо. Що це?

Августин. Це твоє. Твоя зброя.

Джакопо. Моя? (*Відхрещуючись*) Ні! Моя зброя — слово, окрилене вірою!

Августин. Хай буде так. Тоді я загинув від твого слова.

Джакопо. Що значить «загинув»?

Августин. Пригадуєш, як армія Боніфація довгі місяці тримала в облозі Палестрину? Я увесь час був поруч. І коли нарешті Колонна вирішив здатися папі, я попросив його святість лише про милість до тебе. Він погодився подумати, якщо ти завіриш мене, що визнаєш легітимність його обрання.

Джакопо. У чому ж була справа?

Августин. У Божому провидінні.

Джакопо. До чого тут провидіння?

Августин. Напевне, Господу було завгодно, аби ти провів ці роки сам-один у темряві та холоді підземелля. Я пішов до тебе у вежу, де ти в остраху замкнув себе, переступаючи через тіла загиблих. Я не думав про смерть. Її вже і не мало бути у стінах фортеці, бо папа зголосився на мир, пропонувавши кардиналом. Та хлопчина, малий хлопчина, якому війна вперше у житті вклала до рук зброю, чи то в страхів, чи то з необережності випустив стрілу. Останню стрілу в облозі Палестрини. Вона знайшла свою ціль.

Джакопо. Так ось чому Боніфацій був таким суворим зі мною? Через мене загинув його давній і вірний радник. Тому він зруйнував місто, посипав землю сіллю, а мене замкнув у підземеллі напівживої фортеці. Пробач мені, що прикликав до тебе смерть.

Августин. Ні, Джакопо! Моя смерть не залежала від тебе. Господь відміряє нам час. Мені було суджено померти саме у той день. І той хлопчина лише був знаряддям Бога.

Джакопо. У чому ж тоді мій гріх? Не в твоїй смерті?

Августин. Твій гріх у тім, що ти вклав у людські руки зброю.

Джакопо. Я не примушував їх...

Августин. Хіба не ти закликав боронити чистоту віри?

Джакопо. Палестрина стала нездоровим місцем одразу, як замкнулися ворота. Я вже не міг нічого вдіяти, окрім як молитися.

Августин. Ти б краще молився за спасіння душ тих, хто гинув по обидва боки мурів, а не за прощення своїх гріхів.

Джакопо. Я буду молитися, аби їм простився гріх убивства.

Августин. Гріх убивства? Господь не бачить гріха у смерті в бою. Гріх є на тому, хто кинув людей у жерло січі.

Лишає Джакопо. За ним виходить папа Боніфацій. Бенедетті звичливо вклоняє голову.

Джакопо. Ваша святосте...

Боніфацій. (*Посміхнувшись*) А ще хвилину тому ти тримав на мене зло. Що ж відчуваєш до мене? Ненависть і гнів? Чи повагу і турботу?

Джакопо. Як Бенедетто Каetano, якого я знаю з юності, я не можу терпіти Вас... Проте, як того, хто стереже Святий Престол...

Боніфацій. (*Важко*) Стеріг, мій друже... стеріг...

Джакопо. Коли Ви відійшли у краший світ?

Боніфацій. Уже минуло дев'ять днів...

Джакопо. Що трапилося?

Боніфацій. Моя війна з Колоннами і Французькою короною за верховенство церкви випала із мене усі мої сили. Філіп Справедливий¹ хотів зібрати Вселенський собор, аби позбавити мене влади. Він навіть прислав до мого маєтку в Ананї свого вірного пса Гійома де Ногаре².

Джакопо. Але ж Ваше місто стало на Ваш захист?..

Боніфацій. Мое місто? Мое місто перейшло на бік де Ногаре. Коли ворота мого замку зламали, я зустрів їх у всій величї спадкоємця апостола Петра. Проте вони навіть не похилили голови, не те що прихилити коліна.

1 Філіп IV Красивий (1268, — 1314 рр.) — французький король (1285—1314), відомий конфліктами з папством, Авіньйонським полоном пап та винищенням тамплієрів.

2 Гійом де Ногаре — (1259—1313 рр.) — радник та хранитель папської французького короля Філіпа IV.

Джакопо. Як би я не ненавидів Вас за Ваше минуле, проте, Ви — намісник Бога на землі.

Боніфацій. Намісник? Тоді і страждати мушу за Христа. Бо вискокча Шарра Колонна навіть ударив мене. Напевне, моє серце не витримало цього, бо по приїзду до Рима воно відмовилося відбивати свій таємничий ритм.

Джакопо. *(У трепеті)* Навіть мислити про образу папи — гріх.

Боніфацій. Що? Здається, ти сам закликав до цього, чи не так? Це мене ти називав Люципером і грішником?

Джакопо. Ви ж знаєте, що я розкався у цьому. Я визнав Вас істинним папою! Я ж писав Вам листи звідси!

Боніфацій. Я отримав їх усі.

Джакопо. Я ж не просив навіть випустити мене із в'язниці! Я благав Вас лише простити мені мої гріхи, як Пастиря вселенського! Не більше!

Боніфацій. Не більше? Знаєш, я і справді хотів знищити тебе цим полоном. А вийшло, що врятував. Саме тут, у холоді Палестрини, ти по-справжньому зрозумів, що Бог — не суддя, а Любов. Я читав твої лауди і зрозумів: саме ці стіни принесли тобі святість, а не дороги до усіх італійських монастирів.

Джакопо. *(Радісно)* Виходить, я прощений?

Боніфацій. Мною — так. Але я теж приніс тобі гріх. *(Витягає і кладе до скрині цеглину з церковної стіни).* Пригадуєш: «Не кожен, хто каже до мене: Господи! Господи! Увійде в царство Небесне...»

Джакопо. «Але той, хто виконує волю Мого Отця, що на небі...»¹. Та хіба ж я не намагався виконати волю Отця Небесного, стоячи за давній порядок, бідність і чистоту церкви?

Боніфацій. Можливо, тобі слід було побачити, що воля Бога не обмежується стінами базилік?

Джакопо. *(Сповзає по стіні на підлогу, у розпачі)* Що Ви хочете сказати, що боротьбою за просте церковне життя я не йшов за Ним?

Боніфацій. Ні. Він казав, що Він є світлом, істиною і шляхом. Ти ішов Ним. Ти дійшов до Нього. Просто варто було озирнутися і побачити, що Бог рятував світ через кожну людину. А ти ж намагався врятувати не світ, а церкву.

Джакопо. *(Безнадійно дивлячись у порожнечу)* Але ж і Ви, святий отче, все життя поклали на посилення церкви.

Боніфацій. А хто сказав, що це й не мій гріх?.. Я рятував церкву, забувши, що кесареві — кесареве, а Богові — Боже¹.

Джакопо. А я рятував церкву, забувши, що Він є Бог не мертвих, а живих... І їм варто було нести світло, а не стінам монастирів...

Боніфацій полишає Джакопо. До нього здалу підходить мати, одягнена у білу котту з білосніжним оморфом на голові. У неї в руках стара ковдра з хати Бенедетті.

Джакопо. *(Болісно, зиркнувши на матір)* А... Мамо... Я чекав на тебе... Що у тебе? Моя стара ковдра? *(Дивлячись у темряву)* Прийшла з моїм найбільшим гріхом?

Мати. *(Укриваючи синові плечі, ніжно)* Прийшла допомогти тобі нести твої гріхи до Бога.

Джакопо. *(Не стримує сліз, падає у ноги, цілюючи босоногу матір)* Мамо... Прости...

Мати. *(Опускається до сина, гладить по голові, заспокоюючи)* Я і не тримала зла. І Бог не тримає. Він лише просить зрозуміти.

Джакопо. *(Пригортається до неньки)* Як мені не вистачало тебе...

Мати. *(Ніби заколихуючи)* Я завжди була поруч. Від твого першого подиху до останнього — я з тобою. Я молюся за тебе, дитино моя, у світлі свічок, допоки ходжу по землі, і молюся у світлі зірок з небес, коли приходить час проститися назавжди. Я — мати, не суддя...

Джакопо. А я твій блудний син. *(Цілує їй руки. Раптом зазирає у вічі, сівши струнко)* Мамо... Якщо ви всі прийшли до мене... Виходить, це мій останній день на цій Землі?

Мати. *(Витирає синові сльози)* Чому ж? Це твій останній день у полоні. Ти звільнив свою душу. А завтра звільниш і тіло від холоду і мороку в'язниці. Лише не забувай, що Бог і є Любов.

Мати, поцілувавши сина у чоло, встає.

Джакопо. *(Тягнучись до неньки)* Не йди, матусю... Не кидай мене більше...

1 Матвія, 7:21.

1 Марка, 12:17.

Мати. Ні на мить не кину. Навчився бачити мою турботу там, де не під силу бачити оку. Бувай щасливий, мій синочку. Бережи тебе Господь...

Мати хрестить сина на прощання і зникає у мороці підземелля. Джакопо у сльозах опускається у молитві долі.

Завіса.

Ява сьома

Вересень 1736 року, Поццуолі.

За клавесином сидить одухотворений Джованні Перголезі. До кімнати влітає Франческо Фео.

Фео. *(Перелякано)* Джованні, ти хотів зустрітися? Щось трапилось?

Перголезі. *(Посміхнувшись у відповідь)* Я дописав, Франческо...

Фео. *(Уповільнюючи ходу)* Що дописав?

Перголезі. Кантату Богородиці... Ні, Божій Матері... Я зрозумів її Любов. Ось, подивися. *(Протягує нотний аркуш Франческо).*

Фео. *(Кидає оком на записи, щось диригуючи у повітрі)* Вона... *(Замилувавшись)* Як дзвін кришталевих голосів янгольського хору...

Перголезі. Бо я чув їх! Розумієш? Чув!

Фео. Я тобі вірю, друже мій... Я сам, здається, чую їхні голоси...

Замість епілогу

Сутінки долі...

* * *

*Christi, cum sit hinc exire,
Da per Matrem te venire
Ad palmam victoriae.*

*Quando corpus morietur,
Fac, ut anime donetur
Paradisi gloria.
Amen.*

* * *

*Як скінчиться все, о Боже,
Нехай мені допоможе
Свята Твоя Мати,*

*Щоб душа моя злетіла,
Як торкнеться смерть до тіла,
У райські пенати.
Амінь.*

За легендою Джакомо Бенедетті написав свій знаменитий гімн за декілька днів до смерті на Свят вечір 1306 року у монастирі Святої Клари у Коллацоне, на півдорозі між Перуджею та Тоді. У той день йому у всій своїй славі явилася Божя Матір у сонмищі святих та янголів. І він бачив, як перед ним «у скорботі стала Мати...»

Чотириста років потому «Stabat Mater» стала останнім твором і для іншого генія, який мби змагатися у величі з Моцартом. Хворий на сухоти Джованні Перголезі, дописавши кантату Богородиці, прожив лише декілька місяців, встигнувши почути лише перші уїдливі відгуки про свій твір.

Ченці, вперше прослухавши «Stabat Mater», обурилися і заявили, що цей твір ніколи не матиме майбутнього, бо самим своїм існуванням паплюжить католицьку віру. Та музика Перголезі й досі шороку на Страсному тижні наповнює серця людей небесною благодаттю.

3мiст

Дійові особи.....	10
Вступні ремарки	12
<i>Дія I.</i> На світанку.....	13
<i>Дія II.</i> Довгий день... ..	99
<i>Дія III.</i> Надвечір'я... ..	161
Замість епілогу. Сутінки долі... ..	189

Ілюстрації:

- 1 с. — Паоло Уччелло. Сцена зі Св. Джеймсом із Тоді. Фреска. 1435-1440.
- 2 с. — Якопоне да Тоді. Портрет невідомого художника.
- 3 с. —
- 5 с. — Фра Анджелико. Распятие с Девой Марией, Иоанном Богословом и Марией Магдалиной. Темпера. 1491-1420.

Літературно-художнє видання

ЛУК'ЯНЕНКО Олександр Вікторович

STABAR MATER...

Історична драма-каяття

Укр. мова

Редактор — Р. Шевченко

Художній та технічний редактор — С. Хорєв.

Дизайн та комп'ютерна верстка — А. Хорєва, С.
Хорєв

Коректор — І. Денисовець